A A f

M. TULLII CICERONIS OPERA

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

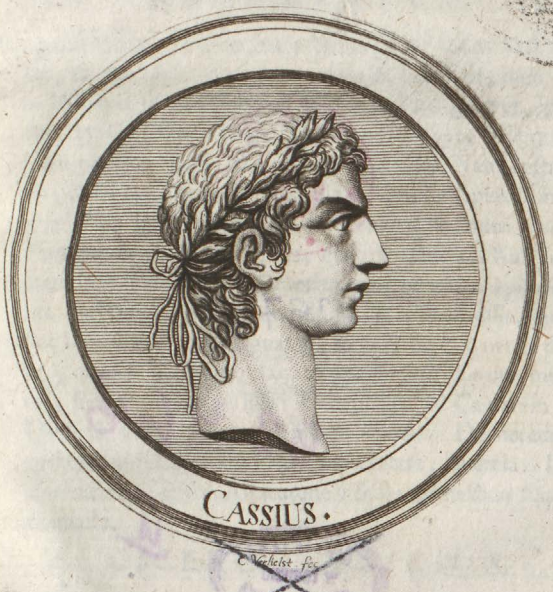

VOLUMEN NONUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIↃIↃCCLXXXI

BIBLIOTEKA ELBLĄSKA
4257
92.468
II
BIBLIOTEKA WYŻSZEGO UNIWERSYTETU

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER XIII.

ARGUMENTUM.

Exiguum tempus mutum fuit a literis, inter huius libri epistolas, & superioris. Scriptae autem & hae sunt, dum Caesar in Hispania contra *Pompeii liberos bellum* gereret, ipso eodem IV *Cos.* sine collega, ut Sigonio placet, belloque confecto rediret; spatio fere mensium septem. Nam aestatis initio, ut ex epistola prima colligitur, scribi coeptae sunt, fingamus ex Kalendis Iuniis; & mense Decembri desierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quae fuerant XII Kal. Ianuarii, apud M. Tullium Caesar coenavit, ut est in epistola ultima libri huius. quamquam ultima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus XLI assignatus, in qua de suo natali die agitur, qui fuit III Non. Ian. Argumentum illarum multiplex est, sed plurimum in illis: De epistola ad Caesarem missa: Quos in suos dialogos includere debeat: De hereditatibus quibusdam: De Quinti filii improbitate, querela: De suo Catone, & Caesaris Anticatone: & de domesticis suis rebus nonnullis.

CICERO ATTICO S.

1. AD Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius, neque temperatius scribi potuerit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. pruden-

tiſſime etiam ad Tullios. quare aut iſta proficient, aut aliud agamus. De pecunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi, vel potius iam adhibitam: quod ſi efficis, a te hortos habebo. nec vero ullum genus poſſeſſionis eſt, quod malim, maxime ſcilicet ob eam cauſam, quae ſuſcepta eſt; cuius feſtinationem mihi tollis, quoniam de aeſtate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad καταβιωσιν moeſtitiamque minuendam nihil mihi reperiri poteſt aptius: cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. ſed me ipſe revoco. non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipſum cupiditate vincas. itaque iſtuc iam pro facto habeo. Exſpecto, quid iſtis placeat de epiſtola ad Caeſarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua ſui memoria delectatur. Ego vero Peduceum noſtrum vehementer diligo. nam et quanti patrem feci, totum in hunc: et ipſum per ſe aeque amo, atque illum amavi; te vero plurimum, qui hoc ab utroque noſtrum fieri velis. Si hortos inſpexeris, et ſi de epiſtola certiorem me feceris, dederis mihi, quod ad te ſcribam: ſin minus, ſcribam tamen aliquid. nunquam enim deerit.

CICERO ATTICO S.

2. GRATIOR mihi celeritas tua, quam ipſa res. quid enim indignius? ſed iam ad iſta obduruimus, et humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie exſpectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? verumtamen. Oppio et Balbo epiſtolas de-

ferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. verumtamen, quod mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est', invito eum per literas, ut apud me diversetur. ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi literas. Cras igitur auctio Peducei. *cum poteris ergo*; etsi impediet fortasse Faberius: sed *tamen*, *cum licebit*. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. mihi quidem videtur etiam diutius abfuturus: ac *nollem*. valde enim hominem desidero.

CICERO ATTICO S.

3. ANTE literas exspectabam; nondum scilicet. nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers; qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. etenim Coelium non probas: plura non vis. utrumque laudo. his igitur utendum est. praes aliquando

factus esses, et in his quidem tabulis. a me igitur omnia. quod dies longior est, (teneamus modo quod volumus,) puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis: et velim scire, quae sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. attulerat enim ab eo Aegypta libertus literas. misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

CICERO ATTICO S.

4. HABEO munus a te elaboratum decem legatorum; et quidem puto. nam filius anno post quaestor fuit, quam consul Mummius. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris, quid placeat; ego quoque tibi saepius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies: Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. magni interest mea, una nos esse. scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

CICERO ATTICO S.

5. SP. Mummium putaram in decem legatis fuisse: sed videlicet. etenim εὐλογον fratri fuisse. fuit enim ad Corinthum. misi tibi Torquatum. colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urge. illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis

est; praesertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

CICERO ATTICO S.

6. De aquaeductu probe fecisti. columnarium vide ne ullum debeamus. quamquam mihi videor audisse a Camillo, commutatam esse legem. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus, quam solitudinem Catonis? nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti,) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque ad rem pertinet) in Achaia sumserat. sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. coram igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod reliquos coheredes convenisti, plane bene fecisti. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est, et ait Tiro, te habere oportere; et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Iudiciali molestia ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram; et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum, pro certo habeo. saepe enim hic Spurius, qui nuper est, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis, ad familiares missas a Corintho. sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos,

ignari pulcherrimorum inſtitutorum, aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam, et ceteros coniunctiſſimos ad L. Lucullum miſimus. illudque εὐλογώτατον, illum fratri in primis eius legatis ſuiſſe. Operam tuam multam! qui et haec cures, et mea expedias, et ſis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

CICERO ATTICO S.

7. SEXTIUS apud me fuit, et Theopompus pridie: veniſſe a Caeſare narrabat literas; hoc ſcribere, ſibi certum eſſe Romae manere; cauſamque eam adſcribere, quae erat in epiſtola noſtra, ne ſe abſente leges ſuae negligerentur, ſicut eſſet neglecta ſumtuaria. eſt εὔλογον: idque eram ſuſpicatus. ſed iſtis mos gerendus eſt; niſi placet hanc ipſam ſententiam nos perſequi. et Lentulum cum Metella certe feciſſe divortium. haec omnia tu melius. reſcribes igitur quidquid voles, dum modo quid. iam enim non reperio, quod te reſcripturum putem, niſi forte de Muſtela, aut Silium videris. Brutus heri venit in Tuſculanum poſt horam decimam. hodie igitur me videbit: ac vellem, cum tu adeſſes. iuſſi equidem ei nuntiari, te, quoad potuiſſes, exſpectaſſe eius adventum, venturumque, ſi audiſſes; meque, ut facio, continuo te certiorem eſſe facturum.

CICERO ATTICO S.

8. PLANE nihil erat, quod ad te ſcriberem. modo enim diſceſſeras, et paulo poſt triplices remiſeras. velim cures faſciculum ad Veſtorium deferendum: et

alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Coelianorum velim mihi mittas, et a Philoxeno Παναιτιου περι προνοιας. Te Idib. videbo cum tuis.

CICERO ATTICO S.

9. COMMODUM discesseras heri, cum Trebatius venit, paulo post Curtius; hic salutandi causa: sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie mane Dolabella. multus sermo ad multum diem. nihil possum dicere εκτενεστερον, nihil φιλοστοργοτερον. ventum est tamen ad Quintum. multa αφατα, αδιηγητα: sed unum eiusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. sed hactenus. ευκαιρως ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. commodum enim egeram diligentissime: quae diligentia grata est visa Torquato. A te exspecto, si quid de Bruto. quamquam Nicias confectum putabat: sed divortium non probari. quo etiam magis laboro idem, quod tu. si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. mihi Arpinum eundum est. nam et opus est constitui a nobis illa praediola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit; de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex literis Messalae. cum illuc venero, intellexeroque quid negotii sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

CICERO ATTICO S.

10. MINIME miror, te et graviter ferre de Marcello, et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud παρα την ἱστοριαν, tu praesertim, *me reliquum consularem.* quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim fumus? aut quid esse possumus? domine, an foris? quod nisi mihi hoc veniisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, κοινοτερα quaedam, et πολιτικωτερα. faciendum certe aliquid est. valde enim desiderat. Brutus si quid, curabis ut sciam: cui quidem quamprimum agendum puto, praesertim si statuit. sermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedarit. sunt enim qui loquantur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI Kal. hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto. misit enim Brutus ad me: per literas purgat Caesarem de interitu Marcelli; in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? plane, quid sit, non intelligo. explanabis igitur. quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi, ipsi Magio quae fuerit causa amentiae: pro quo quidem etiam

ſponſor Sunii factus. et nimirum id fuit. ſolvendo enim non erat. credo eum petiiſſe a Marcello aliquid, et illum, ut erat, conſtantius reſpondiſſe, ου ταυτον ειδος.

CICERO ATTICO S.

11. CREDEBAM eſſe facile. totum eſt aliud, poſteaquam ſum a te diiunctior. ſed fuit faciendum, ut et conſtituerem mercedulas praediorum, et ne magnum onus obſervantiae Bruto noſtro imponerem. poſthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tuſculano. hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non poſſem, privabatur omni delectatione Tuſculani. tu igitur, ſi Servilia venerit, ſi Brutus quid egerit, etiamſi conſtituerit, quando obviam; quidquid denique erit, quod ſcire me oporteat, ſcribes. Piſonem, ſi poteris, convenies. vides, quam maturum ſit. ſed tamen, quod commodo tuo fiat.

CICERO ATTICO S.

12. VALDE me momorderunt epiſtolae tuae de Attica noſtra: eaedem tamen ſanaverunt. quod enim te ipſe conſolabare eisdem literis, id mihi erat ſatis firmum ad leniendam aegritudinem. Ligarianam praeclare vendidiſti. poſthac quidquid ſcripſero, tibi praeconium deferam. Quod ad me de Varrone ſcribis, ſcis me ante orationes, aut aliquid id genus ſolitum ſcribere, ut Varronem nusquam poſſem intexere. poſtea autem quam haec coepi φιλολογωτερα, iam

Varro mihi denuntiaverat magnam ſane et gravem προσφωνησιν. biennium praeteriit, cum ille Καλλιπιδης aſſiduo curſu cubitum nullum proceſſerit. ego autem me parabam ad id, quod ille mihi miſiſſet, ut αυτω τω μετρω. και λωϊον, ſi modo potuiſſem. nam hoc etiam Heſiodus adſcribit, αικε δυνηαι. nunc illam περι τελων συνταξιν, ſane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, deſpondimus; idque tu eum non nolle mihi ſcripſiſti. ergo illam ακαδημικην, in qua homines, nobiles illi quidem, ſed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. etenim ſunt Αντιοχεια, quae iſte valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, ſi tu hoc probas; deque eo mihi reſcribas velim. De Brinniana auctione accepi a Veſtorio literas. ait, ſine ulla controverſia rem ad me eſſe collatam (Romae videlicet, aut in Tuſculano me fore putaverunt) a. d. VIII Kal. Quint. dices igitur vel amico tuo, Sp. Vettio coheredi meo, vel Labeoni noſtro, paulum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tuſculano fore. Cum Piſone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. dies adeſt.

CICERO ATTICO S.

13. COMMOTUS tuis literis, quod ad me de Varrone ſcripſeras, totam Academiam ab hominibus nobiliſſimis abſtuli, tranſtulique ad noſtrum ſodalem, et ex duobus libris contuli in quatuor. grandiores ſunt omnino, quam erant illi; ſed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim ſcribas, qui intelle-

xeris illum velle. illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεισθαι, nisi forte Brutum. id hercle restabat. sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, (nisi forte me communis φιλαυτια decipit,) ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. nunc autem ατορω, quo me vertam. volo Dolabellae valde desideranti. non reperio, quid; et simul αιδεομαι Τρωας: neque, si aliquid, potero μεμψιν effugere. aut cessandum igitur, aut aliquid excogitandum. sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. sed crebro reguslo tuas literas: in his acquiesco. tamen exspecto novas.

CICERO ATTICO S.

14. BRINNII libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes, se et Sabinum Albium ad me venire. id ego plane nolo. hereditas tanti non est. et tamen obire auctionis diem facile poterunt, (est enim III Id.) si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. quodsi laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur. nihil enim interest. quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. De Bruto, si quid erit: de Caesare, si quid scies; si quid erit praeterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. etsi

etiam ad te aliquid pertinet. nam ſcito, te ei dialogo adiunctum eſſe tertium. opinor igitur conſideremus. etſi nomina iam facta ſunt. ſed vel induci, vel mutari poſſunt.

CICERO ATTICO S.

15. QUID agit, obſecro te, Attica noſtra? nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum; nemo enim venerat; nec fortaſſe cauſa fuerat. itaque ipſe, quod ſcriberem, non habebam. quo autem die has Valerio dabam, exſpectabam aliquem meorum; qui ſi veniſſet, et a te quid attuliſſet, videbam non defuturum, quod ſcriberem.

CICERO ATTICO S.

16. NOS, cum flumina et ſolitudines ſequeremur, quo facilius ſuſtentare nos poſſemus, pedem e villa adhuc egreſſi non ſumus; ita magnos et aſſiduos imbres habebamus. Illam ακαδημικην συνταξιν totam ad Varronem traduximus. primo fuit Catuli, Luculli, Hortenſii. deinde, quia παρα το πρεπον videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem απαιδευσια, ſed in iis rebus ατριβια, ſimul ac veni ad villam, eosdem illos ſermones ad Catonem Brutumque tranſtuli. ecce tuae literae de Varrone. nemini viſa eſt aptior Αντιοχεια ratio. ſed tamen velim ſcribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, ſi placebit, hocne potiſſimum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? de Caeſare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Piſone, ſi quid poteris.

CICERO ATTICO S.

17. QUINTO Kalend. exſpectabam Roma aliquid; non quo imperaſſem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa, quid Brutus cogitet, aut, ſi aliquid egit, ecquid a Caeſare. ſed quid iſta, quae minus curo? Attica noſtra quid agat, ſcire cupio. etſi tuae literae (ſed iam nimis veteres ſunt) recte ſperare iubent. tamen exſpecto recens aliquid.

CICERO ATTICO S.

18. VIDES, propinquitas quid habeat. nos vero *conficiamus hortos. colloqui* videbamur, in Tuſculano cum eſſem; tanta erat crebritas literarum. ſed id quidem iam erit. ego interea admonitu tuo perfeci ſane argutulos libros ad Varronem: ſed tamen exſpecto, quid ad ea, quae ſcripſi ad te; primum, qui intellexeris eum deſiderare a me, cum ipſe homo πολυγραφωτατος nunquam me laceſſiſſet: deinde, quem ζηλοτυπειν, niſi forte Brutum: quem ſi non ζηλοτυπει, multo Hortenſium minus, aut eos, qui de republica loquuntur. plane hoc mihi explices velim; in primis, maneasne in ſententia, ut mittam ad eum, quae ſcripſi; an nihil neceſſe putes. ſed haec coram.

CICERO ATTICO S.

19. COMMODUM diſceſſerat Hilarus librarius IV Kal. cui dederam literas ad te, cum venit tabellarius cum tuis literis pridie datis; in quibus illud mihi gratiſſimum fuit, quod Attica noſtra rogat te,

ne triſtis ſis, quodque tu ἀκινδυνα eſſe ſcribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. ſcripſit enim ad me Balbus et Oppius, mirifice ſe probare; ob eamque cauſam ad Caeſarem eam ſe oratiunculam miſiſſe. hoc igitur idem tu mihi antea ſcripſeras. In Varrone iſta cauſa me non moveret, ne viderer φιλενδοξος: (ſic enim conſtituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent:) ſed, quia ſcribis et deſiderari a Varrone, et magni illum aeſtimare, eos confeci; et abſolvi, neſcio quam bene, ſed ita accurate, ut nihil poſſet ſupra, Academicam omnem quaeſtionem libris quatuor. In eis, quae erant contra ἀκαταληψιαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipſe reſpondeo: tu es tertius in ſermone noſtro. ſi Cottam et Varronem feciſſem inter ſe diſputantes, ut a te proximis literis admoneor; meum κωφον προσωπον eſſet. hoc in antiquis perſonis ſuaviter fit, ut et Heraclides in multis, et nos ſex de Republica libris fecimus. ſunt etiam de Oratore noſtri tres, mihi vehementer probati. in eis quoque eae perſonae ſunt, ut mihi tacendum fuerit. Craſſus enim loquitur, Antonius, Catulus ſenex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. puero me hic ſermo inducitur, ut nullae eſſe poſſent partes meae. quae autem his temporibus ſcripſi, Ἀριστοτελειον morem habent; in quo ſermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipſum ſit principatus. ita confeci quinque libros περι τελων, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικα M. Piſoni darem. ἀζηλοτυπητον id fore putaram, quod omnes illi deceſſerant. Haec Academica, ut

scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram. sane in personas non cadebant. erant enim λογικωτερα, quam ut illi de iis somniasse unquam viderentur. itaque, ut legi tuas de Varrone, tanquam ἐρμαιον arripui. aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, measque partes; ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur. sunt enim vehementer πιθανα Antiochia; quae diligenter a me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum; si modo is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. mihi quaedam occurrunt: sed ea coram.

CICERO ATTICO S.

20. A CAESARE literas accepi consolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi: id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse facile patior; eaque augere non desinam. Ad Ligarianam de uxore Tuberonis, et privigna, neque possum iam addere, (est enim res pervulgata,) neque Tuberonem volo defendere. mirifice est enim φιλαιτιος. theatrum quidem sane bellum habuisti. ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse conventum. scire igitur studeo, quid egeris. De fama nihil sane laboro; etsi scripseram ad te tunc stulte, *nihil melius.* curandum enim non est. atque hoc, *In omni vita sua quemque a recta conscientia traversum unguem non opor-*

tet diſcedere. viden' quam φιλοσοφως? an tu nos fruſtra exiſtimas haec in manibus habere? δεδηχθαι te nollem, quod nihil erat. redeo enim rurſus eodem. quidquamne me putas curare in toto, niſi ut ei ne deſim? id ago ſcilicet, ut iudicia videar tenere. μηγαρ αυτοις. vellem tam domeſtica ferre poſſem, quam iſta contemnere. putas autem me voluiſſe aliquid, quod perfectum non ſit? non licet ſcilicet ſententiam ſuam: ſed tamen quae tum acta ſunt, non poſſum non probare; et tamen non curare pulchre poſſum, ſicuti facio. ſed nimium multa de nugis.

CICERO ATTICO S.

21. AD Hirtium dederam epiſtolam ſane grandem, quam ſcripſeram proxime in Tuſculano. Huic, quam tum mihi miſiſti, reſcribam alias. nunc aliis malo. Quid poſſum de Torquato, niſi aliquid a Dolabella? quod ſimul ac, continuo ſcietis. exſpectabam hodie, aut ſummum cras ab eo tabellarios: qui ſimul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto exſpecto. proficiſcens enim e Tuſculano VII Kal. ut ſcis, miſi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriſerat, vehementer diſplicet. eſt enim verbum totum nauticum. quamquam id quidem ſciebam: ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges iuſſi. id non eſſe eiusmodi, didici heri, cum ad villam noſtram navis appelleretur. non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. id ab εποχη remotiſſimum eſt. quare facies, ut ita ſit in libro, quemadmodum fuit. dices hoc

idem Varroni, nisi forte mutavit. nec est melius quidquam, quam ut Lucullus: *Sustineat currum, ut bonus saepe agitator, equosque;* semperque Carneades προβολην pugilis, et retentionem aurigae, similem facit εποχη. inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem, quam aut de rumore, aut de Pollione: de Pansa etiam, si quid certius; (credo enim palam factum esse:) de Critonio, si quid esset: certene de Metello et Balbino? Dic mihi, placetne tibi primum, edere iniussu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo λογοισιν Ἑρμοδωρος. quid illud? rectumne existimas cuiquam ante, quam Bruto? cui te auctore προσφωνω. scripsit enim Balbus ad me, se a te quintum de Finibus librum descripsisse; in quo non sane multa mutavi: sed tamen quaedam. tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et αδιορθωτα habeat Balbus, et ἑωλα Brutus. Sed haec hactenus, ne videar περι μικρα σπουδαζειν. etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. ea si voles, statim habebis. scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est. cum autem fugit me tibi dicere, mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos *de Finibus* habet. ego autem tibi confirmo, (possum

falli, ut humanus,) a meis eam non habere. nunquam enim ab oculis meis abfuerunt. tantum porro aberat, ut binos ſcriberent; vix ſingulos confecerunt. tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, idemque te volo exiſtimare. a me enim praetermiſſum eſt, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui quam diu de nugis? de re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi aſſentior. coheredes, ut ſcribis, in Tuſculano. De Caeſaris adventu, ſcripſit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optime, quod levius ac lenius, et quod fert ευκολως. Quod autem de illa noſtra cogitatione ſcribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quae novi, valde probo; hominem, domum, facultates. quod caput eſt, ipſum non novi; ſed audio laudabilia de Scroſa. etiam proxime accedit, ſi quid hoc ad rem: ευγενεστερος eſt etiam, quam pater. coram igitur, et quidem propenſo animo ad probandum. accedit enim, quod patrem, ut ſcire te puto, plus etiam, quam non modo tu, ſed quam ipſe ſcit, amo, idque et merito, et iam diu.

CICERO ATTICO S.

22. De Varrone. non ſine cauſa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. occurrunt mihi quaedam. ſed ea coram. te autem ασμενεστατα intexui, faciamque id crebrius. proximis enim tuis literis primum, te id non nolle, cognovi. De Marcello, ſcripſerat ad me Caſſius antea: τα κατα μερος Servius. O rem acerbam! ad prima redeo. Scripta noſtra nusquam malo eſſe, quam apud te: ſed ea tum foras da-

ri, cum utrique noſtrum videbitur. ego et librarios tuos culpa libero, neque te accuſo; et tamen aliud quiddam ad te ſcripſeram, Caerelliam quaedam habere, quae, niſi a te, non potuerit. Balbo quidem intelligebam ſatisfaciendum fuiſſe: tantum nolebam, aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, ſimul ac te videro, ſi tibi videbitur, mittam. quid autem dubitarim, cum videro te, ſcies. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio aviae exerceri, moleſte fero. De Bruto noſtro, perodioſum; ſed vita fert. mulieres autem vix ſatis humane, quae inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium ſcribam, nihil fuit, quod appellares. nam tibi mandaſſem, ſi fuiſſet. nihil enim eſt apud eum poſitum nomine voti; ſed eſt quiddam apud illum meum. id ego in hanc rem ſtatui conferre. itaque et ego recte tibi dixi, ubi eſſet; et tibi ille recte negavit. ſed hoc quoque ipſum continuo adoriamur. lucum hominibus non ſane probo, quod eſt deſertior; ſed habet εὐλογίαν. verum hoc quoque, ut cenſueris; quippe qui omnia. Ego, ut conſtitui, adero; atque utinam tu quoque eodem die! ſin quid (multa enim) utique poſtridie. etenim coheredes; a quis ſine te opprimi, malitia eſt. Alteris iam literis nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima ſpe pono. illud accuſo, non te, ſed illam, ne ſalutem quidem. at tu et illi, et Piliae plurimam; nec me tamen iraſci indicaris. Epiſtolam Caeſaris miſi, ſi minus legiſſes.

CICERO ATTICO S.

23. ANTEMERIDIANIS tuis literis heri ſtatim reſcripſi; nunc reſpondeo veſpertinis. Brutus mallem me arceſſeret. nam et aequius erat, cum illi iter inſtaret et ſubitum, et longum: et mehercule nunc, cum ita ſimus affecti, ut non poſſimus plane ſimul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime poſita ſit συμβιωσις,) facile patiebar, nos potius Romae una eſſe, quam in Tuſculano. Libri ad Varronem non morabuntur. ſunt enim effecti, ut vidiſti: tantum librariorum menda tolluntur. de quibus libris ſcis me dubitaſſe: ſed tu videris. item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut ſcribis, explica; quamquam iſta retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu iſtos putas? noſti domum. quare confice συλογως. incredibile eſt, quam ego iſta non curem. omni tibi aſſeveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offenſioni eſſe, quam delectationi, poſſeſſiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar. Atque illud Trebatius ſe tibi dixiſſe narrabat. tu autem veritus es fortaſſe, ne ego invitus audirem. fuit id quidem humanitatis; ſed, mihi crede, iam iſta non curo. quare da te in ſermonem, et perſeca, et confice, excita, compella, loquere, ut te cum illo Scaeva loqui putes. ne exiſtimes eos, qui non debita conſectari ſoleant, quod debeatur, remiſſuros. de die tantum videto, et id ipſum bono modo.

CICERO ATTICO S.

24. QUID est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Corcyrae? ego enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem literarum? an non vidit? facies ergo, ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quatuor διφθεραι sunt in tua potestate. quod egeris, id probabo. nec tamen αιδεομαι Τρωας. quid enim? sed ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

CICERO ATTICO S.

25. DE *retentione rescripsi ad tuas accurate* scriptas literas. conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione, aut retractatione. hoc fieri et oportet, et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. sciisses enim, mihique dixisses. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de *te nihil*. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse ασαφεστερος,) me ex tuis literis intellexisse, nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit. nec enim ad tabulam eum defideraturus eram. in tali enim negotio cur tu unus non satis es? sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videar. scripsi igitur ad Brutum, iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. velim ergo to-

tum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. Sed quid eſt tandem, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc ſi dubitas, fac ut ſciamus. nihil eſt enim illis elegantius. volo Varronem, praeſertim cum ille deſideret: ſed eſt, ut ſcis,

Δεινος ανηρ· ταχα κεν και αναιτιον αιτιοωτο.

ita mihi ſaepe occurrit vultus eius, querentis fortaſſe vel hoc, meas partes in iis libris copioſius defenſas eſſe, quam ſuas; quod mehercule non eſſe intelliges, ſi quando in Epirum veneris. nam nunc Alexionis epiſtolis cedimus. ſed tamen ego non deſpero probatum iri Varroni; et id, quoniam impenſam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. ſed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. quare, ſi addubitas, ad Brutum tranſeamus. eſt enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam, et ſui ſimilem, modo huc, modo illuc. ſed, quaeſo, epiſtola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi ſit, ſi unquam quidquam tam enitar. ergo. at ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas περιοχας perſequi ſolet, ſed Spintharo ſyllabatim.

CICERO ATTICO S.

26. DE Virgilii parte valde probo. ſic ages igitur. et quidem id erit primum; proximum Clodiae. quod ſi neutrum; metuo, ne turbem, et irruam in Druſum. intemperans ſum in eius rei cupiditate, quam noſti. itaque revolvor identidem in Tuſculanum. quidvis enim potius, quam ut non hac aeſtate

absolvatur. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Asturae. sed quia, qui mecum sunt, (credo, quod moestitiam meam non ferunt,) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quo autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum. sed faciam te statim certiorem. tu literas conficies. equidem credibile non est, quantum scribam die; quin etiam noctibus. nihil enim somni. heri etiam effeci epistolam ad Caesarem. tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. sed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras scies.

CICERO ATTICO S.

27. DE epistola ad Caesarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi, et in nosmetipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. isti autem ingenue; mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae, nisi κολακια, fuit? an, si ea, quae optima putaram, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? totis igitur literis nihil opus est. ubi enim επιτευγμα magnum nullum fieri possit,

ἀποτευγμα vel non magnum moleſtum futurum ſit; quid opus eſt παραχινδυνευειν? praeſertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil ſcripſerim, exiſtimaturum, me, niſi toto bello confecto, nihil ſcripturum fuiſſe. atque etiam vereor, ne putet, me hoc quaſi Catonis μειλιγμα eſſe voluiſſe. quid quaeris? valde me poenitebat; nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπουδη noſtra non eſt probata. incidiſſemus etiam in illos; in eis in cognatum tuum. ſed redeo ad hortos. plane illuc te ire, niſi tuo magno commodo, nolo. nihil enim urget. quidquid erit, operam in Faberio ponamus. de die tamen auctionis, ſi quid ſcies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat, et literas ſe habere aiebat, ſtatim ad te miſi.

CICERO ATTICO S.

28. HORTOS quoniam hodie eras inſpecturus, quid viſum tibi ſit, cras ſcilicet. De Faberio autem, cum venerit. De epiſtola ad Caeſarem, iurato mihi crede, non poſſum; nec me turpitudo deterret, etſi maxime debebat. quam enim turpis eſt aſſentatio, cum vivere ipſum turpe ſit nobis? ſed ut coepi, non me hoc turpe deterret. ac vellem quidem; (eſſem enim, qui eſſe debebam:) ſed in mentem mihi venit. nam quae ſunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum ſuaſiones, vides quibus in rebus verſentur. adoleſcentem, incenſum cupiditate veriſſimae gloriae, cupientem ſibi aliquid conſilii dari, quod ad laudem ſempiternam valeret, cohortantur.

ad decus non deeſt oratio. ego quid poſſum ? tamen neſcio quid e quercu exſculpſeram, quod videretur ſimile ſimulacri. in eo quia nonnulla erant paulo meliora, quam ea, quae fiunt et facta ſunt, reprehenduntur : quod me minime poenitet. ſi enim perveniſſent iſtae literae, mihi crede, nos poeniteret. quid ? tu non vides ipſum illum Ariſtotelis diſcipulum, ſummo ingenio, ſumma modeſtia, poſteaquam Rex appellatus ſit, ſuperbum, crudelem, immoderatum fuiſſe ? quid ? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis laetaturum putas ? ille vero potius non ſcripta deſideret, quam ſcripta non probet. Poſtremo, ut volet. abiit illud, quod tum me ſtimulabat, quod tibi dabam προβλημα Αρχιμηδειον. multo mehercule magis nunc opto caſum illum, quem tum timebam, vel quem libebit. Niſi quid te aliud impediet, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arceſſitus, (legi enim literas,) etſi invito me, tamen eodem me auctore profectus eſt. Hoc manu mea.

CICERO ATTICO S.

29. CUM quaſi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Talnam. ille de ingenio nihil nimis; modeſtum et frugi. ſed hoc mihi non placuit. ſe ſcire aiebat, ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam ſane, et multarum nuptiarum : non eſſe probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. hoc putavi te ſcire oportere. De hortis ex tuis literis cognovi, et Chryſippo. in

villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil, aut pauca mutata. balnearia tamen laudat maiora; de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est; quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, ἀφιδρυμα, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram: sed celebritatem nullam tum habebat; nunc audio maximam. nihil est, quod ego malim. in hoc τον τυφον μη προς θεων τρεποφορησον. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere, quanti. Othonem vincas volo. nec tamen insaniturum illum puto. nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emtor non esse videatur. quid enim? pateretur? sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur, a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt, et Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te, aut causam; quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

CICERO ATTICO S.

30. CICERONIS epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! me quoque accusat. eam tibi epistolam misissem, nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium. ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram

Demeam, cum Eros ad me venit. ſed in eius epiſtola nihil erat novi, niſi auctionem biduum. ab ea igitur, ut ſcribis : et velim, confecto negotio Faberiano : quem quidem negat Eros hodie. cras mane putat. a te colendus eſt. iſtae autem κολακιαι non longe abſunt a ſcelere. te, ut ſpero, perendie. Mihi, ſicunde potes, ernes, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. ego memini Albinum conſularem, et Sp. Mummium. videor audiſſe ex Hortenſio Tuditanum. ſed in Libonis annali, XIV annis poſt praetor eſt factus Tuditanus, quam conſul Mummius: non ſane quadrat. Volo aliquem Olympiae, aut ubi viſum, πολιτικον συλλογον, more Dicaearchi, familiaris tui.

CICERO ATTICO S.

31. QUINTO Kal. mane accepi a Demea literas pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te exſpectare deberem. ſed, ut opinor, idem ego, qui exſpecto tuum adventum, morabor te. non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiamſi eſt futurum, ut non habeat aliquid morae. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. Dicaearchi, quos ſcribis, libros ſane velim mihi mittas : addas etiam καταβασεως. De epiſtola ad Caeſarem; κεφαλαια. atque id ipſum, quod iſti aiunt illum ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos, idem ego ſuadebam in illa epiſtola : ſin, utrum liberet, facere poſſe, auctore me. hoc enim ille exſpectat videlicet, neque eſt facturus quidquam, niſi de meo conſilio. obſecro, abiiciamus iſta, et ſemiliberi ſaltem

simus: quod assequemur et tacendo, et latendo. Sed et aggredere Othonem, ut scribis. confice, mi Attice, istam rem. nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim, et tecum esse possim. quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus: is CIↃ iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, H-S CXV. omnia scilicet nunc minoris. sed accedit cupiditas; in qua, praeter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum tu poteris movere; facilius etiam, si Kanum haberes. o gulam insulsam! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

CICERO ATTICO S.

32. ALTERAM a te epistolam cum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. in eo enim totum est positum id, quod cogitamus: quae cogitatio si non incidisset, (mihi crede istuc, ut cetera,) non laborarem. quamobrem, ut facis, (istuc enim addi nihil potest,) urge, insta, perfice. Dicaearchi περὶ ψυχῆς utrosque velim mittas, et καταβάσεως. τριπολιτικον non invenio, et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. tres eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. Torquatus Romae est. misi, ut tibi daretur. Catulum et Lucullum, ut opinor, antea. his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas literas volo habeas; et sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti; credo, quia δια σημειων scripseram. de C. Tuditano enim quaerebam, quem

ex Hortenſio audieram fuiſſe in decem: eum video in Libonis praetorem P. Popillio, P. Rupilio conſulibus. Annis XIV ante, quam praetor factus eſt, legatus eſſe potuiſſet? niſi admodum ſero quaeſtor eſt factus: quod non arbitror. video enim curules magiſtratus eum legitimis annis perfacile cepiſſe. Poſtumium autem, cuius ſtatuam in Iſthmo meminiſſe te dicis, in iis ſciebam fuiſſe. is autem eſt, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidiſti, ſane ad illum συλλογον perſonam idoneam. videbis igitur, ſi poteris, ceteros; ut poſſimus πομπευσαι και τοις προσωποις.

CICERO ATTICO S.

33. NEGLIGENTIAM miram! ſemelne putas mihi dixiſſe Balbum et Faberium, profeſſionem relatam? quin etiam meorum iuſſu miſeram, qui profiteretur. ita enim oportere dicebant. profeſſus eſt Philotimus libertus. noſti credo librarium. ſed ſcribes, et quidem confeſtim. Ad Faberium, ut tibi placet, literas miſi. cum Balbo autem puto te aliquid feciſſe H. in Capitolio. In Virgilio mihi nulla eſt δυσωπια. nec enim eius cauſa ſane debeo; et, ſi emero, quid erit, quod poſtulet? ſed videbis, ne is cum ſit in Africa, ut Coelius. De nomine tu videbis cum Ciſpio: ſed, ſi Plancus deſtinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque noſtrum cupit; ſed iſta res nullo modo relinquenda eſt. Othonem quod ſperas poſſe vinci, ſane bene narras. de aeſtimatione, ut ſcribis, cum agere coeperimus; etſi nihil ſcripſit, niſi de modo agri. Cum Piſone, ſi quid

poteris. Dicaearchi librum accepi; et καταβασεως exſpecto. Negotium dederis; reperiet ex eo libro in quo ſunt ſenatusconſulta Cn. Cornelio, L. Mummio conſulibus. De Tuditano autem, quod putas, ευλογον eſt, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum (non enim temere dixit Hortenſius) aut quaeſtorem, aut tribunum militum; idque potius fuiſſe credo. tu de Antiocho ſcire poteris. Vide etiam, quo anno quaeſtor, aut tribunus militum fuerit. ſi neutrum quadret, in praefectis, an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus eſſet. ſed ego ita egi, ut non ſcinderem penulam. memini enim tuum: et multi erant, nosque imparati. quid refert? paulo poſt C. Capito cum T. Carrinate. horum ego vix attigi penulam; tamen remanſerunt; ceciditque belle. ſed caſu ſermo a Capitone de urbe augenda. a ponte Mulvio Tiberim duci ſecundum montes Vaticanos; campum Martium coaedificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quaſi Martium campum. quid ais? inquam. at ego ad tabulam, ut, ſi recte poſſim, Scapulanos hortos. cave facias, inquit. nam iſta lex perferetur. vult enim Caeſar. audire me facile paſſus ſum. fieri autem, moleſte fero. ſed tu quid ais? quamquam quid quaero? noſti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis. non concedit Camillo. facies me igitur certiorem de Idibus. iſta enim me res adducebat. eo adiunxeram ceteras; quas conſequi tamen biduo aut triduo poſt facile potero. te tamen in via confici minime volo. quin etiam Dionyſio ignoſco. De Bruto

quod ſcribis, feci ut ei liberum eſſet, quod ad me attineret. ſcripſi enim ad eum heri, Idib. [Mai.] eius opera mihi nihil opus eſſe.

CICERO ATTICO S.

34. ASTURAM veni VIII Kal. vitandi enim caloris cauſa, Lanuvii III horas acquieveram. tu velim, ſi grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum ſit. id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio, me paene abſente, conficias: de quo quae fama ſit, ſcribes. *id populus curat ſcilicet.* non mehercule arbitror. etenim haec decantata erat fabula. ſed complere paginam volui. *quid plura? ipſe enim adſum; niſi quid tu prorogas.* ſcripſi enim ad te de hortis.

CICERO ATTICO S.

35. O REM indignam! gentilis tuus urbem auget, quam hoc biennio primum vidit; et ei parum magna viſa eſt, quae etiam ipſum capere potuerit. hac de re igitur exſpecto literas tuas. Varroni, ſcribis, te ſimul ac venerit. dati igitur iam ſunt; nec tibi integrum eſt: hui, ſi ſcias, quanto periculo tuo: aut fortaſſe literae meae te retardarunt. ſed eas nondum legeras, cum has proximas ſcripſiſti. ſcire igitur aveo, quo modo res ſe habeat.

CICERO ATTICO S.

36. DE Bruti amore, veſtraque ambulatione, etſi mihi nihil novi affers, ſed idem, quod ſaepe; tamen

hoc audio libentius, quo saepius: eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

CICERO ATTICO S.

37. HAS alteras hodie literas. De Xenonis nomine, et de Epiroticis XL, nihil potest fieri nec commodius, nec aptius, quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse: omnibus eum locis facere, maximeque in conviviis: cum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam ἀξιοπιστως dici, quam alienissimos nos esse a Caesare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: (φοβερον ην, nisi viderem scire regem, me animi nihil habere:) Ciceronem vero meum vexari. sed id quidem arbitratu suo. Laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim literas. eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. De gladiatoribus, de ceteris, quae scribis ανεμοφορητα, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda. equidem locutus sum cum Balbo. placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, et Romae: si Caesar moraretur, posse idem differri. sed is quidem adesse videtur. totum igitur considera. placet enim Vestorio.

CICERO ATTICO S.

38. ANTE lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te, et ante lucem dedi. deinde cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia. sed fortasse κακ εποεστησεν. est autem sic: *Ego enim non probo, quidquid non belle in te dici potest.* posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. hoc quidquam pote impurius? iam cetera leges, (misi enim ad te,) iudicabisque. Bruti *nostri quotidianis assiduisque laudibus*, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisse aliquid ad me: credo et ad te; idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio; de matre quam pie? *Volueram*, inquit, *ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum; & id ad te scripseram: neglexisti. ita minus multum una erimus. nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis.* Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. nunc me iuva, mi Attice, consilio, ποτερον δικας τειχος ὑψιον, [id est, utrum aperte hominem asperner, et respuam,] η σκολιας απαλας. ut enim Pindaro, sic δικα μοι νοος, απρεκειαν ειπειν. omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. in turba haec essent faciliora. utrum igitur Asturae? quid, si

Caesar subito? iuva me, quaeso, consilio. utar eo, quod tu decreveris.

CICERO ATTICO S.

39. O INCREDIBILEM vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem! plena pietatis! hic autem iam langueſcit, et ait sibi illum iure iratum. sed utar tuo consilio. σχολια enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus. valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem scilicet. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. nec enim inde venit, unde mallem; neque diu abfuit; neque ullam literam ad me. sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime Φαιδρα περισσων, et Ἑλλαδος.

CICERO ATTICO S.

40. ITANE nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? ευαγγελια. sed ubi eos? nisi forte se suspendit. hic autem ut stultum est? ubi igitur φιλοτεχνημα illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? sed quid faciat? illud optime, *sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro.* at ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. ita enim significarat iis, quas ad meas. *At vellem aliquid degustasse de fabulis.* sed coram, ut scribis. etsi, quid mi auctor es? advolone, an maneo? equidem et in libris haereo, et illum hic excipere nolo; ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. mirum, quam

inimicus ibat; ut ego obiurgarem. sed ego ipse κεπφωμαι. itaque posthac. tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; et τα ὁλα, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

CICERO ATTICO S.

41. EGO vero Quinto epistolam ad sororem misi. cum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem literas, ad te nullas. ille alterum mirabatur; de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. quod autem relanguisse se dicit; ego ei, tuis literis lectis, σχολιας ατατας significavi me non fore. tum enim mentio Canae. omnino, si id consilium placeret, esset necesse. sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrum idem consilium esse debet: etsi in me graviores iniuriae, et certe notiores. si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. sed coram. magna enim res, et multae cautionis. cras igitur; nisi quid a te commeatus.

CICERO ATTICO S.

42. VENIT ille ad me, και μαλα κατηφης: et ego, συ δε δη τι συννης; Rogas? inquit, cui iter inster, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe. Quae vis igitur, inquam? Aes inquit alienum: et tamen ne viaticum quidem. Hoc loco ego sumsi quiddam de tua eloquentia. nam tacui. at ille: sed me maxime angit avunculus. Quidnam? inquam. Quod

mihi, inquit, iratus est. Cur pateris? inquam. malo enim ita dicere, quam, cur committis? Non patiar, inquit. causam enim tollam. Et ego, rectissime quidem. Sed si grave non est, velim scire, quid sit causae. Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. nunc nihil mihi tanti est. faciam quod volunt. Feliciter velim, inquam, teque laudo. sed quando? nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. At ego, inquam, censeo prius, quam proficiscaris. ita patri quoque morem gesseris. Faciam, inquit, ut censes. Hic dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, diem meum scis esse III Non. Ian. aderis igitur. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur: μιαι ὀδὸς. videbimus te igitur.

CICERO ATTICO S.

43. EGO vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem literas, quo non exspectarem: tuque ut ab ludis scriberes. sunt omnino mihi quaedam agenda Romae: sed consequemur biduo post.

CICERO ATTICO S.

44. SUAVES tuas literas! etsi acerba pompa. verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit; cui quidem valde placebat, me aliquid ad

Caesarem. annueram; sed pompam videret. Tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto quid iudicet. quando autem perleget? De Attica probo. Est quiddam etiam animum levari cum spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. Cottam mihi velim mittas. Libonem mecum habeo, et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum; sed, ut aiunt, μνημονικον ἁμαρτημα sciebam Curfidium perneccessarium Ligariorum; sed eum video ante esse mortuum. da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

CICERO ATTICO S.

45. FUIT apud me Lamia post discessum tuum, epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare: quae quamquam ante data erat, quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat, illum ante ludos Romanos esse venturum. in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properasset. prorsus ex his literis non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset; idemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video; sed quam multos fac, si me amas, sciam. de Baebio poteris, et de altero vicino Egnatio. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda; currentem tu quidem: sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteo-

los excurrere poſſem, et ad tempus redire. Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos domi eſſe numeratos, quos oporteret quamprimum dividi. magnum pondus argenti, praeter praedia: auctionem primo quoque tempore fieri oportere. ſcribas ad me velim, quid tibi placeat. equidem, ſi ex omnibus eſſet eligendum, nec diligentiorem, nec officioſiorem, nec noſtri ſtudioſiorem facile delegiſſem Veſtorio; ad quem accuratiſſimas literas dedi, quod idem te feciſſe arbitror. mihi quidem hoc ſatis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores eſſe videamur. exſpectabo igitur tuas literas.

CICERO ATTICO S.

46. POLLEX quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie Idus praeſto fuit; ſed plane pollex, non index. cognoſces igitur ex ipſo. Balbum conveni. Lepta enim de ſua vini curatione laborans, me ad eum perduxerat: in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit, ex eo hoc primum: *Paulo ante acceperam eas literas, in quibus magnopere confirmat, ante ludos Romanos.* legi epiſtolam: multa de meo Catone, quo ſaepiſſime legendo ſe dicit copioſiorem factum: Bruti Catone lecto ſe ſibi viſum diſertum. ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Veſtorium negligentem!) liberam cretionem, teſtibus praeſentibus, ſexaginta diebus. metuebam ne ille arcendus eſſet. nunc mittendum eſt, ut meo iuſſu cernat. idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis

egi cum Balbo: liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum: Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae H-S 1000, et sepulchro, multisque rebus; nihil a nobis. subaccusa, quaeso, Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mi ne per meos quidem? De Cossinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit, et emtionibus; ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini nihil scio.

Vestorium nihil est quod accuses. iam enim obsignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit, *et ab eo literas diligenter scriptas attulit*, et exemplum testamenti.

CICERO ATTICO S.

47. POSTEAQUAM *abs te Agamemno*, non *ut venirem*, (nam id quoque feciſſem, nisi Torquatus esset,) sed ut scriberem, *tetigit;* omnia, quae in manibus habebam, abieci; quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumtuarias. turpe est enim nobis, illum, qualiscunque est, hoc primo anno egere. post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O magistrum molestum! Lepidus ad me heri vesperi literas misit Antio; nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat

magnopere, ut ſim Kal. in ſenatu; me et ſibi et Caeſari vehementer gratum eſſe facturum. puto equidem nihil eſſe. dixiſſet enim tibi fortaſſe aliquid Oppius; quoniam Balbus eſt aeger. ſed tamen malim venire fruſtra, quam deſiderari, ſi opus eſſet: moleſte ferrem poſtea. itaque hodie Antii; cras ante meridiem, domi. Tu velim, niſi te impediviſti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. Te ſpero cum Publilio confeciſſe. equidem Kal. in Tuſculanum recurram. me enim abſente omnia cum illis tranſigi malo. Q. fratris epiſtolam ad te miſi, non ſatis humane illam quidem reſpondentem meis literis, ſed tamen quod tibi ſatis ſit, ut equidem exiſtimo. tu videbis.

CICERO ATTICO S.

48. HERI neſcio quid in ſtrepitu videor exaudiſſe, cum diceres, te in Tuſculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, ſi quid ſibi opus ſit, accurram. mortuus enim Babullius. Caeſar, opinor, ex uncia; etſi nihil adhuc: ſed Lepta ex triente. veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem; αλογως omnino; ſed veretur tamen. is igitur ſi accierit, accurram; ſin minus, haud antequam neceſſe erit. Tu Pollicem, cum poteris. Laudationem Porciae tibi miſi correctam; ac eo properavi, ut ſi forte aut Domitio filio, aut Bruto mitteretur. id ſi tibi erit commodum, magnopere cures velim: et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique. nam illam legi. volo tamen reguſtare. quaedam enim vix mihi credo legiſſe me.

CICERO ATTICO S.

49. ATTICAE primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror. multam igitur salutem et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, μεμψιν αναφερει mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter; sed et Phameae causa volebam. erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. is ad me venit, dixitque, iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. respondi, non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narrasse. non laboravi scilicet, nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romae fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. ait illum, me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras; de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse; quemadmodum non omnibus servire. etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare, servire est.

CICERO ATTICO S.

50. ADMONITUS quibusdam tuis literis, ut ad Caesarem uberiores literas mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se et Oppium scripsisse ad Caesarem, me legisse libros contra Catonem, et vehementer probasse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam: sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum; scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas literas, si ipsi exemplum probassent. ita mihi rescripserunt, nihil unquam se legisse melius, epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari servo suo, pro mea parte, Hetereio cuidam, fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes. opinor enim, ad te etiam scripsisse Vestorium. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. Quaeris, quid cogitem de obviam itione: quid censes, nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur.

Scripto iam superiore versiculo, Eros mi dixit, sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur. nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

CICERO ATTICO S.

51. AD Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule hemicillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς ἴσον ὁμοίου que scriberem. bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scripsi, et ἀκολακεύτως, et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi est exploratum. itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quamprimum: nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras. sed ad me, an ad te, nescio. mihi scripsit *Romam* VIII *Kal.* sed misi, qui invitaret: etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

CICERO ATTICO S.

52. O HOSPITEM mihi tam gravem! ἀμεταμελητον. fuit enim periucunde. sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi veniisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi coenaturus ipse Caesar esset, vacaret: quippe hominum CID CID. sane sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. castra in agro: villa defensa est. ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII, nec quemquam admisit. rationes opinor cum Balbo. inde ambulavit in litore. Post horam VIII in balneum: tum audivit de Mamurra: vultum non mutavit: unctus est; accubuit, ἐμετικὴν agebat. itaque et edit et bibit ἀδέως et iucunde;

opipare ſane, et apparate: nec id ſolum, *ſed bene coćto, et*

Condito ſermone bono, et, ſi quaeris, libenter.

praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτον valde copioſe. libertis minus lautis, ſervisque nihil defuit. nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines viſi ſumus. hoſpes tamen non is, cui diceres, Amabo te, eodem ad me cum revertere. ſemel ſatis eſt. σπουδαιον ὑδεν in ſermone: φιλολογα multa. Quid quaeris? delectatus eſt, et libenter fuit. Puteolis ſe aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hoſpitium, ſive ἐπισταθμιαν odioſam, mihi, dixi, non moleſtam. Ego paulisper hic, deinde in Tuſculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia, dextra ſiniſtra ad equum, nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

Tres amplius menſes nullae exſtant ſcriptae literae, ex tertiis videlicet Saturnalibus, quae fuerunt XII Kal. Ian. ad poſt Id. Martias, quo die Caeſar occiſus eſt. Occiſus eſt autem, ut Velleius ait, cum quinque menſes poſt reditum ex Hiſpania Romae fuiſſet. Scriptae ſunt autem hae, M. Antonio, & P. Cornelio Dolabella Coſſ. Nam is, interfecto Caeſare, faſces ſtatim, ut ait Paterculus, & inſignia Conſulatus ſibi arripuit, antea deſignatus ab illo, quem ſibi ſubſtitueret, in Parthos proficiſcens. Continent vero potiſſimum Reipublicae tempeſtates, quae, illo caeſo, conſecutae ſunt. Cicero quidem primis illis diebus, cum Senatum in ſuam ſententiam perduxiſſet, ut communis concordiae cauſa, iniuriarum memoria ſempiterna oblivione tolleretur; Roma egreſſus eſt in ſuas villas; unde dedit has literas, modo ſpei, modo deſperationis plenas. Privatim vero continent querelam de ementitis actis Caeſaris: factum Dolabellae: de Amatio humillimae ſortis homine, qui auſus fuerat in C. Marii nomen invadere, ſeque pro nepote illius gerere: & domeſtica quaedam privatius. Datae ſunt poſt Id. Mart. ad XVI circiter Kal. Iunii.

CICERO ATTICO S.

1. DEVERTI ad illum, de quo tecum mane. nihil perditius: explicari rem non posse. etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? quid quaeris? periisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit: verum ille gaudens; affirmabatque minus diebus XX tumultum Gallicum: in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi, venisse neminis: ad summam, non posse isthaec sic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat; sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. sed haec hactenus. Tu, quaeso, quidquid novi (*multa autem exspecto*) scribere ne pigrere. in his, de Sexto satisne certum; maxime autem de Bruto nostro: de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, *Magni refert, hic quid velit: sed quidquid volet, valde volet:* idque eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret: valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proxime, cum Sextii rogatu apud eum fuissem, exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, *Ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? atqui si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me male oderit.* Haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum. quidquid erit, non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. equidem nihil intermittam.

CICERO ATTICO S.

2. DUAS a te accepi epistolas heri. ex priore theatrum Publiumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. plausus vero L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum φαλακρωμα, ut putas. processi enim, sed minus. diutius sermone enim sum retentus. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat, Caesarem secum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: *Ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem, putem mihi esse amicum, cum tamdiu sedens meum commodum exspectet?* Habes igitur φαλακρωμα, inimicissimum otii, id est, Bruti. In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium: sed vellem Atticam; (verum tibi ignosco;) quarum utrique salutem.

CICERO ATTICO S.

3. TRANQUILLAE tuae quidem literae; quod utinam diutius! nam Matius posse negabat. Ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, cum inanes rediissent, rumorem afferunt magnum, Romae domum ad Antonium frumentum omne portari: πανικον certe; scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen. bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsignandum tu adhibitus non sine causa videris. volunt enim nos ita pu-

tare. nescio cur non animo quoque sentiant. sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii διαθεσιν: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid pragmaticon habes, scribe: sin minus, populi επισημασιαν, et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

CICERO ATTICO S.

4. NUNC quid putas me Lanuvii? at ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. tument negotia. nam cum Matius, quid censes ceteros? equidem doleo, quod nunquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rempublicam recuperatam. horribile est, quae loquantur, quae minitentur. ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. nostri autem ηρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. reliquae res, opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi, (nam quotidie aliquid exspecto,) confestim ad me: et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti literulas. equidem non committam.

CICERO ATTICO S.

5. SPERO tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem ησυχασας, cum leviter commotus esses: sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert, se suspectum esse Bruto. illa

signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Annius transportavit? Caninium volui, sed μνημονικον ἁμαρτημα. Ab aleatore φυρμος πολυς. nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi, deesse non deberem. sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides eiusdem exercitus; vides in latere veteranos; quae sunt ευριπιστα omnia; eos autem qui orbis terrae custodiis non modo septi, verum etiam magni esse debebant, tantum non laudari atque amari, sed parietibus contineri. atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. Sed velim scire, quid adventus Octavii. num qui concursus ad eum, num quae νεωτερισμοι suspicio. non puto equidem: sed tamen quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III Idus.

CICERO ATTICO S.

6. PRIDIE Idus Fundis accepi tuas literas coenans. primum igitur melius esse: deinde meliora te nuntiare. odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio susque deque. exspecto quid de Mario: quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum. sed tamen adhuc me nihil delectat prae-

ter Idus Mart. nam, quoniam Fundis ſum cum Ligure noſtro, diſcrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio poſſideri: quod cum dico, de toto genere dico. quid enim miſerius, quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne conſules et tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quemadmodum poſſim πολιτευεσθαι. nihil enim tam σολοικον, quam τυραννοκτονες in coelo eſſe, tyranni facta defendi. ſed vides conſules, vides reliquos magiſtratus, ſi iſti magiſtratus: vides languorem bonorum. exſultant laetitia in municipiis. dici enim non poteſt, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea ea de re: nec ulla interea decreta. ſic enim πεπολιτευμεθα, ut victos metueremus. Haec ad te ſcripſi apposita ſecunda menſa: plura et πολιτικωτερα poſtea: et tu, quid agas, quidque agatur.

CICERO ATTICO S.

7 POSTRIDIE Idus Paullum in Caieta vidi. is mihi de Mario et de republica alia quaedam ſane peſſima. a te ſcilicet nihil; nemo enim meorum. ſed Brutum noſtrum audio viſum ſub Lanuvio. ubi tandem eſt futurus? nam cum reliqua, tum de hoc ſcire aveo omnia. Ego e Formiano exiens XVII Kal. ut inde altero die in Puteolanum, ſcripſi haec. A Cicerone mihi literae ſane πεπινωμεναι, et bene longae. cetera autem vel fingi poſſunt; πινος literarum ſignificat doctiorem. nunc magnopere a te peto, de quo ſum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei de-

sit. id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem; quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo est, volo mense Quintili in Graeciam. sint omnia faciliora. sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quaeso da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis; ad meque, aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

CICERO ATTICO S.

8. *Tu me iam rebare, cum scribebas, in actis esse nostris*: et ego accepi XVII Kal. in diversoriolo Sinuessano tuas literas. De Mario probe; etsi doleo L. Crassi nepotem. optime tam etiam Bruto nostro probari Antonium. nam quod Iuniam scribis moderate et amice *scriptas literas attulisse, mihi Paullus dedit* ad se a fratre missas: quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. hoc nec mihi placebat, et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta. sed Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cetera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia, chorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Nauseolam tibi tum causam otii dedisse facile patiebar. videbare enim mihi legenti tuas literas requiesse paulisper. De Bruto sem-

per ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet; quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. verumtamen.

CICERO ATTICO S.

9. De republica multa cognovi ex tuis literis, quas quidem multiiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum; tabernae mihi duae corruerunt, reliquaeque rimas agunt. itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant; ego ne incommodum quidem. O Socrates, et Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. Hic turba magna est, eritque, ut audio, maior. duo quidem quasi designati consules. O Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus? itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere: neque iniuria. nam mori millies praestitit, quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. et Balbus hic est, multumque mecum: ad quem a Vetere literae datae pridie Kal. Ianuar. cum a se Caecilius circumsederetur, et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis: in qua re accusat Volcatium. ita mihi vide-

tur bellum illud instare. sed Dolabella et Nicias viderint. idem Balbus meliora de Gallia. XXI die literas habebat; Germanos, illasque nationes, re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

CICERO ATTICO S.

10. ITANE vero? hoc meus et tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, *dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent*, quam si ipse viveret? meministi me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium a praetoribus vocari? dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus? Liberalia tu accusas. quid fieri tum potuit? iam pridem perieramus. meministine te clamare, causam periisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter, servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. quae deinde? ut audeant dicere, *tunc contra Caesaris nutum?* haec et alia ferre non possum. itaque γην προ γης cogito. tua tamen ὑπομνεμιος. nausea iamne plane abiit? mihi quidem ex tuis literis coniectanti ita videbatur. redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones. hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. pacis isti scilicet amatores, et non la-

trocinii auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi, Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. melius fuit periisse illo interfecto, quod nunquam accidisset, quam haec videre. Octavius Neapolim venit XIV Kal. ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano illum hereditatem aditurum. sed, ut scribis, ῥιζοθεμιν magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum; adventare videtur: sed primo anno LXXX deterrimus. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. ardentes in eum literas ad me misit. ille autem quid agat, si scis, neque dum Roma es profectus, scribas ad me velim; et hercule, si quid aliud. vehementer delector tuis literis.

CICERO ATTICO S.

11. NUDIUS tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quae proxime. velim mehercule, Asturae Brutus. ἀκολασιαν istorum scribis. an censebas aliter? equidem etiam maiora exspecto. cum equidem concionem lego, *de tanto viro*, *de clarissimo civi*, ferre non queo: etsi ista iam ad risum. sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. verum illis magna consolatio, conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus?

sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. De Cicerone, quae scribis, iucunda mihi sunt; velim, sint prospera. quod vero curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; idque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis et tu recte cogitas, et ego non dimitto istam curam. suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an iam fructuosiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus *Spinther hodie apud me; cras mane vadit.*

CICERO ATTICO S.

12. OMI Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint praeter laetitiam, et odii poenam ac doloris. quae mihi istinc afferuntur? quae hic video? ω πραξεως καλης μεν, ατελους δε. *Scis*, quam diligam Siculos, et quam illam clientelam honestam iudicem. multa illis Caesar, neque me invito; etsi Latinitas erat non verenda: verumtamen. ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cuius rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. sexcenta similia. verum illuc referor: tam claram, tamque testatam rem, tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? Nobis-

cum hic perhonorifice et amice Octavius: quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non; itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. negant haec ferri posse. quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? qui quidem semper erunt clari; conscientia vero facti sui etiam beati. sed nos, nisi me fallit, iacebimus. itaque exire aveo, *ubi nec Pelopidarum*, inquit. haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coegerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. sed hoc meae nimiae facilitatis. nam id erat quondam quasi necesse: nunc, quoquo modo se res habet, non est item. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam: scribo tamen, non ut delectem his literis, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris; de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi x Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

CICERO ATTICO S.

13. SEPTIMO denique die literae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII Kal. datae: quibus quaeris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque, an ambulatione κλιτεῦσι delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit:

> --Αλλ' ὃ δαιτος επηρατος εργα μεμηλεν.
> Αλλα λιην μεγα πημα, διατρεφες, εισοροωντες
> Δειδιμεν· εν δοιη δε σαωσεμεν, η απολεσθαι.

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit; si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio; quid nobis faciendum est, ignoro. neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc, neque illuc. quemcunque enim haec pars perditorum laetatum morte Caesaris putabit, (laetitiam autem apertissime tulimus omnes,) hunc in hostium numero habebit: quae res ad caedem maximam spectat. restat, ut in castra Sexti, aut, si forte, Bruti nos conferamus. res odiosa et aliena nostris aetatibus, et incerto exitu belli; et nescio, quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere,

Τεκνον εμον, ϗ τοι δεδοται πολεμια εργα,
Αλλα συγ' ιμερόεντα μετερχεο εργα λοιοιο.

sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus, quam ratio potest. nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus, et accidisse hominibus meminerimus; nosque cum multum literae, tum non minimum Idus quoque Mart. consolentur. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublicae defuerim tam gravi tempore. sin autem mansero; fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio val-

de esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire; nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Caesare. tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. Redeo nunc ad epistolam tuam. scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum; minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquillia. ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. satis enim torquetur debitione dotis; in qua mirificas Egnatio gratias agit. a ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. Sed haec quoque hactenus. redeo enim ad miseram, seu nullam potius rempublicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii: quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius literis cognosces: (misi enim tibi exemplum:) quam dissolute, quam turpiter, quamque ita perniciose, ut nonnunquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. quae enim Caesar nunquam neque feciſſet, neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me praebui. etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet, feciſſet nihilo minus me invito. itaque mearum quoque literarum misi tibi exemplum.

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

OCCUPATIONIBUS *est factum meis, & subita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. quodsi bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. erat mihi in animo etiam tum, sic uti beneficio eius, si tu concessisses. quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. quodsi duriorem te eius miserae et afflictae fortunae praebes; non contendam ego adversus te. quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. sed mehercule, si humaniter, & sapienter, & amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis; & voles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non te insectatum esse, cum potueris, amicos paternos. patere, obsecro te, pro republica videri gessisse simultatem cum patre eius. non contemseris hanc familiam. Honestius enim & libentius deponimus inimicitias reipublicae nomine susceptas, quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum, et tenero animo eius persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo; tamen arbitror, malle te quietam senectutem, et honorificam potius agere, quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. nihil enim non tua causa feci. Quodsi non impetro, per me Clodio daturus non sum; ut intelligas, quanti*

apud me auctoritas tua ſit, atque eo te placabiliorem praebeas.

CICERO ANTONIO COS. S.

QUOD mecum per literas agis, unam ob cauſam mallem coram egiſſe. non enim ſolum ex oratione, ſed etiam ex vultu, et oculis, et fronte (ut aiunt) meum erga te amorem perſpicere potuiſſes. nam cum te ſemper amavi, primum tuo ſtudio, poſt etiam beneficio provocatus; tum his temporibus reſpublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. literae vero tuae, cum amantiſſime, tum honorificentiſſime ſcriptae, ſic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, ſed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum, neceſſarium tuum, me invito ſervare nolles, cum id nullo negotio facere poſſes. Ego vero tibi iſtuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum his verbis ſcripſeris, liberaliſſime atque honorificentiſſime tractatum exiſtimem: idque cum totum, quoquo modo ſe res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati et naturae meae. nihil enim unquam non modo acerbum in me fuit, ſed ne paulo quidem triſtius, aut ſeverius, quam neceſſitas reipublicae poſtulavit. Accedit, ut ne in ipſum quidem Clodium meum inſigne odium fuerit unquam; ſemperque ita ſtatui, non eſſe inſectandos inimicorum amicos, praeſertim humiliores; nec his praeſidiis nosmetipſos eſſe ſpoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes eſſe arbitror, ut eius animum tenerum, quemadmodum ſcribis, his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias reſidere

in familiis noſtris arbitretur. contendi cum P. Clodio, cum ego publicam cauſam, ille ſuam defenderet. noſtras concertationes respublica diiudicavit. ſi viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. Quare, quoniam hoc a me ſic petis, ut, quae tua poteſtas eſt, ea neges te me invito uſurum; puero quoque hoc a me dabis, ſi tibi videbitur: non quo aut aetas noſtra ab illius aetate quidquam debeat periculi ſuſpicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimeſcat; ſed ut nosmetipſi inter nos coniunctiores ſimus, quam adhuc fuimus. interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed haec hactenus. illud extremum; ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, ſemper ſine ulla dubitatione ſummo ſtudio faciam. hoc velim tibi penitus perſuadeas.

CICERO ATTICO S.

14. ITERA dum eadem iſta mihi. coronatus Quintus noſter Parilibus? Parilibus? ſolusne? etſi addis Lamiam; quod demiror equidem; ſed ſcire cupio, qui fuerint alii: quamquam ſatis ſcio, niſi improbum neminem. explanabis igitur hoc diligentius. ego autem caſu cum dediſſem ad te literas VI Kalend. ſatis multis verbis, tribus fere horis poſt accepi tuas, et magni quidem ponderis. itaque ioca tua plena facetiarum, de haereſi Veſtoriana, et de Pherionum more Puteolano, riſiſſe me ſatis, nihil eſt neceſſe ſcribere. πολιτικωτερα illa videamus. Ita Brutos Caſſiumque defendis, quaſi eos ego reprehendam, quos

satis laudare non possum. rerum ego vitia collegi, non hominum. sublato enim tyranno, tyrannida manere video. nam quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio; de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. sequetur Rufio Vestorianus, Victor, nunquam scriptus, ceteri, quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. quid ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem, sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit laetari; nonnullis, etiam gratulari; nullis, permanere. sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Mart. simus: quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad coelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. nonne meministi clamare te, omnia periisse, si ille funere elatus esset? sapienter id quidem. itaque ex eo quae manarint, vides. Quae scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat, et utrisque dies prorogetur: licebitne decerni libere? si licuerit; libertatem esse recuperatam laetabor: si non licuerit; quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyran-

ni? Rapinas scribis ad Opis fieri; quas nos quoque tum videbamus. nae nos et liberati ab egregiis viris, nec liberi sumus. ita laus illorum est, culpa nostra. et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? nec mehercule me rauduſculum movet; sed homines benevolos, qualescunque sunt, grave est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iunias statuere posse: ad quas adero, et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua, et gratia, et summa aequitate causae, ut de *Buthrotiis senatusconsultum*, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem; etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. tu autem, quasi iam recuperata republica, vicinis tuis Massilienſibus sua reddis. haec armis, quae, quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

CICERO ATTICO S.

15. EPISTOLA brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium, et de eiusdem ad te literis. posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis, ubi simus, et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. O mirificum Dolabellam meum! iam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam ἀναδοχὴν res habet: de saxo; in crucem; columnam tolle-

re ; locum illum ſternendum locare. quid quaeris ? heroica : ſuſtuliſſe mihi videtur ſimulationem deſiderii, adhuc quae ſerpebat in dies, et inveterata, verebar, ne periculoſa noſtris tyrannoctonis eſſet. nunc prorſus aſſentior tuis literis, ſperoque meliora : quamquam iſtos ferre non poſſum, qui, dum ſe pacem velle ſimulant, acta nefaria defendunt. ſed non poſſunt omnia ſimul. incipit res melius ire, quam putaram. nec vero diſcedam, niſi cum tu me id honeſte putabis facere poſſe. Bruto certe meo nullo loco deero ; idque, etiamſi mihi cum illo nihil fuiſſet, facerem propter eius ſingularem incredibilemque virtutem. Piliae noſtrae villam totam, quaeque in villa ſunt, trado, in Pompeianum ipſe proficiſcens Kalend. Maiis. quam velim Bruto perſuadeas, ut Aſturae ſit.

CICERO ATTICO S.

16. QUINTO Non. conſcendens ab hortis Cluvianis in phaſelum epicopum has dedi literas, cum Piliae noſtrae villam ad Lucrinum, villicos, procuratores tradidiſſem. ipſe autem eo die in Paeti noſtri tyrotarichum imminebam ; perpaucis diebus in Pompeianum : poſt in haec Puteolana, et Cumana regna renavigare. O loca cetera quam valda expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! Sed ad rem ut veniam, o Dolabellae noſtri magnam ἀριστειαν ! quanta eſt ἀναθεωρησις ? equidem laudare eum et hortari non deſiſto. recte tu omnibus epiſtolis ſignificas, quid de re, quid de viro ſentias. mihi quidem videtur Brutus noſter iam vel coronam auream

per forum ferre posse. quis enim audeat violare, proposita cruce, aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magnopere laetemur? nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur, *Quomodo nunc est.* non fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi κατα μικρον scriberet: a quo adhuc nulla litera est. vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognoscerem, iucundum putaret fore. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. nihil enim deesse Ciceroni, cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. ad eum scripsi, me tibi mandasse per literas, ut de Montani negotio cum eo loquerere: et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam; et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare. puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisse.

CICERO ATTICO S.

17. IN Pompeianum veni v Nonas Mai. cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collo-

caviſſem. ibi mihi coenanti literae tuae ſunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal. in quibus multa ſapienter, ſed tamen talia, quemadmodum tute ſcribebas, ut omne conſilium in fortuna poſitum videretur. itaque his de rebus ex tempore, et coram. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam. ſed non arbitrantur eum a Capua declinaturum. quo quidem, metuo, ne magno reipublicae malo venerit. quod idem L. Caeſari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. quamobrem iſta nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda ſunt. ſed hactenus. Q. filius ad patrem acerbiſſimas literas miſit; quae ſunt ei redditae, cum veniſſemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput, *Aquilliam novercam non eſſe laturum.* ſed hoc tolerabile fortaſſe; illud vero? *ſe ab Caeſare habuiſſe omnia, nil a patre, reliqua ſperare ab Antonio.* O perditum hominem! ſed μελησει. Ad Brutum noſtrum, ad Caſſium, ad Dolabellam epiſtolas ſcripſi. earum exempla tibi miſi, non ut deliberarem, reddendaene eſſent, (plane enim iudico eſſe reddendas,) ſed quod non dubito, quin tu idem exiſtimaturus ſis. Ciceroni meo, mi Attice, ſuppeditabis quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. quae adhuc feciſti, mihi ſunt gratiſſima. Librum meum illum ανεκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. iſta vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam ſeparatum volumen exſpectant. ego autem (credas mihi velim) minore periculo exiſtimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuiſſe, quam mortuo.

ille enim, nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacunque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. puto rem meliore loco esse debere.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO S.

ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in his locis conveniunt; praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad coelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans, praestantissimum te civem, et singularem consulem praebeas. quibus ego quamquam verissime possum respondere, te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem: mihi vero gloriosum, te iuvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinae meae. L.

quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim veniſſem, quamquam erat oppreſſus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane ſalutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, iam ſalvi eſſe poſſemus. Dolabellae vero tuo et gratulor, et gratias ago; quem quidem, poſt te conſulem, ſolum poſſum vere conſulem dicere. dein multa de facto, ac de re geſta. tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil reipublicae ſalutarius: atque haec una vox omnium eſt. A te autem peto, uti me hanc quaſi falſam hereditatem alienae gloriae finas cernere, meque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum venire patiare. quamquam, mi Dolabella, (haec enim iocatus ſum,) libentius omnes meas, ſi modo ſunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauſerim ex tuis. nam cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti; tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. ſemper amavi, ut ſcis, M. Brutum, propter eius ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem atque conſtantiam; tamen Idibus Mart. tantum acceſſit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt, quod ego te horter, ut dig-

nitati et gloriae ſervias? proponam tibi claros viros, quod facere ſolent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipſum. te imitere oportet, tecum ipſe certes. ne licet quidem tibi iam, tantis rebus geſtis, non tui ſimilem eſſe. quod cum ita ſit, hortatio non eſt neceſſaria; gratulatione magis utendum eſt. contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini, ut ſumma ſeveritas animadverſionis non modo non invidioſa, ſed etiam popularis eſſet, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratiſſima. Hoc ſi tibi fortuna quadam contigiſſet, gratularer felicitati tuae: ſed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque conſilii. legi enim concionem tuam. nihil illa ſapientius. ita pedetentim tum acceſſus a te ad cauſam facti, tum receſſus, ut res ipſa maturitatem tibi animadvertendi omnium conceſſu daret. Liberaſti igitur et urbem periculo, et civitatem metu; neque ſolum ad tempus maximam utilitatem attuliſti, ſed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes, in te poſitam eſſe rempublicam, tibique non modo tuendos, ſed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum eſt. Sed his de rebus coram plura propediem, ut ſpero. Tu, quoniam rempublicam nosque conſervas, fac, ut diligentiſſime te ipſum, mi Dolabella, cuſtodias.

CICERO ATTICO S.

18. SAEPIUS me iam agitas, quod rem geſtam Dolabellae nimis in coelum videar efferre. ego autem, quamquam ſane probo factum, tamen ut tanto

opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris literis. sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem pudentem! Kal. Ian. debuit; adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit, et opem ab eo petierit. licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. atque ego ad eum VIII Idus literas dederam bene mane: eodem autem die tuas literas vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam literas dedi; quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. Albianum te confeciſſe arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppeditatus es, gratissimum est, et simile tuorum omnium. sed ego Erotem, ad ista expedienda factum, mihi videbar reliquisse; cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum ipso videro. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kalend. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. ego ex his, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico. itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito. nec enim Bruto meo exsilium, ut scribis ipse, meditanti, video quid prodesse possim. Leonidae me literae non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Saufeii legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI Idus Mai. cogitabam.

CICERO ATTICO S.

19. NON. Mai. cum essem in Pompeiano, accepi binas a te literas, alteras sexto die, alteras quarto. ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum, opportune tibi Barnaeum literas reddidisse. Tu vero cum Cassio, ut cetera. quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum literarum ad te miseram! sed cum Dolabellae ἀτιστια (sic enim tu ad me scripseras) magna desperatione affectus essem; ecce tibi et Bruti, et tuae literae. ille exsilium meditari. nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus; in quem mallem equidem pervehi, florente Bruto nostro, constitutaque republica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. assentiris enim mihi, nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam, et mihi voluptati magnae fore. sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Deiotaro, et loquitur severe, si velis credere. illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. De coronatis, cum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Caesaris causa; posuisse luctus gratia: postremo, se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. ego etiam ad Siccam. tibi hoc oneris non impono. nolo te illum iratum habere. Servii orationem

cognoſco; in qua plus timoris video, quam conſilii. ſed quoniam perterriti omnes ſumus, aſſentior Servio. Publilius tecum tricatus eſt. huc enim Caerellia miſſa ab iſtis eſt legata ad me; cui facile perſuaſi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem; non modo non lubere. Antonium ſi videro, accurate agam de Buthroto. Venio ad recentiores literas: quamquam de Servio iam reſcripſi, me facere magnam πραξιν Dolabellae. mihi mehercule ita videtur, non potuiſſet maior tali re, talique tempore. ſed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis literis. tibi vero aſſentior, maiorem πραξιν eius fore, ſi mihi, quod debuit, diſſolverit. Brutus, velim, ſit Aſturae. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione conſtituam, quam, iſta quo evaſura ſint, videro; muto ſententiam. neque quidquam tamen ante, quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam v Idus videre. tu Atticae ſalutem dices. nos Piliam diligenter tuebimur.

CICERO ATTICO S.

20. E Pompeiano navi advectus ſum in Luculli noſtri hoſpitium VI Idus, hora fere III; egreſſus autem e navi, accepi tuas literas, quas tuus tabellarius in Cumanum attuliſſe dicebatur, Nonis Mai. datas; a Lucullo poſtridie eadem fere hora, qua veni, VII Idus Lanuvio datas. audi igitur ad omnes. Primum, quae de re mea geſta et in ſolutione, et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pom-

peiano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit, quam illum venisse audissem: a quo in Samnium. vide, quid speres. Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis concio, Dolabellae praeclara. iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum. tam enim Cassii sunt iam, quam Bruti ferendi. De regina velim, atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae: venio ad secundam. De Quintis, Buthroto, cum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rempublicam putem pendere e Bruto; sic se res habet. aut nulla erit, aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam; accipe a me, mi Attice, καθολικον θεωρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo unquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quam se, arbitraretur. hoc etiam malis contingit. quid tu Bruto putas, et ingenioso, et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi suum. quin etiam, cum, ipsius precibus paene adductus, scripsissem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. quare sine, quaeso, sibi quemque scribere. *Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.* non scite. hoc enim Attilius, poeta durissimus. atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus. ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur, qui facile vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas literas Bruto et

Caſſio gaudeo. itaque iis reſcripſi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt; do equidem operam; et ille optime loquitur: ſed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. Cum Panſa vixi in Pompeiano. is plane mihi probabat, ſe bene ſentire, et cupere pacem. Cauſam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Caſſii probo. Quaeris, ut ſuſcipiam cogitationem, quidnam iſtis agendum putem: conſilia temporum ſunt; quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio, et haec contra Antonium concio mihi profeciſſe permultum videtur. prorſus ibat res. nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia, bonique deſiderant. Epicuri mentionem facis, et audes dicere, μὴ πολιτεύεσθαι? non te Bruti noſtri vulticulus ab iſta oratione deterret? Quintus filius, ut ſcribis, Antonii eſt dextella. per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. exſpecto, ſi, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit. Haec ſcripſi citatim. ſtatim enim Caſſii tabellarius. eram continuo Piliam ſalutaturus: deinde ad epulas Veſtorii navicula. Atticae plurimam ſalutem.

CICERO ATTICO S.

21. CUM paulo ante dediſſem ad te Caſſii tabellario literas, v Idus venit noſter tabellarius, et quidem, portenti ſimile, ſine tuis literis. ſed cito conieci, Lanuvii te fuiſſe. Eros autem feſtinavit, ut ad me literae Dolabellae perferrentur, non de re mea,

(nondum enim meas acceperat,) sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimisissem, statim Balbus. O dii boni, quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat; illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent, idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent; eaque Duumviri omnibus mensibus inspicerent. questus est etiam de sua invidia; eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? nihil finceri. mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem absurdius, *hoc metuere, alterum in metu non ponere?* quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσολοικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni posse videri? legendus mihi saepius est Cato maior, ad te missus. amariorem enim me senectus facit: stomachor omnia. sed mihi quidem βεβιωται. viderint iuvenes. tu mea curabis, ut curas. Haec scripsi, seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestorium. postridie apud Hirtium cogitabam: et quidem πεντελοιπον. sic hominem traducere ad optimates paro. λιφος πολυς. nemo est istorum, qui otium non timeat. quare talaria videamus. quidvis enim potius, quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem, et, si quid aliud; maxime autem, ecquid Dolabella tinniat; an in meo nomine tabulas novas fecerit.

CICERO ATTICO S.

22. CERTIOR a Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, ſtatim hoc neſcio quid exaravi. Primum igitur ſcire te volui, me hinc Arpinum XVI Kalend. Iun. eo igitur mittes, ſi quid erit poſthac; quamquam ipſe iam iamque adero. cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum ſit. quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem. minime enim obſcurum eſt, quid iſti moliantur, (meus vero diſcipulus, qui hodie apud me coenat, valde amat illum, quem Brutus noſter ſauciavit,) et, ſi quaeris, (perſpexi enim plane,) timent otium: ὑποθεσιν autem hanc habent, eamque prae ſe ferunt, virum clariſſimum interfectum; totam rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quae ille egiſſet, ſimul ac deſiſtemus timere: clementiam illi malo fuiſſe; qua ſi uſus non eſſet, nihil ei tale accidere potuiſſe. Mihi autem venit in mentem, ſi Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod eſt ευλογον, certo fore bellum. haec me ſpecies cogitatioque perturbat. neque enim, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. nam aperte laetati ſumus. deinde habent in ore, nos ingratos. nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit, et multis. φαινοπροσωπητεον ergo, et ιτεον in caſtra? millies mori melius, huic praeſertim aetati. itaque me Idus Mart. non tam conſolantur, quam antea. magnum enim mendum continent. etſi illi iuvenes

Αλλοις εν εσθλοις τον δ' απωθενται φογον.

Sed, ſi tu melius quippiam ſperas, quod et plura audis, et interes conſiliis; ſcribas ad me velim, ſimul-

que cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in senatu, fore.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER XV.

ARGUMENTUM.

Non valde differens eſt libri huius argumentum a ſuperioris ſententia. Scriptae enim epiſtolae omnes ſunt, cum adhuc Romae negotia tumerent, Antoniusque & Octavius ita omnia miſcerent, ut, quamvis neque plane bellum, neque pax eſſet, appareret tamen, rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero ſibi timens, ſimulque filium, Athenis philoſophiae operam dantem, cupiens inviſere; cum ius liberae legationis a Dolabella, non autem provincialis, nempe Syriacae, ut Plutarcho placet, haberet, (id enim ex his epiſtolis ac Philippica prima cognoſcitur,) iter cepit in Graeciam, eo conſilio, ut Kal. Ian. adeſſet, quod initium cogendi Senatus fore, Hirtio & Panſa conſulatum ineuntibus, videbatur. Dum ſpes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutusque & Caſſius praetores urbani, quibus maxime recuperandae Reip. ratio nitebatur, ſi non Romae, in proximis tamen locis, manebant; perque literas & edicta cum Antonio populoque agebant: nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipſe conſilium cepit abeundi. Haec illorum temporum hiſtoria eſt. Privatim tamen in his epiſtolis plura continentur, quae perſequi longum eſſet. Scriptae ſunt ex ante XVI. Kalend. Ian. ad Non. Quint.

CICERO ATTICO S.

1. O FACTUM male de Alexione! incredibile eſt, quanta me moleſtia affecerit, nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: Ad quem igitur te medicum conferes? quid mihi iam medico? aut ſi opus eſt, tanta inopia eſt? amorem erga me, humanitatem, ſuavitatemque deſidero. etiam illud; quid eſt, quod non pertimeſcendum ſit; cum hominem temperantem, ſummum medicum, tantus improviſo morbus oppreſſerit? ſed ad haec omnia una conſolatio eſt, quod ea conditione nati ſumus, ut nihil, quod homini accidere poſſit, recuſare debeamus. De Antonio iam antea tibi ſcripſi, non eſſe eum a me conventum. venit enim Miſenum, cum ego eſſem in Pompeiano: inde ante profectus eſt, quam ego eum veniſſe cognovi. ſed caſu, cum legerem tuas literas, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi; et egi. primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad ſummam, arbitrum me ſtatuebat non modo huius rei, ſed totius conſulatus ſui. Cum Antonio autem ſic agemus, ut perſpiciat, ſi in eo negotio nobis ſatisfecerit, totum me futurum ſuum. Dolabellam ſpero domi eſſe. Redeamus ad noſtros: de quibus tu bonam ſpem te ſignificas habere propter edictorum humanitatem. ego autem perſpexi, cum a me XVII Kal. de Puteolano Neapolim, Panſae conveniendi cauſa, proficiſceretur Hirtius, omnem eius ſenſum. ſeduxi enim, et ad pacem ſum cohortatus. non poterat ſcilicet negare, ſe velle pacem; ſed non minus ſe noſtrorum arma time-

re, quam Antonii: et tamen utrosque non sine causa praesidium habere; se autem utraque arma metuere. quid quaeris? οὐδὲν ὑγιές. De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissimae et bellissimae tuae literae fuerunt. Caerelliae vero facile satisfeci; nec valde laborare mihi visa est; et, si illa, ego certe non laborarem. istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse omnino demiror. nam quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia, κ ταυτο εκ τε αυτε. quid est hoc? quid est autem, cur ego personatus ambulem? parumne foeda persona est ipsius senectutis? Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas, ad me quoque scripsit; et fortasse faciam. sed plane, quid velit, nescio. quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio? et cum ille suae immortalitati melius, quam nostro otio, consuluerit? De regina rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes. Heri dederam ad te literas exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. ibi bene valentem videram Piliam. quin etiam Baulos Cumis eam vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo die in Sinuessano; atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere. Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam nec ambitiose corrigerem ante, quam ederet. est autem oratio scripta elegantissime sententiis,

verbis, ut nihil possit ultra. ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. ὑποθεσεις. vides, quae sit persona dicentis. itaque eam corrigere non potui. quo enim in genere Bratus noster esse vult, et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed ego solus alius sum; sive hoc recte, sive non recte. tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremque me facias, quid iudices ipse. quamquam vereor, ne cognomine tuo lapsus, ὑπεραττικος sis in iudicando. sed si recordabere Δημοσθενης fulmina, tum intelliges, posse et αττικωτατα graviſſime dici. sed haec coram. nunc nec sine epistola, nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

CICERO ATTICO S.

2. QUINTO decimo Kalend. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te literas, devertissemque a Cumis in Vesciano, accepi a tabellario tuas literas; in quibus nimis multa de Buthroto. non enim tibi ea res maiori curae aut est, aut erit, quam mihi. sic enim decet, te mea curare, tua me. quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis literis et aliis, sordide: sed, id quale fuerit, nescio. nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior; multoque ma-

gis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum spères confici posse, quod puto: tantum enim video, non videmur esse victuri. sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. De Octavii concione idem sentio, quod tu; ludorumque eius apparatus, et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent. Saserna collega dignus. sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim; sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. itaque alia cogitat. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo. neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non molesté fero. Tyndaritanorum causa, de qua tam laboras, quae sit, ignoro. hos tamen. περὶ τελοιπτου movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire vellem, et diem testamenti.

CICERO ATTICO S.

3. UNDECIMO Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. una erat XV Kal. altera XII. data. ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me VI Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis paren-

dum victoribus; non mihi quidem, cui sunt multa potiora. nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcellō consulibus acta in aede Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. novi conventus habitatores sane movent. in magnis enim versamur angustiis. sed sunt ista parvi. quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De Mario scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime; modo redditae literae sint. eius causa et cupio, et debeo. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare; cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video. *sed parum intelligo, quid me velis scribere*, quasi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni. praeclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo; modo et libenter fuerit, et sat diu.

CICERO ATTICO S.

4. DECIMO Kalend. hora VIII fere, a Q. Fufio venit tabellarius: nescio quid ab eo literularum, uti me sibi restituerem, sane insulse, ut solet; nisi for-

te, quae non ames, omnia videntur inſulſe fieri. ſcripſi ita, ut te probaturum exiſtimem. mihi duas a te epiſtolas reddidit, unam XI, alteram X. ad recentiorem prius. Et legio? rem laudo. ſi vero etiam Carſulenus, ανω ποταμων. Antonii conſilia narras turbulenta: atque utinam potius per populum agat, quam per ſenatum! quod quidem ita credo. ſed mihi totum eius conſilium ad bellum ſpectare videtur, ſi quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis exiſtimo, non videtur fieri poſſe ſine bello. ſed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. rides? aſt condoleo, non mea potius aſſiduitate, diligentia, gratia perfici. Quod ſcribis te neſcire, quid noſtris faciundum ſit; iam pridem me illa απορια ſollicitat. itaque ſtulta iam Iduum Martiarum eſt conſolatio. animis enim uſi ſumus virilibus; conſiliis, mihi crede, puerilibus. exciſa enim eſt arbor, non evulſa. itaque, quam fruticetur, vides. redeamus igitur, quoniam ſaepe uſurpas, ad Tuſculanas diſputationes. Sauſeium per te celemus. ego nunquam indicabo. Quod te a Bruto ſcribis, ut certior fieret, quo die in Tuſculanum eſſem futurus; ut ad te ante ſcripſi, VI Kal. et quidem ibi te quam primum pervidere velim. puto enim nobis Lanuvium eundem, et quidem non ſine multo ſermone. ſed μελησει. Redeo ad ſuperiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi ſunt incluſa medullis; ſit modo, ut ſcribis, locus agendi. De oratione Bruti prorſus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam cauſam, quam is ſcripſit? ego ſcribam non rogatus ab eo?

nulla παρεγχειρησις fieri potest contumeliosior. at, inquis, Ἡρακλειδιον aliquod. non recuso id quidem; sed et componendum argumentum est, et scribendi exspectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quam optime); si haec ita manent, ut videntur, (feres quod dicam,) me Idus Martiae non delectant. ille enim nunquam revertisset: nos timor confirmare eius acta non coegisset: aut, (ut in Saufeii eam, relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris,) ita gratiosi eramus apud illum, quem dii mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. rubeo, mihi crede. sed iam scripseram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. itaque misi dedita opera. erat enim rescribendum tuis. Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eum literas. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et literis. eum ad te vocabis; et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de transverso L. Caesar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus; aut scribam, quo se venire velim: Bruto enim placere, se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutaro. summatim adhuc ad te. nihildum enim a Balbo. tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

CICERO ATTICO S.

5. A BRUTO tabellarius rediit: attulit et ab eo, et Cassio. consilium meum magnopere exquirunt: Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! plane non habeo, quod scribam. itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. sanum putas? ὁ γναφευς ανδραχνης. epistolam tibi misi. Ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatusconsultum, ita scribit et Balbus et Hirtius: qui quidem, se actutum. etenim iam in Tusculano est; mihique, ut absim, vehementer auctor est: et *ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit*; ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam *venire nolim, ne illum videam.* Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi a nescio quo missam, (nomen enim delerat,) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui reiiciantur, (nam partem esse dimissam,) improbissime loqui; ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos? quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum

aliqua dignitate. nec tam ſtatui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam iſtuc non venire.

CICERO ATTICO S.

6. CUM ad me Brutus noſter ſcripſiſſet et Caſſius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuiſſe ſciebant, neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonio eſt enim fortaſſe iratior, cauſae vero amiciſſimus,) tamen ad eum ſcripſi, eique dignitatem Bruti et Caſſii commendavi. ille quid mihi reſcripſiſſet, ſcire te volui; ſi forte idem tu, quod ego, exiſtimares, iſtos etiam nunc vereri, ne forte ipſi noſtri plus animi habeant, quam habent.

HIRTIUS CICERONI SUO S.

RURE *iam redierim, quaeris. an ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe ſum profectus. utilius enim ſtatui abeſſe. has tibi literas exiens in Tuſculanum ſcripſi. noli autem me tam ſtrenuum putare, ut ad Nonas recurram. nihil enim iam video opus eſſe noſtra cura; quoniam praeſidia ſunt in tot annos proviſa. Brutus & Caſſius utinam, quam facile a te de me impetrare poſſunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant conſilium! cedentes enim haec ais ſcripſiſſe: quo? aut quare? retine, obſecro te, Cicero, illos; & noli ſinere haec omnia perire, quae funditus medius fidius rapinis, incendiis, caedibus perverturntur. tantum, ſi quid timent, caveant: nihil praeterea moliantur. Non medius fidius acerrimis conſiliis plus, quam etiam inertiſſimis, dummodo diligentibus, conſe-*

quentur. haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione praesentes ad nocendum habent vires. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. hoc qualecunque esset, te scire volui. Obsignata iam epistola Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. nunc exspecto a te literas.

CICERO ATTICO S.

7. GRATUM, quod mihi epistolas: quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices, quia te laudat? puto mehercule id quoque esse causae; sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat cum sensus eius de republica, tum scribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obiisse legationem, et omnes captiunculas pertimescere. debuerat autem, *non ex iure manu consertum;* sed quae sequuntur. Tu quoque scribes.

CICERO ATTICO S.

8. POST tuum discessum binas a Balbo; nihil novi: itemque ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. exspectat animus, quidnam agam de Kalend. Martiis. misi igitur Tironem, et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares literas: atque etiam scripsi ad Antonium de legatione; ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. quod autem

aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas literas redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva: sed licet uti utraque. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. velim possis coram: si minus possis, literis idem consequemur. Graeceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, villaeque plures videndae. sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

CICERO ATTICO S.

9. TERTIO *Nonas vesperi a Balbo redditae mihi literae, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, et ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc legatoriam provinciam? atque haud scio, an melius sit, quam ad Eurotam sedere. sed haec casus gubernabit. ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. hoc certe melius, quam illa Persice porticus. nolo enim Lacedaemonem longinquam; Lanuvium existimavi. Rides, inquies, in talibus rebus? quid faciam? plorando fessus sum. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transiisse laetor. tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto. est enim inexplicabilis. ita circumsede-*

mur copiis omnibus. Me quidem Bruti literae, quas oſtendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam conſilio, tamen animi dolore ſim tardior. ſed plura, cum iſta cognoro. hoc autem tempore, quod ſcriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipſas literas eſſesne accepturus. erat enim incertum, viſurusne te eſſet tabellarius. ego tuas literas vehementer exſpecto.

CICERO ATTICO S.

10. O Bruti amanter ſcriptas literas! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non poſſis! ego autem quid ſcribam? ut beneficio iſtorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec iam poſſunt. age, quieſcant auctoribus nobis? quis incolumitatem praeſtat? ſi vero aliquid de Decimo gravius; quae noſtris vita, etiamſi nemo moleſtus ſit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quae eſt alia Dionis legatio? aut quod munus in republica ſordidius? prorſus quidem conſilia tali in re ne iis quidem tuta ſunt, qui dant. ſed poſſim id negligere proficiens. fruſtra vero quid ingrediar? matris conſilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? ſed tamen cogitabo, quo genere utar literarum. nam ſilere non poſſum. ſtatim igitur mittam vel Antium, vel Circaeos.

CICERO ATTICO S.

11. ANTIUM veni ante VI Kal. Bruto iucundus noſter adventus. deinde multis audientibus, Servilia,

Tertulla, Porcia, quaerere, quid placeret. aderat etiam Favonius. ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvos esse. in eo etiam ipsi reipublicae esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. ego eadem illa repetivi. hoc loco, fortibus sane oculis Cassius, (Martem spirare diceres,) se in Siciliam non iturum. egone, ut beneficium accepisse in contumelia? quid ergo agis? inquam. at ille, in Achaiam se iturum: quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, si tibi videtur. mihi vero minime: tuto enim non eris. quid? si possem esse, placeretne? atque ut omnino, neque nunc, neque ex praetura in provinciam ires? sed auctor non sum, ut te urbi committas. dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones; Decimumque graviter accusabat. ego negabam oportere praeterita: assentiebar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, (nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes,) nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi; sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam susciperem rempublicam: exclamat tua familiaris: *hoc vero neminem unquam audivi.* ego repressi. sed et Cassius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatusconsulto tolleretur:) et noster cito dejectus est de illo inani sermone. velle enim se dixerat.

Conſtituit igitur, ut ludi, abſente ſe, fierent ſuo nomine. proficiſci autem mihi in Aſiam videbatur ab Antio velle. ne multa; nihil me in illo itinere, praeter conſcientiam, delectavit. non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus eſſet, diſcederet. hoc demto munere amoris atque officii, ſequebatur, ut meeum ipſe:

Ἡ δεῦρ' ὁδὸς σοι τι δυναται νυν, δεσποτα;

prorſus diſſolutum offendi navigium, vel potius diſſipatum. nihil conſilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque etſi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

Sed heus tu, ne forte ſis neſcius, Dolabella me ſibi legavit a. d. IV Nonas. id mihi heri veſperi nuntiatum eſt. votiva ne tibi quidem placebat. etenim erat abſurdum, quae, ſi ſtetiſſet respublica, voviſſem, ea me, everſa illa, vota diſſolvere: et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi poteſt. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat; quod nunc mihi additum eſt. bella eſt autem huius iuris quinquennii licentia. quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. ſed βλασφημα mittamus.

CICERO ATTICO S.

12. BENE mehercule de Buthroto. at ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia iuſſeras, miſeram. quid nocet? De noſtris autem Antiatibus ſatis videbar plane ſcripſiſſe, ut non dubitares, eſ-

sent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem adspernabatur. eam Servilia sublaturam ex senatusconsulto se esse dicebat. noster vero, και μαλα σεμνος, in Asiam, posteaquam mihi est assensus, tuto se Romae esse non posse. ludos enim absens facere malebat. statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat. erat animus in cursu. interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. L. quidem Antonius liberaliter literis sine cura me esse iubet. habeo unum beneficium; alterum fortasse, ni in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quae feruntur tamen. των δ' αιτιαν των Βρυτων τις εισχεν? Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi; videbaturque erga nostros ἡρωας ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατηχησει, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat; quem Asturae vidimus. sed tamen alendus est; et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit nostro, nostris; cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. bona indoles, εαν διαμεινη.

CICERO ATTICO S.

13. OCTAVO Kal. duas a te accepi epistolas. respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi misi. eius custodiendae et proferen-

dae arbitrium tuum. ſed quando illum diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas ſcribis, non intelligo fieri poſſe. melior eſt ἀναντιφωνησία: qua me uſurum arbitror. Quod ſcribis legiones duas Brundiſium veniſſe; vos omnia prius. ſcribes igitur, quidquid audieris. Varronis διαλογον exſpecto. Iam probo Ἡρακλειδιον, praeſertim cum tu tantopere delectere: ſed quale velis, velim ſcire. Quod ad te *antea*, atque adeo *prius* ſcripſi (ſic enim mavis) tu vero ad ſcribendum feciſti me alacriorem. ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidiſti Peducei auctoritatem, magnam quidem apud me, et in primis gravem. enitar igitur, ne deſideres aut induſtriam meam, aut diligentiam. Vectenum, ut ſcribis, et Faberium foveo. Cloelium nihil arbitror malitioſe: quamquam.... ſed quid egerit? De libertate retinenda, qua certe nihil eſt dulcius, tibi aſſentior. Itane Gallo Caninio? o hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum; me ſic, ſed non tamen cautiſſimum. Longiori epiſtolae ſuperiorique reſpondi. nunc breviori propiorique quid reſpondeam, niſi eam fuiſſe dulciſſimam? Res Hiſpanienſes valde bonae. modo Balbilium incolumem videam, ſubſidium noſtrae ſenectutis. De Anniano item, quod me valde obſervat Viſellia. ſed haec quidem humana. De Bruto te nihil ſcire dicis: ſed Selicia veniſſe M. Scaptium; eumque non qua pompa, ad ſe tamen clam venturum, ſciturumque me omnia: quae ego ſtatim. interea narrat eadem, Baſſi ſervum veniſſe, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis eſſe, Baſſum arceſſi, Caſſium exſpec-

tari. quid quaeris? videtur respublica ius suum reciperatura. sed ne quid ante. nosti horum exercitationem in latrocinio, et amentiam. Dolabella, vir optimus. etsi, cum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit, (quas literas, cum e balineo exissem, accepi,) sese de attributione omnia summa feciſſe: Vectenum accusat: tricatur scilicet, ut homo talis. sed ait totum negotium Sextium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum, nostrique amantissimum. quaero autem, quid tandem Sextius in hac re facere possit, quod non quivis nostrum? sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. Nos hic φιλοσοφουμεν, (quid enim aliud?) et τα περι τε καθηκοντος magnifice explicamus, προσφωνουμενque Ciceroni. qua de re enim potius pater filio? deinde alia. quid quaeris? exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. sed perscribe, quaeso, quae causa sit Myrtilo, (poenas quidem illum pependisse audivi,) et satisne pateat, unde corruptus. Haec cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. hui, quam timeo, quid existimes. etsi quid ad me, quae non sit foras proditura, nisi republica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

CICERO ATTICO S.

14. SEXTO Kal. accepi a Dolabella literas, quarum exemplum tibi misi; in quibus erat, omnia se feciſſe, quae tu velles. ſtatim ei reſcripſi, et multis verbis gratias egi. ſed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc cauſae ſumſi, quod ex te ipſo coram antea nihil potuiſſem cognoſcere. ſed quid multa? literas hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

» ANTEA cum per literas Attici noſtri de tua » ſumma liberalitate, ſummoque erga ſe beneficio » certior factus eſſem; cumque tu ipſe etiam ad me » ſcripſiſſes, te feciſſe ea, quae nos voluiſſemus: » egi tibi gratias per literas iis verbis, ut intellige- » res, nihil te mihi gratius facere potuiſſe. poſtea ve- » ro quam ipſe Atticus ad me venit in *Tuſculanum* » huius unius rei cauſa, tibi ut apud me gratias age- » ret, ut cuius eximiam quandam, et admirabilem » in cauſa Buthrotia voluntatem, et ſingularem er- » ga ſe amorem perſpexiſſet; teneri non potui, quin » tibi apertius illud idem his literis declararem. ex » omnibus enim, mi Dolabella, ſtudiis in me, et of- » ficiis, quae ſumma ſunt, hoc ſcito mihi et amplif- » ſimum videri, et gratiſſimum eſſe, quod perfece- » ris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam » tu me amares. quod reliquum eſt, Buthrotiam et » cauſam et civitatem, quamquam a te conſtituta eſt, » (beneficia autem noſtra tueri ſolemus,) tamen ve-

» lim, receptam in fidem tuam, a meque etiam at-
» que etiam tibi commendatam, auctoritate et au-
» xilio tuo tectam velis esse. satis erit in perpetuum
» Buthrotiis praesidii, magnaque cura et sollicitudi-
» ne Atticum, et me liberaris, si hoc honoris mei
» causa susceperis, ut eos semper a te defensos ve-
» lis. quod ut facias, te vehementer etiam atque
» etiam rogo. «

His literis scriptis, me ad συνταξεις dedi: quae quidem, vereor, ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum μετεωρος, et magnis cogitationibus impeditus.

CICERO ATTICO S.

15. L. ANTONIO male sit, siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui; quod, cum voles, obsignabis. Tu nummos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. ego ad te alia epistola scripsi de H-S CX, quae Statio curarentur. si ergo petet Fadius, ei volo reddi; praeter Fadium, nemini. apud me item puto depositum. id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi. me iure facere scit. sponsor promissorum eius Ammonius; quae quidem erant φιλολογα, et dignitatis meae, ut vel in concione dicere auderem. Saram autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. semel eum omnino domi meae vidi. cum φιλοφρονως ex eo quaererem, quid opus esset; Atticum se dixit quaerere. superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine

magno dolore non poſſum. nihil igitur cum iſtis: nec tam animum me, quam vix ſtomachum habere arbitrantur. Profectionem meam, ut video, Erotis diſpenſatio impedit. nam cum ex reliquis, quae Nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quodque ex iſtis fructuoſis rebus receptum eſt, id ego ad illud fanum ſepoſitum putabam. ſed haec Tironi mandavi, quem ob eam cauſam Romam miſi. te nolui impeditum impedire. Cicero noſter quo modeſtior eſt, eo me magis commovet. ad me enim de hac re nihil ſcripſit, ad quem nimirum potiſſimum debuit. ſcripſit hoc autem ad Tironem, ſibi poſt Kal. April. (ſic enim annuum tempus confici) nihil datum eſſe: tibi pro tua natura ſemper placuiſſe, teque exiſtimaſſe id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, ſed etiam ornate cumulateque tractari. quare velim cures, (nec tibi eſſem moleſtus, ſi per alium hoc agere poſſem,) ut permutetur Athenas. quod ſit in annuum ſumtum, ei ſcilicet Eros numerabit. eius rei cauſa Tironem miſi. curabis igitur, et ad me, ſi quid tibi de eo videbitur, ſcribes.

CICERO ATTICO S.

16. TANDEM a Cicerone tabellarius; et mehercule literae πεπινωμενως ſcriptae; quod ipſum προχοπην aliquam ſignificaret: itemque ceteri praeclara ſcribunt. Leonidas tamen retinet ſuum illud *adhuc;* ſummis vero laudibus Herodes. quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc, meque libenter prae-

beo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias. Narro tibi, haec loca venusta sunt, abdita certe, et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. sed nescio quo modo οικος φιλος. itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec ῥωπογραφια ripulae videtur habitura celerem satietatem. equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. ranae enim ῥητορευσιν. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum, et quo die videre possim.

CICERO ATTICO S.

17. DUAS accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sica enim φιλοστοργως ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. quid tu autem? τα μεν διδομενα? nullum enim verbum a Siregio. non placet. De Plaetorio vicino tuo permoleste tuli, quemquam prius audisse, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui; sed nondum acceperas literas; nec cuiquam, nisi L. Fadio aedili. aliter enim nec caute, nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse H-S C, quae Ciceroni curata sint; velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato A, nihil cogito. quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem. nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De

regina gaudeo te non laborare; certe etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi, et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: et mehercule ipsius literae sic et φιλωστοργως et ευπινως scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sextium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

CICERO ATTICO S.

18. SEPTIMODECIMO Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset; tamen, cum profectus essem, et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae itineris: et in eis, quoniam intelligo te distentissimum esse, qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum seorsum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere; ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paulum operae. nec enim multum opus est. mihi res ad caedem, et eam quidem propinquam, spectare videtur. vides homines; vides arma. prorsus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. domi enim manere, si recte possum, multo malo.

CICERO ATTICO S.

19. QUIDNAM est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetisse enim te frustra scribis. quid autem se refert Brutus? doleo mehercule, te tam esse detentum; quod decem hominibus referendum acceptum. est illud quidem ἐργῶδες, sed ἀνεκτον, mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. fugiamus igitur. at, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. scripserat enim ad me. cui rescripsi, ut potui. mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut et de suis rebus, et quaedam, quae ad me pertineant. tuas literas exspecto. vide, quaeso, ne quid temere fiat. *Statius scripsit ad me, locutum secum* esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse: certum sibi esse, ad Brutum et Cassium transire. hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quaerere: potest totum esse σχεδιασμα: et nimirum ita est. sed tamen et ego vereor, et pater conturbatus est. scit enim, quae ille de hoc: mecum quidem ἀφατα olim. plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

CICERO ATTICO S.

20. EGI gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet: mihi ali-

quid, vel quod Niciae nuntiem. quis enim haec, ut scribis, ante nos? nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais, extrema quaedam iam homines de republica loqui, et eos quidem viros bonos: ego, quo die audivi illum tyrannum in concione *clarissimum virum* appellari, subdiffidere coepi: postea vero quam tecum Lanuvii vidi, nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. genus illud interitus, quo casurus est, foedum duces, et quasi denuntiatum nobis ab Antonio. ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. haec omnis culpa Bruti. Pompeium Cartheiae receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum. utra ergo castra? media enim tollit Antonius. illa infirma, haec nefaria. properemus igitur. sed iuva me consilio, Brundisione, an Puteolis. Brutus quidem subito; sed sapienter. πασχω τι. quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse eum videre non potes. dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! sed acta missa. videamus, quae agenda sint. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex literis eius, et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. versuram scribis esse faciendam mensium quinque, id est, ad Kal. Novemb. H-S cc: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. velim igitur, (quoniam Tiro negat tibi placere, me eius rei causa Romam venire,) si te ea res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expen-

ſum. hoc video in praeſentia opus eſſe. reliqua diligentius ex hoc ipſo exquiram; in his, de mercedibus dotalium praediorum: quae ſi fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. equidem video mihi quoque opus eſſe viaticum. ſed id ex praediis, ut cadet, ita ſolvetur; mihi autem opus eſt univerſo quidem. etſi mihi videtur iſte, qui umbras timet, ad caedem ſpectare; tamen, niſi explicata ſolutione, non ſum diſceſſurus. ſitne autem extricata, necne, tecum cognoſcam. Haec putavi mea manu ſcribenda: itaque feci. De Fadio, ut ſcribis; utique alii nemini. reſcribas velim hodie.

CICERO ATTICO S.

21. NARRO tibi; Q. pater exſultat laetitia. ſcripſit enim filius, ſe idcirco profugere ad Brutum voluiſſe, quod, cum ſibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praeſidium occuparet, id recuſaſſet; recuſaſſe autem ſe, ne patris animum offenderet: ex eo ſibi illum hoſtem. tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. itaque eum placavi. et quidem CCCC certa, reliqua in ſpe. ſcribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. hoc vero mirum; et id gaudet. ecquem tu illo certiorem nebulonem? στοχην veſtram de re Cani deliberationis probo. nihil eram ſuſpicatus de tabulis: ακεραιως reſtitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, exſpectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis. es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod ſcribo, cum abſolvero. Quinto

ſcripſiſti, te ad eum literas: nemo attulerat. Tiro negat iam tibi placere Brundiſium, et quidem dicere aliquid de militibus. at ego iam deſtinaram, Hydruntem quidem. movebant me tuae quinque horae. hic autem quantus πλους? ſed videbimus. Nullas a te XI Kal. quippe: quid enim iam novi? cum primum igitur poteris, venies. ego propero, ne ante Sextus; quem adventare aiunt.

CICERO ATTICO S.

22. GRATULOR nobis Q. filium exiiſſe: moleſtus non erit. Panſam bene loqui credo. ſemper enim coniunctum eſſe cum Hirtio ſcio. amiciſſimum Bruto et Caſſio puto, ſi expediet. ſed quando illos videbit? inimicum Antonio; quando, aut cur? quousque ludemur? Ego autem ſcripſi Sextum adventare, non quo iam adeſſet, ſed quia certe id ageret, ab armisque nullus diſcederet. certe, ſi pergit, bellum paratum eſt. hic autem noſter Cytherius, niſi victorem, neminem victurum. quid ad haec Panſa? cum utro erit, ſi bellum erit? quod videtur fore. ſed et haec, et alia coram: hodie quidem, ut ſcribis, aut cras.

CICERO ATTICO S.

23. MIRIFICE torqueor, ſine dolore tamen: ſed permulta mihi de noſtro itinere in utramque partem occurrunt. quousque? inquies. quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Panſa ſi reſcripſerit, et meam tibi, et illius epiſtolam mittam. Silium exſpectabam; cui ὑπομνημα compoſitum,

si quid novi. ego literas misi ad Brutum; cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

CICERO ATTICO S.

24. TABELLARIUS, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII Kal. ei Servilia dixit, eo die Brutum hora IV profectum. sane dolui, meas literas redditas non esse. Silius ad me non venerat. causam composui. eum libellum tibi misi. te quo die exspectem, velim scire.

CICERO ATTICO S.

25. DE meo itinere variae sententiae. multi enim ad me. sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. magna res est. an probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, sic tamen, ut nihil offensionis sit: et tu etiam scite, *quo die olim piaculum*; mysteria scilicet. ut ut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. dubitemus igitur. est enim hiberna navigatio odiosa; eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. ego hinc volo prid. Kal.

CICERO ATTICO S.

26. DE Quinti negotio video a te omnia facta. ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptae, an fidem infirmet filio. inaudivi L. Pisonem velle exire legatum Δευδεγγεαφω senatusconsulto. velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad

me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit; literasque ad me attulit; in quibus unum alienum summa sua prudentia, [id est illud,] ut spectem ludos suos. rescripsi scilicet, primum me iam profectum, ut non integrum sit; dein, ατοπωτατον esse, me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim, quam dignitatis, subito ad ludos venire. tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est; spectare, mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos celebrari, et esse quam gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido; et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur; deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. sed de ludis hactenus. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum iacit igniculos viriles; quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse literas a Bruto, easque ad te e Tusculano esse delatas. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quint. Puteolis essem. valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos, servitutis apud se aliquid habiturum: id me iam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam leniissime, potius ut cura liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Idem de illo Tulliano capite libere

cum Caſcelio loquare. parva res eſt: ſed tu bene attendiſti; nimis callide agebatur. ego autem, ſi mihi impoſuiſſet aliquid, quod paene fecit, niſi tua malitia affuiſſet, animo iniquo tuliſſem. itaque, ut ut erit, rem impediri malo. Octavam partem tolli luminarium aedium ad ſtreniae memineris. cui Caerellia, videris mancipio dare ad eam ſummam, quae ſub praecone fuit maxima; id opinor eſſe CCCLXXX. Novi ſi quid erit, atque etiam ſi quid proſpicies, quod futurum putes, ſcribas ad me quam ſaepiſſime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excuſare tarditatem literarum mearum. Mundus iſtum. M. Ennius quid egerit de teſtamento (*curioſus enim*) facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI Non.

CICERO ATTICO S.

27. GAUDEO id te mihi ſuadere, quod ego mea ſponte pridie feceram. nam cum ad te VI Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sextium, ſcriptas παυυ φιλοστοργως. Ille autem, quod Puteolos proſequitur, humane; quod queritur, iniuſte. non enim ego tam illum exſpectare, cum de Coſano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidiſſet, aut citius reverti. ſciebat enim me celeriter velle proficiſci, ſeſeque ad me in Tuſculanum ſcripſerat eſſe venturum. Te, ut a me diſceſſeris, lacrymaſſe, moleſte ferebam. quod ſi me praeſente feciſſes, conſilium totius itineris fortaſſe mutaſſem. ſed illud praeclare, quod te conſolata eſt ſpes brevi tem-

pore congrediendi; quae quidem exſpectatio me maxime ſuſtentat. meae tibi literae non deerunt. De Bruto, ſcribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de Gloria. excudam aliquid Ἡρακλειδιον, quod lateat in theſauris tuis. De Planco, memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de ſtatuarum coronis certiorem feciſti, valde gratum; nec quidquam poſthac, non modo tantum, ſed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero, et de omnibus, quae te velle ſuſpicabor modo. O turpem ſororis tuae filium, cum haec ſcriberem. adventabat autem βαλυτει, coenantibus nobis.

CICERO ATTICO S.

28. EGO, ut ad te pridie ſcripſeram, Nonis conſtitueram venire in Tuſculanum. ibi igitur quotidie tuas literas exſpectabo, et maxime de ludis; de quibus etiam ad Brutum ubi ſcribendum eſt. cuius epiſtolae, quam interpretari ipſe vix poteram, exemplum pridie tibi miſeram. Atticae meae velim me ita excuſes, ut omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attuliſſe.

CICERO ATTICO S.

29. BRUTI ad te epiſtolam miſi. di boni, quanta ἀκριβεια! cognoſces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi aſſentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, ſed ſicubi inciderit. De Tulliano ſemiſſe, M. Axianum adhibebis, ut ſcribis. Quod

cum Cosiano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. Quod promittis, dii faxint. quid enim mihi meis iucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco, et Decimo, sane velim. Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi ad omnia tua. nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos: (mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas:) et quidem duas ob causas, et ut mecum, et σπεισασθαι vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum. ait hic sibi Iuliam ferre. constitutum enim esse discidium. quaesivit ex me pater, qualis esset fama. dixi, nihil sane me audisse (nescieram enim, cur quaereret,) nisi de ore, et patre. sed quorsus, inquam? at ille, filium velle. tum ego, etsi εξεξελυττομην, tamen negavi putare me illa esse vera: σκοτος (hoc est enim) huic nostro nihil praebere. illa autem ὑ παρα τετο. ego tamen suspicor, hunc, ut solet, allucinari. sed velim quaeras: (facile autem potes:) et me certiorem.

Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola, Formiani, qui apud me coenabant, Plancum se, aiebant, hunc Buthrotium, pridie, quam hoc scribebam, id est III Nonas, vidisse demissum, sine phaleris; servulos autem dicere, cum et agripetas eiectos a Buthrotiis. macte. sed amabo te, perscribe mihi totum negotium.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER XVI.

ARGUMENTUM.

Male affecta oppressaque civitate armis Antonii, reique publicae salute desperata, quod adhuc C. Caesare vivente cogitaverat, iter in Graeciam Cicero est ingressus, re tamen prius lente deliberata, quod et futuris de se hominum sermonibus moveretur, & aegre a suis villulis Italiaque avelleretur. Ergo Puteolos primum progressus, inque Neside Brutum allocutus, classem una cum Cassio parantem, qua ille in Macedoniam, hic in Syriam navigarent; Kalendis Sext. Rhegio conscendens, venit Syracusas. unde cum transmittere vellet in Graeciam, bisque ad Leucopetram, quod est agri Rhegini promontorium, Austro reiectus esset, profectionis consilium abiecit; eoque magis, quod boni quidam nuntii eo Roma venerunt, fore ut Antonius esset in potestate Senatus, Senatores in urbem redirent, res conveniret. Hac igitur spe commotus Romam rediit, urbemque ingressus est Kalendis Septembris; & IV Non. hoc est, postridie Kalendas, ut scribitur Philip. V. eam dixit orationem, quae est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romae, partim in suis praediis: quae omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquae scriptae sunt incertis quidem diebus magna ex parte; omnes tamen ante Kal. Ian. quo toto tempore haec gesta

fuiſſe traduntur. Cum M. Antonius & Octavianus occultis potius odiis inter ſe, quam aperta vi certarent, alterque alterum inſidiis praevertere conaretur; Antonius ante diem VII Id. Oct. Brundiſium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, ut eas ſibi pecunia conciliaret: quas tamen, quod quidam ab Octaviano praemiſſi multo plus obtulerant, attrahere ad ſe non potuit. Itaque & Martia & Decima illum poſtea deſeruerunt, & ad Octavianum tranſierunt: qui item Octavianus eo ipſo tempore, quo Antonius Brundiſii fuit, ipſe in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti ſpe, ingentique pecunia cepit, nimirum denariis, ut Cicero ait, cccc. Idque initium fuit armorum inter ipſos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octaviano, per ſpeciem capeſſendae Reip. in Antonium ſollicitatus eſt, nihil ſe, niſi de illius conſilio, nec niſi per ſenatum facturum, pollicente. Scriptae ſunt omnes, Antonio & Dolabella Coſſ. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem multa alia continentur, ſed vel domeſtica, vel huc pertinentia.

CICERO ATTICO S.

1. NONIS Quint. veni in Puteolanum. poſtridie iens ad Brutum in Neſidem haec ſcripſi. ſed eo die, quo veneram, coenanti Eros tuas literas. Itane? Nonis *Iuliis?* Dii hercule iſtis! ſed ſtomachari totum diem licet. quidquamne turpius, quam Bruto, *Iuliis?* redeo ad meum igitur, ετι εωμεν? nihil vidi. Sed quid eſt, quaeſo, quod agripetas Buthroti conciſos audio? quid autem Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem et noctem? ſane cupio ſcire, quid ſit. Meam profectionem laudari gaudeo. videndum eſt, ut manſio laudetur. Dymaeos, agro pulſos, mare

infestum habere, nil mirum. ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid praesidii esse. sed, opinor, minuta navigia. sed iam sciam, et ad te cras. De Ventidio, πανικὸν puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. quod si verum est; sine bello civili video serviendum. quid ergo? Kal. Ian. in Pansa spes? λῆρος πολυς in vino, et in somno istorum. De ccx, optime Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens: is multa, quae vellem: in his ne hoc quidem malum, in mandatis sat abunde: H-S. LXXII satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexigue, et γλισχρως praebere, [id est minutatim]. quo plus permutasti, quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumtus accessit. hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur. nunc enim insulae tantum. videndum enim est, quid, cum Romae erit. non enim puto, foetum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem et pater, et filius, ut tibi sponderem; sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognosses. huic ego literas ipsius arbitratu dabo. eae te ne moverint. has scripsi in eam partem, ne me motum putares. dii faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium. sed ego nihil dico amplius. is hinc VII Idus. ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis literis, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum et Brutum videro, et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio, eamque amo plurimum: cui, et Piliae salutem.

CICERO ATTICO S.

2. SEXTO Idus duas epiſtolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat: ſed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remiſi citius, quam conſtitueram, ut eſſet, qui Hortenſio; et quia equitibus quidem ait ſe Idibus conſtituiſſe. Hortenſius vero impudenter. nihil enim debetur ei, niſi ex tertia penſione, quae eſt Kal. Sext. ex qua penſione, ipſa maior pars eſt ei ſoluta aliquanto ante diem. ſed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perſcribi oportet, moram non puto eſſe faciendam. ſed cum videas, quantum de iure noſtro deceſſerimus, qui de reſiduis CCCC H-S, CC praeſentia ſolverimus, reliqua reſcribamus; loqui cum eo, ſi videbitur, poteris, eum commodum noſtrum exſpectare debere, cum tanta ſit a nobis iactura facta iuris. Sed amabo te, mi Attice, (videsne, quam blande?) omnia noſtra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exſpectes. quamquam enim reliqua ſatis apta ſunt ad ſolvendum; tamen fit ſaepe, ut ii, qui debent, non reſpondeant ad tempus. ſi quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi ſit fama mea potius. non modo verſura, verum etiam venditione, ſi ita res coget, nos vindicabis. Bruto tuae literae gratae erant. fui enim apud illum multas horas in Neſide, cum paulo ante tuas literas accepiſſem. delectari mihi Tereo videbatur, et habere maiorem Accio, quam Antonio, gratiam. mihi autem quo laetiora ſunt, eo plus ſtomachi et moleſtiae eſt, populum Romanum

manus ſuas non in defendenda republica, ſed in plaudendo conſumere. mihi quidem videntur iſtorum animi incendi etiam ad repraeſentandam improbitatem ſuam. ſed tamen, *dummodo doleat aliquid, doleat quodlibet.* Conſilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleſte fero; exſpectabamque, ſi quid de eo ad me ſcriberes. ego enim in varios ſermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutiſſime integrum eſſet. ſed quoniam furcilla extrudimur, Brundiſium cogito. facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius VI Idus exſpectabatur, ſed non venerat, quod ſciam. Caſſius cum claſſicula ſua venerat. ego, cum eum vidiſſem, V Kal. in Pompeianum cogitabam, inde Aculanum. noſti reliqua. De Tutia ita putaram. De Aebutio non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco et Oppio ſcripſi equidem, quoniam rogaras: ſed, ſi tibi videbitur, ne neceſſe habueris reddere. cum enim tua cauſa fecerint omnia; vereor, ne meas literas ſupervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique; quem tibi amiciſſimum cognovi. verum, ut voles. Tu, quoniam ſcribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, ſi ante eo veneris, quam mihi in Italiam, te auctore, veniendum ſit. literas ad me quam ſaepiſſime, ſed de rebus minus neceſſariis, aliquem nactus; ſin autem erit quid maius, domo mittito. Ἡρακλείδιον, ſi Brundiſium ſalvi, adoriemur. de Gloria miſi tibi. cuſtodies igitur, ut ſoles: ſed notent eclogarii; quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat legat. mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

CICERO ATTICO S.

3. TU vero ſapienter. nunc demum enim reſcribo his literis, quas mihi miſiſti, convento Antonio Tiburi. ſapienter igitur, quod manus dediſti, quodque etiam ultro gratias egiſti. certe enim, ut ſcribis, deſeremur potius a republica, quam a re familiari. quod vero ſcribis te magis et magis delectari, *o Tite, ſi quid ego*, addis mihi ſcribendi alacritatem. Quod Erotem non ſine munuſculo exſpectare dicis; gaudeo non fefelliſſe eam rem opinionem tuam: ſed tamen idem συνταγμα miſi ad te retractatius; et quidem αρχετυπον ipſum, crebris locis inculcatum et refectum. hunc tu tralatum in macrocolum lege arcano convivis tuis; ſed, ſi me amas, hilaris, et bene acceptis; ne in me ſtomachum erumpant, cum ſint tibi irati. De Cicerone, velim ita ſit, ut audimus. De Xenone coram cognoſcam; quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter, neque illiberaliter. De Herode faciam, ut mandas; et ea, quae ſcribis, ex Saufeio, et e Xenone cognoſcam. De Q. filio, gaudeo tibi meas literas prius a tabellario meo, quam ab ipſo, redditas; quamquam te nihil feſelliſſet. verumtamen. ſed exſpecto, quid ille tecum, quid tu viciſſim; nec dubito, quin ſuo more uterque. ſed eas literas Curium mihi ſpero redditurum: qui quidem, etſi per ſe eſt amabilis, a meque diligitur, tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae. Literis tuis ſatis reſponſum eſt: nunc audi, quod etſi intelligo ſcribi neceſſe non eſſe, ſcribo tamen. Multa me movent in diſceſſu, in primis mehercule, quod

diiungor a te. movet etiam navigationis labor, alienus non ab aetate ſolum noſtra, verum etiam a dignitate; tempusque diſceſſus ſubabſurdum. relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in praediolis noſtris, et belle aedificaris, et ſatis amoenis conſumi potuit, in peregrinatione conſumimus. conſolantur haec. aut proderimus aliquid Ciceroni; aut, quantum profici poſſit, iudicabimus. deinde tu iam, ut ſpero, et ut promittis, aderis. quod quidem ſi acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata ſunt; tamen, quod et Dolabellae nomen in iis eſt, et attributione mihi nomina ignota, conturbor; nec me ulla res magis angit ex omnibus. itaque non mihi videor erraſſe, quod ad Balbum ſcripſi apertius, ut, ſi quid tale accidiſſet, ut non concurrerent nomina, ſubveniret; meque tibi etiam mandaſſe, ut, ſi quid eiusmodi accidiſſet, cum eo communicares: quod facies, ſi tibi videbitur, eoque magis, ſi proficiſceris in Epirum. Haec ego conſcendens e Pompeiano tribus actuariolis, decem ſcalmis. Brutus erat in Neſide etiam nunc, Neapoli Caſſius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Bleſamius venit ad me, cum ei praeſcriptum eſſet, ne quid ſine Sexti noſtri ſententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam noſtrum retulit. Atticam noſtram cupio abſentem ſuaviari; ita mihi dulcis ſalus viſa eſt, per te miſſa ab illa. referes igitur ei plurimam, itemque Piliae dicas velim.

CICERO ATTICO S.

4. ITA ut heri tibi narravi, vel fortasse hodie, (Quintus enim altero die se aiebat,) in Nesida VIII Idus. ibi Brutus. quam ille doluit de Nonis *Iuliis?* mirifice est conturbatus. itaque sese scripturum aiebat, ut venationem etiam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent III Id. *Quint.* Libo intervenit. is Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum, venisse a Sexto cum literis ad consules, sive quo alio nomine sunt. earum exemplum nobis legit, si quid videretur. pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter, et non contumaciter. tantum addi placuit, quod erat *coss.* solum, ut esset, *praett. tribb. pleb. senatui;* ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Carthagine; eique, eo ipso die, quo oppidum Boream cepisset, nuntiatum esse de Caesare: capto oppido, miram laetitiam commutationemque animorum, concursumque undique: sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. haec fere de Sexto. de Buthrotiis undique quaerens nihil reperiebam. alii, concisos agripetas; alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid literarum. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum videtur. legiones enim adventare dicuntur. haec autem

navigatio habet quasdam suspiciones periculi. itaque constituebam uti ὁμοπλοια. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota; suntque navigia praeterea luculenta Sextii, Buciliani, ceterorum. nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. primum confectorum ludorum nuntios exspectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. tamen arbitror esse commodius tarde navigare, quam omnino non navigare: et si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

CICERO ATTICO S.

5. TUAS iam literas Brutus exspectabat; cui quidem ego non novum attuleram de Tereo Artii. ille Brutum putabat. sed tamen rumoris nescio quid afflaverat, commissione Graecorum, frequentiam non fuisse; quod quidem me minime fefellit. scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. Nunc audi, quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures; et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit; in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis, et praeceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus sit. hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset; egit mecum

accurate multis verbis, tibi ut ſponderem, ſe dignum et te et nobis futurum; neque ſe poſtulare, ut ſtatim crederes; ſed, cum ipſe perſpexiſſes, tum ut ſe amares. quod niſi fidem mihi feciſſet, iudicaſſemque hoc, quod dico, firmum fore; non feciſſem id, quod dicturus ſum. duxi enim mecum adoleſcentem ad Brutum. ſic ei probatum eſt, quod ad te ſcribo, ut ipſe crediderit; me ſponſorem accipere noluerit; eumque laudans, amiciſſime mentionem tui fecerit; complexus oſculatusque dimiſerit. Quamobrem etſi magis eſt, quod gratuler tibi, quam quod te rogem; tamen etiam rogo, ut, ſi quae minus antea, propter infirmitatem aetatis, conſtanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abieciſſe; mihique credas, multum allaturam, vel plurimum potius, ad illius iudicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cum ſaepe inieciſſem de δμοπλοια, non perinde, atque ego putaram, arripere viſus eſt. exiſtimabam μετεωροτερον eſſe; et hercule erat, et maxime de ludis. at mihi, cum ad villam rediſſem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiverſantem, ſed exſpectantem, ſi qui forte caſus. itaque dubito an Venuſiam tendam, et ibi exſpectem de legionibus: ſi aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem; ſi neutrum erit ασφαλες, eodem revertar. iocari me putas? moriar, ſi quisquam me tenet praeter te. etenim circumſpice: ſed ante erubeſco. O dies in auſpiciis Lepidi lepide deſcriptos, et apte ad conſilium reditus noſtri. magna ροτη ad proficiſcendum tuis literis. atque utinam te illic! ſed ut conducere pu-

tabis. Nepotis epiſtolam exſpecto. cupidus ille meorum, qui ea, quibus maxime γαυριω, legenda non putet? et ais, μετ' αμυμονα. tu vero αμυμων. ille quidem αμβροτος. Mearum epiſtolarum nulla eſt συναγωγη. ſed habet Tiro inſtar ſeptuaginta. et quidem ſunt a te quaedam ſumendae. eas ego, oportet, perſpiciam, corrigam. tum denique edentur.

CICERO ATTICO S.

6. EGO adhuc, (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam ſtrenue navigavi: remis enim magnam partem; prodromi nulli. illud ſatis opportune: duo ſinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paeſtanus et Vibonenſis: utrumque pedibus aequis transmiſimus. veni igitur ad Sicam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliae conſtitiſſem; ubi quidem fui ſane libenter apud Talnam noſtrum, nec potui accipi, illo abſente praeſertim, liberalius. IX Kal. igitur ad Sicam. ibi tanquam domi meae ſcilicet. itaque obduxi poſterum diem. ſed putabam, cum Rhegium veniſſem, fore ut illic, δολιχον πλοον ὁρμαινοντες, cogitaremus, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram; et, ſi oneraria, ſtatimne freto, an Syracuſis. hac ſuper re ſcribam ad te Rhegio. Mehercule, mi Attice, ſaepe mecum, ἡ δευρ' ὁδος σοι τι δυναται; cur ego tecum non ſum? cur, ocellos Italiae, villulas meas non video? ſed id ſatis ſuperque. tecum me non eſſe? quid fugientem? periculumne? id nunc quidem, niſi fallor, nullum

est. ad ipsum enim revocat me auctoritas tua. scribis enim, in cœlum ferri profectionem meam, sed ita, si ante Kal. Ian. redeam: quod quidem certe enitar. malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. sed tamen prospice, quo ista vergant; mihique aut scribe, aut, quod multo malim, affer ipse. haec hactenus. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse, quam ipsi mihi. nomina mea, per deos, expedi, exsolve. belle reliqua reliqui. sed opus est diligentia, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit. cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. non debet urgere, quoniam iure non utimur; sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiae vero quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. Quin si, ut spero, celeriter in Epirum; hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas, planeque expedias, et solutum relinquas. sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. nunc negligentiam meam cognosce. De Gloria librum ad te misi; at in eo prooemium id est, quod in Academico tertio. id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. ex eo eligere soleo, cum aliquod συγγραμμα institui. itaque iam in Tusculano, qui non meminissem, me abusum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem in navi legerem Academicos; agnovi erratum meum. itaque statim novum prooemium exaravi; tibi misi. tu illud defecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices, et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

CICERO ATTICO S.

7. OCTAVO Id. Sext. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) ſtadia circiter CCC proceſſiſſem, reiectus ſum auſtro vehementi ad eandem Leucopetram. ibi cum ventum exſpectarem (erat enim villa Valerii noſtri, ut familiariter eſſem, et libenter) Rhegini quidam, illuſtres homines, eo venerunt, Roma ſane recentes; in iis Bruti noſtri hoſpes, qui Brutum Neapoli reliquiſſet. haec afferebant, edictum Bruti et Caſſii; et fore frequentem ſenatum Kalendis; a Bruto et Caſſio literas miſſas ad conſulares et praetorios; ut adeſſent, rogare. ſummam ſpem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, noſtri Romam redirent. addebant etiam, me deſiderari, ſubaccuſari. quae cum audiſſem, ſine ulla dubitatione abieci conſilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. lectis vero tuis literis, admiratus equidem ſum, te tam vehementer ſententiam commutaſſe; ſed, non ſine cauſa, arbitrabar. etſi, quamvis non fueris ſuaſor et impulſor profectionis meae, approbator certe fuiſti, dummodo Kal. Ian. Romae eſſem. ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abeſſem, in flammam ipſam venirem. ſed haec, etiamſi non prudenter, tamen ανεμεσητα ſunt; primum, quod de mea ſententia acta ſunt; deinde, etiamſi te auctore, quid debet, qui conſilium dat, praeſtare praeter fidem? Illud admirari ſatis non potui, quod ſcripſiſti his verbis: *Veni igitur. tu, qui* ευδαιμονιαν, *veni. relinquis patriam?* An ego relinquebam, aut tibi tum relinque-

re videbar ? tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas. graviora, quae reſtant. *Velim σχολιον aliquod elimes ad me, oportuiſſe te iſtuc facere.* Itane, mi Attice? defenſione eget meum factum, praeſertim apud te, qui id mirabiliter approbaſti? ego vero iſtum *απολογισμον συνταξομαι*, ſed ad eorum aliquem, quibus invitis et diſſuadentibus profectus ſum. etſi quid iam opus eſt *σχολιω*? ſi perſeveraſſem, opus fuiſſet. At hoc ipſum non conſtanter. nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere ſcripta ſunt) mutationem conſilii, inconſtantiam dixit eſſe. deinceps igitur haec: *Nam ſi a Phaedro noſtro, expedita excuſatio eſſet. nunc quid reſpondemus?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non poſſem, flagitii ſcilicet plenum et dedecoris. utinam a primo ita tibi eſſet viſum! tu mihi, ſicut eſſe ſoles, fuiſſes Cato. Extremum illud vel moleſtiſſimum: *Nam Brutus noſter ſilet*, hoc eſt, non audet hominem id aetatis monere. aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis ſignificari putem; et hercule ita eſt. Nam XVI Kal. Sept. cum veniſſem Veliam, Brutus audivit. erat enim cum ſuis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam millia paſſuum III. pedibus ad me ſtatim. dii immortales, quam valde ille reditu, vel potius reverſione mea laetatus, effudit illa omnia, quae tacuerat; ut recordarer illud tuum, *nam Brutus noſter ſilet.* maxime autem dolebat, me Kal. Sext. in ſenatu non fuiſſe. Piſonem ferebat in coelum; ſe autem laetari, quod effugiſſem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam ſuſcipere, deſperationis ac relictionis reipubli-

cae: (flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam:) alteram, de qua Brutus, et qui una erant, (multi autem erant,) laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. hoc vero nihil turpius, quovis reipublicae tempore; sed hoc ἀναπολογητον. ego vero austro gratias miras, qui me a tanta infamia averterit. Reversionis has speciosas causas habes, iustas illas quidem, et magnas; sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis literis: *Provide, si cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur. Mirifica enim δυσχρηστια est propter metum armorum.* In freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed haec hactenus. reliqua coram. Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra, scriptum praeclare: sed quid ista edicta valeant, aut quo spectent, plane non video; nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rempublicam capessendam venio. quid enim fieri potest? num quis Pisoni est assensus? num rediit ipse postridie? sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam πειραζεσθαι παραλυσει, te scripsisse aiebat. valde sum commotus; etsi idem, te scribere, sperare melius. ita plane velim. ei dicas plurimam salutem, et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIV Kal.

CICERO ATTICO S.

8. CUM sciam, quo die venturus sim, faciam

ut ſcias. impedimenta exſpectanda ſunt, quae Anagnia veniunt: et familia aegra eſt. Kal. veſperi literae mihi ab Octaviano. magna molitur. veteranos, quiqui Caſilini et Calatiae ſunt, perduxit ad ſuam ſententiam. nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. plane hoc ſpectat, ut ſe duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem ſequamur? vide nomen: vide aetatem. Atque a me poſtulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel Capuae, vel non longe a Capua. puerile hoc quidem, ſi id putat clam fieri poſſe. docui per literas, id nec opus eſſe, nec fieri poſſe. miſit ad me Caecinam quendam Volaterranum, familiarem ſuum, qui haec pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem ſub ſignis ducere. conſultabat, utrum Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ veteranorum proficiſceretur, an Capuam teneret, et Antonium venientem excluderet; an iret ad tres legiones Macedonicas, quae iter ſecundum mare ſuperum faciunt; quas ſperat ſuas eſſe. eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convicium grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. quid quaeris? ducem ſe profitetur, nec nos ſibi putat deeſſe oportere. Equidem ſuaſi, ut Romam pergeret. videtur enim mihi et plebeculam urbanam, et, ſi fidem fecerit, etiam bonos viros ſecum habiturus. O Brute, ubi es? quantam ευκαιριαν amittis? non equidem hoc divinavi, ſed aliquid tale putavi fore. nunc tuum conſilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum (ασφαλειαν

habet is locus) fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explica. nunquam in maiore ἀπορίᾳ fui.

CICERO ATTICO S.

9. BINAE uno die mihi literae ab Octavio, nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum. cui ego, non posse senatum ante Kal. Ian. quod quidem ita credo. ille autem addit, *consilio tuo.* quid multa? ille urget: ego autem σκηπτομαι. non confido aetati. ignoro, quo animo: nil sine Pansa tuo volo. vereor, ne valeat Antonius: nec a mari discedere libet: et metuo, ne quae ἀριστεια me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. firmas copias habet: Brutum habere potest: et rem gerit palam. centuriat Capuae; dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis literis miror.

CICERO ATTICO S.

10. SEPTIMO Id. veni ad me in Sinuessanum. eodem die vulgo loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. itaque mutavi consilium. statueram enim recta Appia Romam. facile me ille effet assecutus. aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. constitueram, ut II Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. magna enim res est. tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. quod censueris, faciam. sed quamprimum: avide exspecto tuas literas. VI Idus mane in Sinuessano.

CICERO ATTICO S.

11. NONIS accepi a te duas epistolas; quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor; ex quo ἀνθη ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sica ita est, ut scribis. ast aegre me tenui. itaque perstringam sine ulla contumelia Sicae aut Septimiae; tantum, ut sciant παιδες παιδων sine sillo Luciliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse. atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicae domum introeat! sed illo tempore opus est, quod fuit illis triumviris. moriar, nisi facete. tu vero leges Sexto, eiusque iudicium mihi perscribes. εις εμοι μυριοι. Caleni interventum, et Calvenae cavebis. Quod vereris, ne ἀδολεσχος. mihi tu? quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quaeque optima videtur. Quod me admones; tu vero etiamsi reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam laetarer; quippe cum in reprehensione est prudentia cum ευμενεια. ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt, *eodem iure*, *quo Rubriana*, potius quam *quo Scipionis:* et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. attamen est isto loco bella, ut mihi videtur, ειρωνεια, quod eum ter contra cives in acie. illud etiam malo, *indignissimum est hunc vivere*, quam *quid indignius?* Πεπλογραφιαν Varronis tibi probari non moleste fero; a quo adhuc Ηρακλειδιον illud non abstuli. Quod me

hortàris ad ſcribendum : amice tu quidem; ſed me ſcito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi moleſta eſt. quaeſo adhibe, quam ſoles, diligentiam. *O Tite*, tibi prodeſſe laetor. Anagnini ſunt, Muſtela ταξιαρχης, et Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, et mittam. Haec ad poſteriorem. Τα περι τα καθηκοντος, quantenus Panaetius, abſolvi duobus : illius tres ſunt. ſed cum initio diviſiſſet ita, tria genera exquirendi officii eſſe; unum, cum deliberemus, honeſtum, an turpe ſit; alterum, utile, an inutile; tertium, cum haec inter ſe pugnare videantur, quo modo iudicandum ſit : qualis cauſa Reguli, redire honeſtum, manere utile: de duobus primis praeclare diſſeruit, de tertio pollicetur ſe deinceps : ſed nihil ſcripſit. eum locum Poſidonius perſecutus. ego autem et eius librum arceſſivi, et ad Athenodorum Calvum ſcripſi, ut ad me τα κεφαλαια mitteret; quae exſpecto : quem velim cohortere, et roges, ut quamprimum. in eo eſt περι τα κατα περιστασιν καθηκοντος. Quod de inſcriptione quaeris; non dubito, quin καθηκον *officium* ſit, niſi quid tu aliud: ſed inſcriptio plenior, *de officiis*. προσφωνω autem Ciceroni filio. viſum eſt non ανοικειον. De Myrtilo dilucide. o quales tu ſemper iſtos! itane in D. Brutum? dii iſtis. Ego me, ut ſcripſeram, in Pompeianum non abdidi, primo tempeſtatibus, quibus nil tetrius : deinde ab Octaviano quotidie literae, ut negotium ſuſciperem, Capuam venirem, iterum rempublicam ſervarem; Romam utique ſtatim.

---αἰδεσθεν μεν αρνασθαι, δεισαν δ' ὑποδεχθαι.

is tamen egit ſane ſtrenue, et agit. Romam veniet

cum manu magna: sed est plane puer. putat senatum statim. quis veniet? si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio; aut quidem ante depugnabitur. puero municipia mire favent. iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Theani. mirifica ἀπαντησις, et cohortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul ac constituero, scribam. Etsi nondum stipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. alii enim sunt alias; nostrique familiares fere demortui. publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius; aut mihi nomina mitteret. De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III Kalend. Exspectabo tuas literas: deque Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti literas ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

CICERO ATTICO S.

12. OPPII epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum, frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse; et simul, ne intercluderer, metuebam. ille enim

iam adventare poteſt: etſi varii rumores, multique, quos cuperem veros. nihil tamen certi. ego vero, quidquid eſt, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te abſim, et de te, et de me. ſed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειδείῳ Varronis, negotia falſa. me quidem nihil unquam ſic delectavit. ſed haec, et alia maiora coram.

CICERO ATTICO S.

13. O CASUM mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinueſſano ſurrexiſſem, veniſſemque diluculo ad pontem Tirenum, qui eſt Minturnis, in quo flexus eſt ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit δολιχον πλοον ὁρμαινοντα. ego ſtatim, Cedo, inquam, ſi quid ab Attico. nondum legere poteramus. nam et lumina dimiſeramus; nec ſatis lucebat. cum autem luceret, ante ſcripta epiſtola ex duabus tuis prior mihi legi coepta eſt. illa omnium quidem elegantiſſima. ne ſim ſalvus, ſi aliter ſcribo, ac ſentio; nihil legi humanius. itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. ſed nihil tam ἀπροσδιονυσον mihi primo videbatur, quam ad has literas, quibus ego a te conſilium petieram, te mihi iſta reſcribere. ecce tibi altera, qua horraris παρ' ἡμεμοεντα Μιμαντα, Νησι επι Ψυριης, Appiam επ' αριστερ' εχοντα. itaque eo die manſi Aquini. longulum ſane iter, et via inepta: inde poſtridie mane proficiſcens, has literas dedi: et quidem, ut a me dimitterem invitiſſimus, fecerunt Erotis literae. rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum ſit, videbis. praeterea,

possimne propius accedere, (malo enim esse in Tusculano, aut uspiam in suburbano,) an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas. erit autem quotidie, cui des. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. verumtamen, si pares aeque inter se, quiescendum: sin; latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter. avide tuum consilium exspecto. timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. omnia igitur velim explices, et ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae: (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio:) quae quidem nec institui, nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. videor mihi audisse, P. Africano, L. Mummio. id igitur quaero. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III Id. ex Arpinati.

CICERO ATTICO S.

14. NIHIL erat plane, quod scriberem. nam cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad ea autem, quae scripsisti. (tres enim acceperam III Idus a te epistolas,) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium; ut,

quem velis, neſcias. O Sextii tabellarium, hominem nequam! poſtridie Puteolis Romae ſe dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim; aſſentior: etſi aliter cogitabam. nec me Philippus aut Marcellus movet. alia enim eorum ratio: et, ſi non eſt, tamen videtur. ſed in iſto iuvene, quamquam animi ſatis, auctoritatis parum eſt. tamen vide, ſi forte in Tuſculano recte eſſe poſſum, idne melius ſit (ero libentius; nihil enim ignorabo) an hoc, cum Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non eſt dubium, quin, quod Graeci καθηκον, nos *officium*. id autem, quid dubitas, quin etiam in rempublicam praeclare caderet? nonne dicimus, *conſulum officium*, *ſenatus officium*? praeclare convenit; aut da melius. Male narras de Nepotis filio. valde mehercule moveor, et moleſte fero. neſcieram omnino eſſe iſtum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil eſt, quod hortere. miſit enim ſatis bellum ὑπομνημα. Gravedini, quaeſo, omni ratione ſubveni. [Quintus] avi tui pronepos, ſcribit ad patris mei nepotem, ſe ex Nonis iis, quibus nos magna geſſimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. videbis igitur, et ſcribes. Sexti iudicium exſpecto.

CICERO ATTICO S.

15. NOLI putare, pigritia me facere, quod non mea manu ſcribam: ſed mehercule pigritia. nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epiſtolis Alexim videor agnoſcere. ſed ad rem

venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem, an summo iure contenderem. nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat et reliqui omnes, me ab illo abalienatum; idque prae me feram, et quidem me mea facere, et reipublicae causa, ut illum oderim, quod, cum eam, me auctore, defendere coepisset, non modo deseruerit, emtus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, cum dies venerit; primum velim eiusmodi sit, ut non alienum sit, me Romae esse: de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu censueris. de summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. etsi sponsores appellare, videtur habere quandam δυσωπιαν: tamen hoc, quale sit, consideres velim. possumus enim, ut sponsores appellentur, procuratores introducere. neque enim illi litem contestabuntur: quo facto, non sum nescius, *sponsores liberari*. sed et illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere; et nostrae gravitatis, ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. de hoc quid placeat, rescribas velim: nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule a te saepe εν πολιτικω genere prudenter; sed his literis nihil prudentius: *Quamquam enim postea, in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.* at, quae concio? nam est missa mihi. iurat, *ita sibi parentis honores consequi liceat:* et simul dextram intendit ad statuam. μηδε σωζεσθην ὑπογε τοιυτε. sed, ut

ſcribis, certiſſimum eſſe video diſcrimen, Caſcae noſtri tribunatum; de quo quidem ipſo dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adoleſcentem, totamque cauſam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere poſſe, ni mihi exploratum eſſet, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. cum ille diceret, ita futurum: Quid igitur feſtinamus? inquam. illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus eſt. nos autem eius voluntatem ante Idus Decemb. perſpiciemus in Caſca. mihi valde aſſenſus eſt. Quamobrem haec quidem hactenus. Quod reliquum eſt, quotidie tabellarios habebis, et, ut ego arbitror, etiam quod ſcribas, habebis quotidie. Leptae literarum exemplum tibi miſi; ex quo mihi videtur στρατυλλαξ ille deiectus de gradu. ſed tu, cum legeris, exiſtimabis.

Obſignata iam epiſtola, literas a te et a Sexto accepi. nihil iucundius literis Sexti, nihil amabilius: nam tuae, breves; priores erant uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice ſuades, ut in his locis potiſſimum ſim, quoad audiamus, haec, quae commota ſunt, quorſum evadant. ſed me, mi Attice, non ſane hoc quidem tempore movet respublica; non quo aut ſit mihi quidquam carius, aut eſſe debeat; ſed deſperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. quare iſta valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero exiſtimatio. cum enim tanta reliqua ſint; ne Terentiae quidem adhuc, quod ſolvam, expeditum eſt. Terentiam dico? ſcis nos pridem iam conſtituiſſe Montani nomine H-S XXV diſſolvere. pudentiſſime hoc Cicero petierat,

ut fide sua. liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. non modo; sed iniquissimo foenore versuram facere Aurelius coactus est. nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit, te dicere, nummos a Dolabella fore. male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum, et iisdem paene verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quam publice. itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut consueram, rescribere. consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem; sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? sed non id agitur; neque id maxime curo. quid curem, vides. adsum igitur.

CICERO ATTICO S.

16. IUCUNDISSIMAS tuas legi literas. ad Plancum scripsi: habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DES. S.

ATTICI nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantes atque amantes me habere existimem.

ad paternas enim magnas, et veteres, et iuſtas neceſſitudines magnam attulit acceſſionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. Buthrotia tibi cauſa ignota non eſt: egi enim ſaepe de ea re tecum, tibique totam rem demonſtravi: quae eſt acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proſcriptum vidimus, commotus Atticus libellum compoſuit. eum mihi dedit, ut darem Caeſari. eram enim coenaturus apud eum illo die. eum libellum Caeſari dedi: probavit cauſam; reſcripſit Attico, aequa eum poſtulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem ſolverent. Atticus, qui civitatem conſervatam cuperet, pecuniam numeravit de ſuo. quod cum eſſet factum, adimus ad Caeſarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberaliſſimum decretum abſtulimus; quod eſt obſignatum ab ampliſſimis viris. quae cum eſſent acta, mirari quidem ſolebam, pati Caeſarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupiſſent; neque ſolum pati, ſed etiam ei negotio te praeficere. itaque et ego cum illo locutus ſum, et ſaepius quidem; ut etiam accuſarer ab eo, quod parum conſtantiae ſuae conſiderem: et M. Meſſalae, et ipſi Attico dixit, ut ſine cura eſſent: aperteque oſtendebat, ſe praeſentium animos (erat enim popularis, ut noras,) offendere nolle: cum mare tranſiſſent, curaturum ſe, ut in alium agrum deducerentur. Haec illo vivo. poſt interitum autem Caeſaris, ut primum ex ſenatusconſulto cauſas conſules cognoſcere inſtituerunt, haec, quae ſupra ſcripſi, ad eos delata ſunt. probaverunt cauſam ſine ulla dubitatione, ſeque ad te literas daturos eſ-

se dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatusconsultum, et lex, et consulum decretum ac literae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram; tamen hoc, pro coniunctione et benevolentia nostra, mihi sumsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suaviſſimique mores a te essent impetraturi. id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixe, celeriter facias. mihi nemo est amicior, nec iucundior, nec carior Attico: cuius antea res solum familiaris agebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria, et gratia, et vivo Caesare, et mortuo, id, te adiuvante, obtineat. quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem. ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. da operam, ut valeas.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

IAM antea petivi abs te per literas, ut, cum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatusconsulto permissum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuvares; Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. omnibus enim rebus magna cura, multa opera, et labore confectis, in te positum est, ut

noſtrae ſollicitudinis finem quam primum facere poſſimus. quamquam intelligimus, ea te eſſe prudentia, ut videas, ſi ea decreta conſulum, quae de Caeſaris actis interpoſita ſunt, non ſerventur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum multa, quod neceſſe erat in tanta occupatione, non probentur, quae Caeſar ſtatuerit; tamen otii pacisque cauſa acerrime illa ſoleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum cenſeo; quamquam haec epiſtola non ſuaſoris eſt, ſed rogatoris. igitur, mi Plance, rogo te, et etiam oro, ſic medius fidius, ut maiore ſtudio, magisque ex animo agere non poſſim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod ſine ulla dubitatione apud conſules obtinuimus, propter ſummam bonitatem et aequitatem cauſae, id tu nos obtinuiſſe non modo facile patiare, ſed etiam gaudeas. qua quidem voluntate eſſe erga Atticum, ſaepe praeſens et illi oſtendiſti, et vero etiam mihi. quod ſi feceris, me, quem voluntate et paterna neceſſitudine coniunctum ſemper habuiſti, maximo beneficio devinctum habebis: idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO CAPITONI SUO S.

NUNQUAM putavi fore, ut ſupplex ad te venirem: ſed hercule facile patior, datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, ſcis. amabo te, da mihi et hoc: obliviſcere mea cauſa, illum aliquando ſuo familiari, adverſario tuo, voluiſſe conſultum, cum illius exiſtimatio ageretur. hoc primum ignoſcere, eſt humanitatis tuae; ſuos enim

quisque debet tueri: deinde, si me amas (omitte Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transissent, literas missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subito ille interiret. deinde, quemadmodum tu scis, (interfuisti enim, cum consules oporteret ex senatusconsulto de actis Caesaris cognoscere,) res ab iis in Kal. Iun. dilata est. accessit ad senatusconsultum lex, quae lata est a. d. IV Non. Iun. quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad consules. decretum Caesaris recitatum est, et multi praeterea libelli Caesaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; Plancum dederunt. Nunc, mi Capito, (scio enim, quantum semper, apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum,) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse, pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatusconsulto cognitio et iudicium fuit, conservet; praesertim cum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Caesaris in dubium ventura videantur; quae non modo ii, quo-

rum intereſt, ſed etiam ii, qui illa non probant, otii cauſa confirmari velint. quod cum ita ſit, tamen intereſt noſtra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. quod certe faciet, ſi tu nervulos tuos, mihi ſaepe cognitos, ſuavitatemque, qua nemo tibi par eſt, adhibueris. quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CUPIENNIO S.

PATREM tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit, et amavit; nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. ego quidem id facere non deſtiti. quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam ſubleves, decretumque conſulum, quod ii ſecundum Buthrotios fecerunt, cum et lege, et ſenatusconſulto ſtatuendi poteſtatem haberent, des operam, ut Plancus noſter quam primum confirmet et comprobet. hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

IGNOSCE mihi, quod cum antea accuratiſſime de Buthrotiis ad te ſcripſerim, eadem de re ſaepius ſcribam. non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae, aut noſtrae amicitiae; ſed cum tanta res agatur Attici noſtri, nunc vero etiam exiſtimatio, ut id, quod probavit Caeſar, nobis teſtibus, et obſignatoribus, qui et decretis, et reſponſis Caeſaris interfueramus, videatur obtinere potuiſſe, praeſertim cum tota poteſtas eius rei tua ſit, ut ea, quae conſules decreverunt ſecundum

Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. etsi iam sperabam, cum has literas accepisses, fore, ut ea, quae superioribus literis a te petiissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id feciſſe; quod magna cum spe exspectamus. deinde enim confido fore, ut alio genere literarum utamur; tibique pro tuo summo beneficio gratias agamus. quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore. Vale.

CICERO CAPITONI S.

NON dubito, quin mirere, atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiariſſimi, et mihi omnibus rebus coniunctiſſimi, permagna res agitur, Attici. cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. multum potes nos apud Plancum iuvare. novi humanitatem tuam. scio, quam sis amicis iucundus. nemo nos in hac causa plus iuvare potest, quam tu. et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, cum et lege, et senatusconsulto cognoscerent. tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur cum officii sui, et reipublicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. adiuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBER I.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quintus Cicero, ex praetura provinciam Asiam sortitus, annos iam duos continuos parum secunda fama eam administrarat. Cum in annum tertium prorogatum illi imperium fuisset, Marcus frater inde occasionem eum ad laudem cohortandi sumsit, quod de accessione hac annua facere illum cerciorem vellet. Est autem bipartita cohortatio: prior enim pars ad ea, quae Rempubl. attingunt, altera ad ea, quae privata & Quinti fere praecipua sunt, pertinet: nam in priore parte ea persequitur, quae ad Quinti imperium ac provincialem administrationem spectant; de quibus quadripartite disputat. Primo loco, de Quinto ipso praecepta dat: sed non ita quasi de Quinto ac cive Romano; verum ut de ampliſſimo populi Romani magistratu, Asiam provinciam cum summo imperio administrante. Altero loco, de iis comitibus praecipit, quos secum in provinciam imperii sui ministros publicorumque negotiorum adiutores eduxerat. Postea de vitandis Graecorum & publicanorum nimiis familiaritatibus illum monet; utpote quibus imperii sui dignitas labefactari facile convellique possit. Postremo etiam de servis cautionem adhibet; eiusque caput hoc esse voluit, ne quid iis, quod ad Rempublicam ulla ex parte pertineat, committatur. Itaque summatim haec omnia in Epilogo enumerans, quatuor haec dignitatis Quint

fundamenta nominat; integritatem ipsius & continentiam, omnium qui cum ipso erant pudorem, delectum in familiaritatibus & provincialium & Graecorum, postremo familiae gravem & constantem disciplinam. Altera pars ea, ut ante dixi, quae privata magis sunt, id est, quae Quinti personam atque officium praecipue attingunt, complectitur. Nam primo loco, de moderanda acerbitate, qua usus in suppliciis antea fuerat, deque retinenda in iure dicendo aequabilitate praecipit; secundo, de sublevandis provinciae oneribus, minuendisque sumtibus & iacturis; tertio, de conciliandis cum publicanorum ordine sociis, constituendaque inter illos concordia; postremo, de coercenda iracundia & naturae impetu moderando ita luculenter & prope divinitus disputat, ut hanc epistolam non Quinto fratri scripsisse potius, quam omnibus provinciarum gubernatoribus praeclaram quandam imperii recte administrandi normam ac regulam praescripsisse videatur. Anno U. C. 693.

1. ETSI non dubitabam, quin hanc epistolam multi 1
nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses, annum tertium accessisse desiderio nostro, et labori tuo; tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus literis, non unis, sed pluribus, cum iam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturae decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre; sed tamen no-

ſtros animos maximis in rebus et gerendis et ſuſtinendis exercitatos, frangi et debilitari moleſtia non oportet. Et quoniam ea moleſtiſſime ferre homines debent, quae ipſorum culpa contracta ſunt, eſt quiddam in hac re mihi moleſtius ferendum, quam tibi. factum eſt enim mea culpa, contra quam tu mecum, et proficiſcens, et per literas egeras, ut priore anno non ſuccederetur. Quod ego, dum ſociorum ſaluti conſulo, dum impudentiae nonnullorum negotiatorum reſiſto, dum noſtram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non ſapienter; praeſertim cum id commiſerim, ut ille alter annus etiam tertium poſſet adducere. Quod quoniam peccatum meum eſſe confiteor; eſt ſapientiae atque humanitatis tuae, curare et perficere, ut hoc minus ſapienter a me proviſum, diligentia tua corrigatur. Ac ſi te ipſe vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut cum aliis, ſed ut tecum iam ipſe certes; ſi omnem tuam mentem, curam, cogitationem, ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris; mihi crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum laetitiam nobis, gloriam vero etiam poſteris noſtris afferet. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas, aut demittas animum, neve te obrui, tanquam fluctu, ſic magnitudine negotii ſinas; contraque erigas, ac reſiſtas, ſive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim eiusmodi partem reipublicae geris, in qua fortuna dominetur, ſed in qua plurimum ratio poſſit, et diligentia. Quodſi tibi, bellum aliquod magnum et periculoſum adminiſtranti, prorogatum imperium viderem; tremerem animo,

quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatam. Nunc vero ea pars tibi reipublicae commissa est, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii, aut rei frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus: quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt; aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur. At enim inter hos ipsos 2
exsistunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur. Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo, permagnum esse negotium, et maximi consilii. sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquanto, quam fortunae, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit

hoc semper facillimum, et vero esse debuit; cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse; ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu cum pecuniae, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis; erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorem publicanum comprimere non possis. Nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de coelo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. Atque haec nunc, non ut facias, sed ut te facere et feciisse gaudeas, scribo. Praeclarum est enim, summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla conditio pecuniae (quibus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce Asiae, in oculis clarissimae provinciae, atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterreri homines? non sumtu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quocunque veneris, et publice, et privatim maximam laetitiam; cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem,
3 recepisse videatur? His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudivit, nequaquam satis esse, ipsum hasce habere virtutes, sed esse circumspiciendum di-

ligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis, et civibus, et reipublicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae; de quibus honore, et dignitate, et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit, et possit imitari: Allienus autem noster est cum animo et benevolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum, etiam de nostra laboret. Quaestorem habes, non tuo iudicio delectum, sed eum, quem fors dedit. hunc oportet et sua sponte esse moderatum, et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus esset adstrictus; non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur. Neque enim mihi sane placet, praesertim cum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquemque eorum; sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa respublica, duntaxat finibus his praestabis, quos ante praescripsi. Quos vero aut ex domesticis convictionibus, 4
aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia prae-

ſtanda nobis ſunt. Sed habes eos tecum, quos poſſis recte facientes facile diligere; minus conſulentes exiſtimationi tuae facillime coercere: a quibus, rudis cum eſſes, videtur potuiſſe tua liberalitas decipi; nam ut quisque eſt vir optimus, ita difficillime eſſe alios improbos ſuſpicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam ſuperiores, cautiorem etiam ac diligentiorem. Sint aures tuae, quae id, quod audiunt, exiſtimentur audire, non in quas ficte et ſimulate quaeſtus cauſa inſuſurretur. Sit annulus tuus non ut vas aliquod, ſed tanquam ipſe tu; non miniſter alienae voluntatis, ſed teſtis tuae. Accenſus ſit eo numero, quo eum maiores noſtri eſſe voluerunt; qui hoc non in beneficii loco, ſed in laboris, ac muneris, non temere niſi libertis ſuis deferebant; quibus illi quidem non multo ſecus, ac ſervis, imperabant. Sit lictor non ſuae, ſed tuae lenitatis apparitor; maioraque praeferant faſces illi ac ſecures dignitatis inſignia, quam poteſtatis. Toti denique ſit provinciae cognitum, tibi omnium, quibus praeſis, ſalutem, liberos, famam, fortunas eſſe cariſſimas. Denique haec opinio ſit, non modo iis, qui aliquid acceperint, ſed iis etiam, qui dederint, te inimicum (ſi id cognoveris) futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perſpectum, nihil per eos, qui ſimulant ſe apud te multum poſſe, abs te ſolere impetrari. Nec tamen eſt haec oratio mea huiusmodi, ut te in tuos aut durum eſſe nimium, aut ſuſpicioſum velim. Nam ſi quis eſt eorum, qui tibi biennii ſpatio nunquam in ſuſpicionem avaritiae venerit, (ut ego Caeſium, et Chae-

rippum, et Labeonem et audio, et, quia cognovi, existimo,) nihil est, quod non et iis, et si quis est alius eiusdemmodi, et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris. In provincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur, et quasi velis quibusdam obtenditur uniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur; oratio vero saepissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus; te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? mihi quidem permagnum videtur; praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter adscribito: sin autem id non perspicies, nullum erit genus in familiaritate cavendum magis; propterea quod et omnes vias pecuniae norunt, et omnia pecuniae causa faciunt; et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates, praeter hominum perpaucorum, si qui sunt

vetere Graecia digni. Sic vero fallaces sunt permulti, et leves, et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi. quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere: nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt, (non enim audent adversari nostris voluntatibus,) et vero invident non nostris
6 solum, verum etiam suis. Iam qui in eiusmodi rebus, in quibus vereor etiam, ne durior sim, cautus esse velim ac diligens; quo me animo in servos esse censes? quos quidem cum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus: quo de genere multa praecipi possunt. sed hoc et brevissimum est, et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via facias; neve interesse quidquam putent, utrum Tralles, an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, et privatis: quae res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem reipublicae pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa, committenda non sunt. Sed nescio, quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem, quam me; usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae; tua primum integritas

et continentia; deinde omnium, qui tecum sunt, pudor; delectus in familiaritatibus, et provincialium hominum et Graecorum, percautus et diligens; familiae gravis et constans disciplina. Quae cum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia, divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas simultates cum magna mea laetitia susceptas habemus. nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem, at Mysii, aut Phrygis potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate. Haec, et cetera plena severitatis, quae statuisti in 7
ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. quare sit summa in iure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iurisdictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspicioni. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nu-

per C. Octavius iucundiſſimus fuit : apud quem primus lictor quievit ; tacuit accenſus : quoties quisque voluit, dixit, et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortaſſe nimis lenis videretur, niſi haec lenitas illam ſeveritatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quae per vim et metum abſtulerant, reddere. qui in magiſtratibus iniurioſe decreverant, eodem ipſis privatis erat iure parendum. haec illius ſeveritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quodſi haec lenitas grata Romae eſt, ubi tanta arrogantia eſt, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magiſtratus, tot auxilia, tanta vis [populi], tanta ſenatus auctoritas ; quam iucunda tandem praetoris comitas in Aſia poteſt eſſe, in qua tanta multitudo civium, tanta ſociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? ubi nullum auxilium eſt, nulla conqueſtio, nullus ſenatus, nulla concio? Quare cum permagni hominis eſt, et cum ipſa natura moderati, tum vero etiam doctrina, atque optimarum artium ſtudiis eruditi, ſic ſe adhibere in tanta poteſtate, ut nulla alia poteſtas ab iis, quibus ipſe praeſit, deſidere-
8 tur. Cyrus ille a Xenophonte non ad hiſtoriae fidem ſcriptus, ſed ad effigiem iuſti imperii, cuius ſumma gravitas ab illo philoſopho cum ſingulari comitate coniungitur : (quos quidem libros non ſine cauſa noſter ille Africanus de manibus ponere non ſolebat : nullum eſt enim praetermiſſum in iis officium diligentis et moderati imperii :) eaque, ſi ſic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit ; quonam modo retinenda ſunt iis, quibus imperium ita

datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum, et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire. Cuius quidem generis constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus; vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas; urbes complures dirutas ac paene desertas, (in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum,) per te esse recreatas; nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias; provideri abs te, ut civitates optimatium consiliis administrentur; sublata Mysiae latrocinia; caedes multis locis repressas; pacem tota provincia constitutam; neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum furta et latrocinia esse depulsa: remotam a fama, et a fortunis, et ab otio locupletum, illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam; sumtus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter; facillimos esse aditus ad te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac solitudinem, non modo illo populari accessu, ac tribunali, sed ne

domo quidem et cubiculo esse excluſam tuo; toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiae, manſuetudinis, hu-
9 manitatis. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali aedilitiorum, magnis noſtris ſimultatibus, Aſiam liberaſti? Enimvero, ſi unus homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, *Ne ad ludos pecuniae decernerentur*, H S CC ſibi eripuiſſe; quanta tandem pecunia penderetur, ſi omnium nomine, quicunque Romae ludos facerent, quod erat iam inſtitutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum noſtrorum illo conſilio oppreſſimus, quod in Aſia neſcio quo modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ad templum monumentumque noſtrum civitates pecunias decreviſſent, cumque id, et pro meis magnis meritis, et pro tuis maximis beneficiis, ſumma ſua voluntate feciſſent, nominatimque lex exciperet, *Ut ad templum monumentumque capere liceret*; cumque id, quod dabatur, non eſſet interiturum, ſed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur; tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; cum aliis de cauſis, tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur, nec liceret. Quapropter incumbe toto animo et ſtudio omni in eam rationem, qua adhuc uſus es, ut eos, quos tuae fidei poteſtatique ſenatus populusque Romanus commiſit et credidit, diligas, et omni ratione tueare, ut eſſe quam beatiſſimos velis. Quodſi te

fors Afris, aut Hiſpanis, aut Gallis praefeciſſet, immanibus ac barbaris nationibus; tamen eſſet humanitatis tuae, conſulere eorum commodis, et utilitati ſalutique ſervire. Cum vero ei generi hominum praeſimus, non modo in quo ipſa ſit, ſed etiam a quo ad alios perveniſſe putetur humanitas; certe iis eam potiſſimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praeſertim in ea vita, atque iis rebus geſtis, in quibus non poteſt reſidere inertiae aut levitatis ulla ſuſpicio, nos ea, quae conſecuti ſumus, his ſtudiis et artibus eſſe adeptos, quae ſint nobis Graeciae monumentis diſciplinisque tradita. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos iſti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis ſimus eruditi, apud eos ipſos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, ſi aut docti ac ſapientes homines eas regere coepiſſent, aut ii, qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina ac ſapientia collocarent. Hanc coniunctionem videlicet poteſtatis ac ſapientiae, ſaluti cenſuit civitatibus eſſe poſſe: quod fortaſſe aliquando univerſae reipublicae noſtrae, nunc quidem profecto iſti provinciae contigit, ut is in ea ſummam poteſtatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia ſtudii fuiſſet et temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum acceſſit, idem ad ſalutem Aſiae prorogatus eſſe videatur. quoniam in te retinendo fuit Aſia felicior,

quam nos in deducendo; perfice, ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus; multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. Et quidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. semper eos putavi, si vulgares essent, viles; si temporis causa constituerentur, leves; si vero (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides; in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit eiusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut
11 te parentem Asiae et dici et haberi velis. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt publicani; quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum, et per nos cum republica coniunctum, et a nobis, et a republica diiungemus. sin autem omnibus in rebus obsequemur; funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Haec est una (si vere cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem; continere omnes cupiditates; suos coercere; iuris aequabilem tenere rationem; facilem te in rebus cognoscendis, in hominibus au-

diendis admittendisque praebere; praeclarum magis est, quam difficile. non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi atque voluntate. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis, non tam de portorio, quam de nonnullis iniuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satisfacias, (praesertim publicis male redemtis,) et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis, id quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet; propterea quod sine imperio populi Romani, suis institutis, per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerunt, quod iis aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos, quam nostros publicanos, hinc intelligi potest, quod Caunii nuper, omnesque ex insulis, quae erant ab Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt; neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt; neque ii recusare, qui postulaverunt. Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo

possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum
12 pacem sibi sempiternam redimat atque otium. Quodsi genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt; poterunt iis, consilio et prudentia tua, reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii, et liberationem molestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie, et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debamus, ut remoto imperio, ac vi potestatis et fascium, publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas. Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua, nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur. Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimae et maximae societates: quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci. Difficile est autem, ea, quae commodis, utilitate, et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi, (neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat,) sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his literis longior fui, quam
13 aut vellem, aut quam me putavi fore. Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, neque te patiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari.

omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. quod vitium, cum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur; tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum et nimis longus esse nolim, et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere: quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, te fieri posse iucundius. sed cum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae, quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit; caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum, et si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, ut, si hoc plane vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur; ut te ante compares, quotidieque meditere, resistendum esse iracundiae; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi

esse diligentissime linguam continendam: quae quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnunquam etiam lentitudinis: moderari vero et animo et orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere, et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi conciationes, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur: quae cum abhorrent a literis, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. nam si implacabiles iracundiae sint; summa est acerbitas: sin autem exorabiles; summa levitas: quae tamen (ut in malis)
14 acerbitati anteponenda est. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum iniuriae, quod avaritiae, quod insolentia praeter opinionem accidebat, et intolerabilis videbatur; secundus autem multo lenior, quod et consuetudo, et ratio, et (ut ego arbitror) meae quoque literae te patientiorem lenioremque fecerunt; tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac iam hoc loco non hortatione, neque praeceptis, sed precibus tecum fraternis ago; totum ut animum, curam, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quodsi in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent; nihil abs te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur.

nunc vero, propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam virtutemque et postulent, et exspectent: omnes autem improbi (quod cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. Quare quoniam eiusmodi theatrum est totius Asiae, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur; contende, quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicae, tibi provincialem dedit, et si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare. quae quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. nunc vero res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me meis tantis laboribus, tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisti; certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. non est tibi his solis uten-

dum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium, obtrectatione et malevolentia liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere: quod si esset, tamen non negligeres; praesertim cum ampliſſimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. in qua cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed
16 etiam tuis invidisse videaris. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque laudent. Sed me quaedam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloriae: quamquam illud existimo, cum iam tibi Asia, sicut unicuique sua domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias, et tibi non, sine cuiusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector, et ipse in scribendo saepe sum longior. Illud te ad extremum et oro, et hortor, ut, tanquam poetae boni, et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tanquam tertius actus, perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id

facillime facies, si me (cui semper uni magis, quam universis, placere voluisti) tecum semper esse putabis, et omnibus iis rebus, quas dices ac facies, intersesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Statii liberti nimis apud Quintum gratiosi adventu, & hominum de eo sermonibus & querelis: de Graecis, quos commendaverat, aut quibus videbatur indulgere, excusatio: de literis Quinti iniquis, duris, contrariis, de eisque tollendis consilium: L. Flavii, cui hereditas in Asia venerat, aliorumque commendatio: obiurgationum suarum excusatio, ac tandem de rebus publicis commemoratio. Anno U. C. 694.

2. STATIUS ad me venit a. d. VIII Kalend. Novemb. eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem exspectationem tui, concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet, neque antea visus esset, sustulit; id mihi non incommode visum est accidisse. exhaustus enim est sermo hominum, et multis emissae iam eiusmodi voces, αλλα αισι τινα φωτα μεγαν. quae te absente confecta esse laetor. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim nunquam ille mihi fuit suspectus; neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio: sed cum ratio, salusque omnium nostrum, qui ad rempublicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia 1

perſcripſi. qui quidem quam frequentes eſſent, et quam graves, adventu ſuo Statius ipſe cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quae apud me de illo ipſo habebantur; et ſentire potuit, ſermones iniquorum in ſuum potiſſimum nomen erumpere. Quod autem me maxime movere ſolebat, cum audiebam, illum plus apud te poſſe, quam gravitas illius aetatis, et imperii prudentia poſtularet, (quam multos enim mecum egiſſe putas, ut ſe Statio commendarem? quam multa autem ipſum αφελως mecum in ſermone ita protuliſſe?) id mihi non placuit: monui, ſuaſi, deterrui. Quibus in rebus etiamſi fidelitas ſumma eſt, (quod prorſus credo, quoniam tu ita iudicas:) tamen ſpecies ipſa tam gratioſi liberti, aut ſervi, dignitatem habere nullam poteſt. Atque hoc ſic habeto, (nihil enim nec temere dicere, nec aſtute reticere debeo,) materiam omnem ſermonum eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dediſſe; et antea tantum intelligi potuiſſe, iratos tuae ſeveritati eſſe nonnullos; hoc manumiſſo, iratis, quod loque-
2 rentur, non defuiſſe. Nunc reſpondebo ad eas epiſtolas, quas mihi reddidit L. Caeſius, (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero,) quarum altera eſt de Blaudenio Zeuxide, quem ſcribis certiſſimum matricidam tibi a me intime commendari. qua de re, et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitioſum factum eſſe mirere, pauca cognoſce. Ego cum Graecorum querelas nimium valere ſentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata; quoscunque de te queri audivi, quacunque potui ratione placavi. Primum Dionyſipolitas,

qui erant inimiciſſimi mei, lenivi; quorum principem Hermippum non ſolum ſermone meo, ſed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamenſem Hephaeſtum, ego leviſſimum hominem, Megariſtum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate ſum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. quae feci omnia, non quo me, aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertaeſum eſt levitatis, aſſentationis, animorum, non officiis, ſed temporibus ſervientium. Sed, ut ad Zeuxim revertar; cum is de M. Caſcellii ſermone ſecum habito, quae tu ſcribis, ea ipſa loqueretur, obſtiti eius ſermoni, et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, neſcio, quod ſcribis cupiiſſe te, quoniam Smyrnae duo Myſios inſuiſſes in culeum, ſimile in ſuperiore parte provinciae edere exemplum ſeveritatis tuae, et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluiſſe: quem adductum in iudicium fortaſſe dimitti non oportuerit; conquiri vero, et elici blanditiis (ut tu ſcribis) ad iudicium, neceſſe non fuit; eum praeſertim hominem, quem ego et ex ſuis civibus, et ex multis aliis quotidie magis cognoſco nobiliorem eſſe prope, quam civitatem ſuam. At enim Graecis ſolis indulgeo. Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem? qua ira? quo ſpiritu? quem denique, praeter Tuſcenium, cuius cauſa ſanari non poteſt, non mitigavi? Ecce ſupra caput homo levis ac ſordidus, ſed tamen equeſtri cenſu, Catienus: etiam is lenietur: cuius tu in patrem quod fuiſti aſperior, non reprehendo; certo enim ſcio, te feciſſe cum cauſa. ſed quid opus

fuit eiusmodi literis, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid vero ad C. Fabium, nescio quem? (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat) renuntiari tibi, Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit: sin minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Hae literae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. Ac, si omnium mearum literarum praecepta repetes; intelliges, nihil esse a me, nisi orationis acerbitatem et iracundiam, et si forte, raro literarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea, quam tua sive natura paulo acrior, sive quaedam dulcedo iracundiae, sive dicendi sal facetiaeque valuisset, nihil sane esset, quod nos poeniteret. Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam, qua sit existimatione Virgilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Cilicienси et Syriaco anteponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quod cum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis, neque Agesilaum noverint: quorum regum summo in imperio nemo
3 unquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a principio tibi praecipiens, quantum profecerim, non ignoro. Nunc tamen decedens (id quod mihi iam fa-

cere videris) relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In literis mittendis (ut saepe ad te scripsi) nimium te exorabilem praebuisti. tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se legi; et, si iniquae sint, fieri te certiorem. antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum literarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo; sero est enim, ac scire potes, multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto; et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. sed tempore ipso de epistolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos literas misisse; quae mihi visae sunt iniquissimae: ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidienses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fun-

danio debitum ſolutum eſſet. Haec mihi veriſimilia non videntur. ſunt enim a prudentia tua remotiſſima. Ne deminuat heres? Quid ſi infitiatur? Quid ſi omnino non debetur? Quid? praetor ſolet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus ſum? non miſericordia moveor? nemo magis: ſed via iuris eiusmodi eſt quibusdam in rebus, ut nihil ſit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius ſcriptum in ea epiſtola, quam tuam eſſe dicebat, te aut quaſi amicis tuis gratias acturum, aut quaſi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur, orabatque, ut ad te quam diligentiſſime ſcriberem: quod facio, et te prorſus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo, et de Apollonidienſibus, ne quid perſcribas, quod contra Flavium ſit; amplius, et Flavii cauſa, et ſcilicet Pompeii, facias omnia. Nolo medius fidius ex tua iniuria in illum, tibi liberalem me videri: ſed et te oro, ut tu ipſe auctoritatem et monumentum aliquod decreti, aut literarum tuarum relinquas, quod ſit ad Flavii rem et ad cauſam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei obſervantiſſimus, et ſui iuris dignitatisque retinens, ſe apud te neque amicitia, neque iure valuiſſe: et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caeſar tibi commendarunt; et ipſe ad te ſcripſerat Flavius, et ego certe. Quare ſi ulla res eſt, quam tibi me faciendam petente putes, haec ea ſit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. hoc te ita rogo, ut maiore ſtudio rogare non poſſim.

Quod ad me de Hermia ſcribis, mihi mehercule 4
valde moleſtum fuit. Literas ad te parum fraterne ſcripſeram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione ſtatim quod audieram, iracundius ſcripſeram, et revocare cupiebam. huic tu epiſtolae non fraterne ſcriptae, fraterne debes ignoſcere. De Cenſorino, Antonio, Caſſio, Scaevola, te ab iis diligi (ut ſcribis) vehementer gaudeo. cetera fuerunt in eadem epiſtola graviora, quam vellem, ὀρθαν ταν ναυν, et ἁπαξ δανειν. maiora iſta erunt. Meae obiurgationes fuerunt amoris pleniſſimae, quae ſunt nonnullae, ſed tamen mediocres, et parvae potius. Ego te nunquam ulla in re dignum minima reprehenſione putaſſem, cum te ſanctiſſime gereres, niſi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua admonitione aut obiurgatione ſcripſi, ſcripſi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo, et manebo, et, idem ut facias, non deſiſtam rogare. Attalus Iphemenus mecum egit, ut ſe ne impedires, quo minus, quod ad Q. Publiceni ſtatuam decretum eſt, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri, tamque noſtri neceſſarii, honorem minui per te, aut impediri velis. Praeterea Aeſopi tragoedi, noſtri familiaris, Licinius ſervus, tibi notus, aufugit. is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. inde in Aſiam venit. poſtea Plato quidam Sardianus Epicureus, qui Athenis ſolet eſſe multum, et qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo veniſſet, cum eum fugitivum poſtea eſſe ex Aeſopi literis cognoſſet, hominem comprehendit, et in cuſtodiam Epheſi tradidit; ſed in publicam, an in piſtrinum, non ſa-

tis ex literis eius intelligere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui iam nihili sit: sed tanto dolore Aesopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperarit. Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rempublicam funditus amisimus: adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem adscendit, et Pompeium privatus dictatorem appellavit. *propius nihil est factum*, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius reipublicae, videre potes. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi. mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur; et quidem cum spe sum maxima, tum maiore etiam animo. spero superiores fore nos: confido animo, ut in hac republica ne casum quidem ullum pertimescam: sed tamen res sic se habet. Si diem nobis Clodius dixerit; tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur; spero fore, studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes et se, et suos liberos, amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. si qui antea aut alieniores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompe-

ius omnia pollicetur et Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos, et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios: sed hos singulares. Quare magnum fac animum habeas, et spem bonam. De singulis tamen rebus, quae quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

MARCUS Q. FRATRI S.

De pueris sine epistola missis se excusat, & de exsilii miseria & calamitate graviter conqueritur. Anno U. C. 695.

3. MI frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine literis miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet. tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus, mihi te, liberos, patriam, fortunas; tibi velim ne quid eripuerit, praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, moeror, solitudo. Ego te videre noluerim? immo vero me a te videri nolui. non enim vidisses fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius, nec simulacrum; sed quandam effigiem spirantis mortui.

Atque utinam me mortuum prius vidisses, aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquissem! Sed testor omnes deos, me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Quare peccavi, scelerateque feci. nam si cecidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. nunc commisi, ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine literis venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiae causa, certe pigritia fuit, et quaedam infinita vis lacrymarum et dolorum. *Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse?* eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut cogitare aliquando de te, aut unquam sine lacrymis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem, *prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem.* Quid mihi sine te unquam, aut tibi sine me iucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei? Quid filium venustissimum, mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiorem puerum quam vellem. sentiebat enim miser iam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? quid imaginem tuam, quam meus Cicero et amabat, ut fratrem, et iam, ut maiorem fratrem, verebatur? Quid quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me

prosequi non sum passus, ut esset quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi, et dedi literas ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui: digressum vero non tulissem: atque etiam idipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero digressio nostra. Nunc, si potes, id quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum, erige te, et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam, et amorem in te civitatis, et aliquid etiam misericordiam nostri, praesidii laturam. sin eris ab isto periculo vacuus; ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. de quo scribunt ad me quidem multi multa, et se sperare demonstrant: sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias, mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus e-

rit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. diutius in hac vita esse non possum. neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia, aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. Scio fuisse et honestius moriendi tempus, et utilius : sed non hoc solum: multa alia praetermisi : quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma spes postulabit, in tam misera, tamque turpi vita commorari; ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus; dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui unquam fuerunt amplissimi; is nunc, in hac tam afflicta perditaque fortuna, neque me, neque meos lugere diutius possim. Quare quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates sustineant. qua in re ipsa video miser, et sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satisfacturus sis, quibus debes; ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. sive enim restituimur, sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Caiidium conferas, censeo. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me summa simulatione amoris, summaque assiduitate quotidiana, sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto quoque

Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto: et eo puto, per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille versus, qui in te erat collatus, cum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, cum intelligant homines, quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam non experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus non modo tamen nullius ineſt peccati infamia; sed omnis dolor est, quod optime factis poena est maxima constituta. Filiam meam et tuam, Ciceronemque nostrum, quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud moereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas afferet, quam mihi. sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur, potestasque in patria moriendi, ut me lacrymae non sinunt scribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihique de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus Iuniis, Thessalonicae.

MARCUS Q. FRATRI S.

De perfidia, timore & invidia amicorum conqueritur, & quid sit sperandum de reditu, vere ad se perscribi cupit. Anno U. C. 695.

4. AMABO te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu, et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius, quam imprudentiae miseriaeque assignes. nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putabam esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit, aut mihi invidit. ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum, cautum meum consilium defuit. Quodsi te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia; perspicis profecto, ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius, et Sextius, et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, cum longius discedere, propter nescio quos motus, vetarent. verum ego magis exitum, illorum literis, quam spe certa exspectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sextius, et, spero, Curtius, Milo, Fadius, Gratidius; sed valde adversante Clodio; qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam interfessor parabitur. Haec mihi proficiscenti non proponebantur: sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquies. quid? multa

conveneruntᵗ, quae mentem exturbarent meam: ſubita defectio Pompeii, alienatio conſulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. lacrymae meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe et ad honeſtatem, et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptiſſimum. Sed de hoc ſcripſi ad te in ea epiſtola, quam Phaetonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum et laborem detruſus es, quantum nemo unquam: ſi relevare potes communem caſum miſericordia hominum; ſcilicet incredibile quiddam aſſequeris. ſin plane occidimus; (me miſerum!) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut ante ad te ſcripſi, perſpice rem et pertenta; et ad me, ut tempora noſtra, non ut amor tuus fert, vere perſcribe. Ego vitam, quoad putabo tua intereſſe, aut ad ſpem ſervandam eſſe, retinebo. Tu nobis amiciſſimum Sextium cognoſces: credo tua cauſa velle Lentulum, qui erit conſul. quamquam ſunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus ſit, et quid ſit, videbis omnino. Si tuam ſolitudinem communemque calamitatem nemo deſpexerit; aut per te confici aliquid, aut nullo modo poterit. ſin te quoque inimici vexare coeperint, ne ceſſaris. non enim gladiis tecum, ſed litibus agetur. Verum haec abſint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus ſcribas, et in me animi potius aut conſilii putes minus eſſe, quam antea; amoris vero et officii non minus.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBER II.

MARCUS Q. FRATRI S.

Commemorat quid in Senatu ſit actum, referente primum Lupo de lege C. Caeſaris, quae agrum Campanum plebi Romanae dividi iubebat: deinde referente Racilio de iudiciis, utrum ante, an vero poſt aedilitia comitia habenda ſint. Scripta Lentulo Spinthere & Q. Metello Nepote Coſſ. Anno U. C. 696.

1. EPISTOLAM, quam legiſti, mane dederam. ſed fecit humaniter Licinius, quod ad me, miſſo ſenatu, veſperi venit, ut, ſi quid eſſet actum, ad te (ſi mihi videretur) perſcriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus eſſe poſſe menſe Decembri ſub dies feſtos. Conſulares nos fuimus, et duo conſules deſignati, P. Servilius, M. Lucullus: Lepidus, Volcatius, Glabrio praetores. ſane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat exſpectationem Lupus. egit cauſam agri Campani ſane accurate. auditus eſt magno ſilentio. materiam rei non ignoras. nihil ex noſtris actionibus praetermiſit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Caeſarem, contumeliae in

Gellium, expoſtulationes cum abſente Pompeio. Cauſa ſero perorata, ſententias ſe rogaturum negavit, ne quod onus ſimultatis nobis imponeret. ex ſuperiorum temporum conviciis, et ex praeſenti ſilentio, quid ſenatus ſentiret, ſe intelligere dixit. in illo coepit dimittere. Tum Marcellinus, Noli, inquit, ex taciturnitate noſtra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore, aut improbemus, iudicare. Ego, quod ad me attinet, idemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non exiſtimo, cum Pompeius abſit, cauſam agri Campani agi convenire. Tum ille, ſe ſenatum negavit tenere. Racilius ſurrexit, et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus queſtus eſſet, ſententiam dixit, ut ipſe iudices per praetorem urbanum ſortiretur; iudicum ſortitione facta, comitia haberentur: qui iudicia impediviſſet, eum contra rempublicam eſſe facturum. Approbata valde ſententia, C. Cato contra dixit, et Caſſius, maxima acclamatione ſenatus, cum comitia iudiciis anteferret. Philippus aſſenſit Lentulo. Poſtea Racilius de privatis me primum ſententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore, latrocinioque P. Clodii: eum, tanquam reum, accuſavi multis et ſecundis admurmurationibus cuncti ſenatus. Orationem meam collaudavit ſatis multis verbis, non mehercule indiſerte, Severus Antiſtius; isque iudiciorum cauſam ſuſcepit, antiquiſſimamque ſe habiturum dixit. Ibatur in eam ſententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo eximere coepit. furebat, a Racilio ſe contumaciter inurbaneque vexa-

tum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto, repente, magna querimonia omnium, discessimus. Habes acta unius diei. reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis plebis longe optimum Racilium habemus. videtur etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

MARCUS Q. FRATRI S.

Respondet de Lentuli & Sexti nominibus exigendis & Pomponianis inde dissolvendis, aliisque rebus domesticis; & de rege Alexandrino reducendo quid decretum & actum sit, & quale totum negotium sit, breviter commemorat. Anno U. C. 697.

2. NON occupatione, qua eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam; et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso. me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me de Lentuli et Sexti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi, in campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia ac-

cidiſſet; ſic tu mihi videris in Sardinia de forma Minuciana, et de nominibus Pomponianis in otio recogitaſſe. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta eſt. Tuſculano emtor nemo fuit. ſi conditio valde bona fuerit, fortaſſe non omittam. De aedificatione tua Cyrum urgere non ceſſo. ſpero eum in officio fore. ſed omnia ſunt tardiora, propter furioſae aedilitatis exſpectationem. Nam comitia ſine mora futura videntur. edicta ſunt a. d. XI Kal. Febr. Te tamen ſollicitum eſſe nolo. omne genus a nobis cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum eſt ſenatusconſultum, cum multitudine eum reduci, periculoſum reipublicae videri. Reliqua cum eſſet in ſenatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret; obtinere cauſam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice, et voluntati Pompeii praeclare ſatisfecimus. ſed per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt. Conſecuti ſunt dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. Quid futurum ſit latrocinio tribunorum, non divino: ſed tamen ſuſpicor, per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non diſpicio. Familiares eius quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis, aperte pecunias ſuppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur eſſe, cum magno meo dolore; quamquam multa fecit, quare, ſi fas eſſet, iure ei ſuccenſere poſſemus. Tu, ſi ita expedit, velim quam primum bona et certa tempeſtate conſcendas, ad meque venias. innumerabiles enim res ſunt, in quibus te quotidie in omni genere de-

siderem. Tui nostrique valent. XIV Kalend. Febr.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid in Senatu sit actum, imprimisque quae in iudicio de Milone, quem Clodius de vi accusaverat ad populum, acciderint, commemorat, & quae sit exspectatio eiusdem iudicii in Quirinalia a Clodio dilati. De Sextio, de ambitu a Cn. Nerio, & de vi a M. Tullio postulato: de SCto, quo centuriati & decuriati discedere iubebantur: de Bestia ambitus reo a se defenso; & alia domestica. Anno U. C. 697.

3. SCRIPSI ad te antea superiora: nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur. eo die res confecta non est. a. d. IV Non. Febr. Milo affuit. ei Pompeius advocatus venit. *Dixit Marcellus, a me rogatus.* honeste discessimus. producta dies est in IV Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quaestorum, et de ornandis praetoribus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est. *Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando.* vestitum filius mutavit. A. d. VIII Id. Febr. Milo affuit. dixit Pompeius, sive voluit. nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt; idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. qui ut peroravit: nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus: dixit omnia; atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat: sed ut peroravit, surrexit Clodius. ei tantus clamor a nostris, (placuerat enim referre gratiam,) ut neque mente, neque lingua, neque ore consisteret. Ea res

acta est, cum hora VI vix Pompeius peroraſſet, uſque ad horam VIII, cum omnia maledicta, verſus etiam obſcoeniſſimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exſanguis interrogabat ſuos in clamore ipſo, quis eſſet, qui plebem fame necaret. reſpondebant operae, *Pompeius*. Quis Alexandriam ire cuperet. Reſpondebant, *Pompeius*. Quem ire vellent. Reſpondebant, *Craſſum*. Is aderat tum, Miloni animo non amico. Hora fere IX, quaſi ſigno dato, Clodiani noſtros conſputare coeperunt. Exarſit dolor. urgere illi, ut loco nos moverent. Factus eſt a noſtris impetus, fuga operarum. Iectus de roſtris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. neque ego tamen in ſenatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio,) animos bonorum offenderem. res in poſterum dilata eſt. Clodius in Quirinalia produxit diem. A. d. VI Id. Febr. ſenatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adeſſet. Acta res eſt graviter a Pompeio. eo die nihil perfectum eſt. A. d. VI Id. ad Apollinis ſenatusconſultum factum eſt, *Ea quae facta eſſent a. d. VIII Id. contra rempublicam eſſe facta.* Eo die Cato eſt vehementer in Pompeium invectus, et eum oratione perpetua, tanquam reum, accuſavit. De me multa, me invito, cum mea ſumma laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increpareret, auditus eſt magno ſilentio malevolorum. Reſpondit ei vehementer Pompeius, Craſſumque deſcripſit: dixitque aperte, ſe munitiorem ad cuſtodiendam vitam ſuam fo-

re, quam Africanus fuiſſet; quem C. Carbo interemiſſet. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intelligit, nobiscumque communicat, inſidias vitae ſuae fieri: C. Catonem a Craſſo ſuſtentari: Clodio pecuniam ſuppeditari: utrumque et ab eo, et a Curione, Bibulo, ceterisque ſuis obtrectatoribus confirmari: vehementer eſſe providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a ſe prope alienato, nobilitate inimica, non aequo ſenatu, iuventute improba. Itaque ſe comparat, homines ex agris arceſſit. Operas autem ſuas Clodius confirmat. manus ad Quirinalia paratur: in eo multo ſumus ſuperiores ipſius copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia exſpectatur, ut etiam Catonis rogationibus de *Milone* et *Lentulo reſiſtamus*. A. d. IV Id. Sextius ab indice Cn. Nerio Pupinia, de ambitu eſt poſtulatus; et eodem die a quodam M. Tullio de vi. is erat aeger. domum (ut debuimus) ad eum ſtatim venimus, eique nos totos tradidimus; idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure ſuccenſere putabant, ut humaniſſimi, gratiſſimique et ipſi, et omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vacciam et C. Cornelium. Eodem die ſenatusconſultum factum eſt, *Ut ſodalitates, decuriatique diſcederent; lexque de iis ferretur, ut, qui non diſceſſiſſent, ea poena, quae eſt de vi, tenerentur.* A. d. III Id. dixi pro Beſtia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio, maximo conventu; incidique in eum locum in dicendo, cum Sextius, multis in templo Caſtoris vulneribus acceptis,

subsidio Bestiae servatus esset. Hic προωκονομησαμην quiddam ευκαιρως de iis, quae in Sextium apparabantur crimina; et eum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sextii gratia literis saepe monuisti. Prid. Id. haec scripsi ante lucem. eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram coenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi (ut tu mihi fere diffidenti praedicabas) plena dignitatis et gratiae: quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi, mihique sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est. sed, ut spero, paucis mensibus post Kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas literas accepi. Quid agas, et ut te oblectes, scire cupio; maximeque teipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas: et quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. XV Kalend. Mart.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Sextio absoluto & Vatinio in iudicio Sextiano vexato, aliisque domesticis rebus certiorem facit. Anno U. C. 697.

4. SEXTIUS noster absolutus est a. d. 11 Id. Mart. et, quod vehementer interfuit reipublicae, nullam videri in eiusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi saepe curae esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vitu-

perandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus; scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam in defendendo moroso homine cumulatissime satisfecimus, et (id quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, diis, hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster cum testis productus esset in Sextium, confirmavit, se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur; et Macer a Sextii subselliis surrexit, ac se illi non defuturum affirmavit. Quid quaeris? homo petulans, et audax, Vatinius valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemtori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confeciisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; ceterum confectum erat Latiar, eram exiturus.

MARCUS Q. FRATRI S.

De pecunia Pompeio in frumentaria causa decreta; de agro Campano quid in Senatu actum sit, & de M. Furio Flacco e collegiis electo. Anno U. C. 697.

5. DEDERAM ad te literas antea, quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. Non. April. esse desponsatam; ceteraque de republica pri-

vataque perſcripſeram. Poſtea ſunt haec acta. Non. Apr. ſenatusconſulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad H-S CCCC. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore ſenatus prope concionali. acriorem cauſam inopia pecuniae faciebat, et annonae caritas. Non praetermittam, ne illud quidem, M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini, et Mercuriales de collegio eiecerunt, praeſentem, ad pedes uniuscuiusque iacentem.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus privatis, inprimis ſponſalibus & aedificatione, ſcribit: conſulis Lentuli Marcellini in impediendis legibus perniciosis egregium ſtudium, & alia de republica. Anno U. C. 697.

6. ANTE diem VIII Id. Apr. ſponſalia Craſſipedi praebui. huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: a. d. VI Id. April. veni ad Quintum, eumque vidi plane integrum, multumque is mecum ſermonem habuit, et perhumanum, de diſcordiis mulierum noſtrarum. Quid quaeris? nihil feſtivius. Pomponia autem etiam de te queſta eſt. ſed haec coram agemus. A puero ut diſceſſi, in aream tuam veni. res agebatur multis ſtructoribus. Longilium redemtorem cohortatus ſum. fidem mihi faciebat, ſe velle nobis placere. Domus erit egregia. magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus. itemque noſtra celeriter aedificabatur. Eo die coenavi apud Craſſipe-

dem. coenatus, in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Lucceium convenire non potueram, quod abfuerat. videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, et ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. statim dixit. Erat autem iturus (ut aiebat) a. d. III Id. Apr. ut aut Labrone, aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simulac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris. αμφιλαφιαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter; latentem etiam nunc, non excitem. Tribus locis aedifico; reliqua reconcinno; vivo paulo liberalius, quam solebam. Opus erat, si te haberem, paulisper fabris locum dare. sed et haec (ut spero) brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanae sic sese habent. Consul est egregius Lentulus, non impediente collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. sic legibus pernicioſissimis obsistitur, maxime Catonis: cui tamen egregie imposuit Milo noster. nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios; nec sine his armatis unquam in publico fuerat. hos alere non poterat. itaque vix tenebat. Sensit Milo. dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone: quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines sibi emtos esse dixit

(sic enim placuerat) et tabulam proscripsit, *Se familiam Catonianam venditurum.* In eam tabulam magni risus consequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit, et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. neque enim res probatur, et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur, et hercule non est idem. nam apud illam perditissimam atque infimam faecem populi, propter Milonem, suboffendit; et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me libentius a curia et ab omni parte reipublicae subtraho. *In iudiciis ii sumus, qui fuimus.* domus celebratur ita, ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sex. Clodio: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. ei tres sententiae taeterrimae in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat, et retrahatur necesse est. non enim ferunt homines. et quia, cum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeii offensio nobis obstitit. senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianae damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Servius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus est, comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exemti. Appius a Caesare nondum redierat. Tuas mirifice

literas exſpecto; atque adhuc clauſum mare ſcio fuiſſe: ſed quosdam veniſſe tamen Oſtia dicebant, qui te unice laudarent, plurimique in provincia fieri dicerent. eosdem aiebant nuntiare, te prima navigatione transmiſſurum. id cupio: et, quamquam teipſum ſcilicet maxime, tamen etiam literas tuas ante exſpecto. Mi frater, vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De itinere ſuo, & exſpectatione Quinti. Anno U. C. 697.

7. ANTE diem III Id. April. ante lucem hanc epiſtolam dictaveram; ſcripſeramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. poſtridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinati quinque dies fuiſſem, ire in Pompeianum: rediens adſpicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies prodita eſt, prid. Non. Romae eſſem, teque, mi cariſſime et ſuaviſſime frater, ad eam diem (ut ſperabam) viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum ſuſtentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

MARCUS Q. FRATRI. S.

De ſupplicatione Gabinio negata, & deſiderio ſuo fratris videndi. Anno U. C. 697.

8. O LITERAS mihi tuas iucundiſſimas, exſpectatas, ac primo quidem cum deſiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has ſcito literas me ſolas accepiſſe poſt illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut ſcribis) praeſenti ſermoni re-

ſerventur. hoc tamen non queo differre. Id. Maiis ſenatus frequens, divinus fuit in ſupplicatione Gabinio deneganda. adiurat Procilius hoc nemini accidiſſe. Foris valde plauditur. Mihi cum ſua ſponte iucundum, tum iucundius, quod me abſente (eſt enim εἰλικρινὲς iudicium) ſine oppugnatione, ſine gratia noſtra. eram Antii. Quod Idibus et poſtridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non eſt actum. In hac cauſa mihi aqua haeret. Sed plura quam conſtitueram. coram enim. Vale, mi optime et optatiſſime frater, et advola. Idem te noſtri rogant pueri: illud ſcilicet, coenabis cum veneris.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid cum Pompeio & Craſſo Coſſ. de operibus & inſcriptionibus egerit, quid profecerit, & quid in Senatu actum ſit, perſcribit. Anno U. C. 698.

9. PLACITURUM tibi eſſe librum meum ſuſpicabar: tam valde placuiſſe, quam ſcribis, valde gaudeo. Quod me admones de noſtra Urania, ſuadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae eſt in extremo illo libro; ego vero memini, et illa omnia mihi magis ſcripſi, quam ceteris. Sed tamen poſtridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium. Cumque ego egiſſem de iſtis operibus atque inſcriptionibus, per mihi benigne reſpondit: magnam ſpem attulit. cum Craſſo ſe dixit loqui velle; mihique ut idem facerem, ſuaſit. Craſſum conſulem ex ſenatu domum reduxi: ſuſcepit rem; dixitque eſſe, quod Clodius hoc tempore cuperet per ſe, et per Pompeium conſequi: pu-

tare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. totum ei negotium permisi, meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri (ut scis) studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua, si minus per senatum, per populum, libera, aut Byzantium, aut ad Brogitarum, aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. videntur negotium suscepisse. si perficiunt; optime. sin minus; ad nostrum Iovem revertamur. A. d. III Id. Maii senatusconsultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, cum tu adesses; sed magno cum gemitu senatus. Consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio cum essent assensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX privati essent. eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia; idque ita omnes intelligere volunt.

MARCUS Q. FRATRI S.

Respondet epistolae Quinti, qua se metuere scripserat, ne eum literis suis interpellet. Anno U. C. 698.

10. TU metuis, ne me interpelles? primo, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ateius? mehercule mihi docere videbaris istius generis humanitatem; qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles, et interpelles, et obloquare, et colloquare velim. Quid enim mihi suavius? Non

mehercule quisquam μεσοπαταξτος libentius ſua recentia poemata legit, quam ego te audio quacunque de re, publica, privata, ruſtica, urbana. Sed mea factum eſt iuſulſa verecundia, ut te proficiſcens non tollerem. Oppoſuiſti ſemel αντεισαχτον cauſam, Ciceronis noſtri valetudinem: conticui. iterum Cicerones: quievi. Nunc mihi iucunditatis plena epiſtola hoc adſperſit moleſtiae, quod videris, ne mihi moleſtus eſſes, veritus eſſe, atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, ſi fas eſſet: ſed mehercule iſtuc ſi unquam ſuſpicatus ero, nihil dicam aliud, niſi verebor, ne quando ego tibi, cum ſum una, moleſtus ſim. Video te ingemuiſſe. ſic fit, ειδ' εν αια εζησας. nunquam enim dicam, εα πασας. Marium autem noſtrum in lecticam mehercule conieciſſem, non illam regis Ptolemaei Anicianam. memini enim cum hominem portarem ad Baias, Neapoli, octophoro Aniciano, machaerophoris centum ſequentibus, miros riſus nos edere, cum ille ignarus ſui comitatus, repente aperuit lecticam, et paene ille timore, ego riſu corrui. Tunc, ut dico, certe ſuſtuliſſem, ut aliquando ſubtilitatem veteris urbanitatis, et humaniſſimi ſermonis attingerem. ſed hominem infirmum in villam apertam, ac ne rudem quidem etiam nunc, invitare nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam iſto frui. nam illorum praediorum ſcito mihi vicinum Marium lumen eſſe. apud Anicium videbimus ut paratum ſit. nos enim ita philologi ſumus, ut vel cum fabris habitare poſſimus. habemus hanc philoſophiam, non ab Hymetto, ſed ab area Syra. Marius et valetudine eſt, et natura imbecillior. De inter-

pellatione tantum ſumam a vobis temporis ad ſcribendum, quantum dabitis. utinam nihil detis, ut potius veſtra iniuria, quam ignavia mea ceſſem! De republica nimium te laborare doleo, et meliorem civem eſſe, quam Philoctetem, qui accepta iniuria, illa ſpectacula quaerebat, quae tibi acerba eſſe video. Amabo te, advola: conſolabor te, et omnem abſtergebo dolorem: et adduc, ſi me amas, Marium. ſed adproperate. Hortus domi eſt.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Tenediis fruſtra libertatem petentibus: de laudibus Quinti, & de Lucretii ac Salluſtii poematibus. Anno U. C. 698.

11. EPISTOLAM hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. nam res quidem ipſa, et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad ſcribendum argumenti ſane dabat. Sed quemadmodum coram cum ſumus, ſermo nobis deeſſe non ſolet, ſic epiſtolae noſtrae debent interdum halucinari. Tenediorum igitur libertas ſecuri Tenedia praeciſa eſt; cum eos praeter me, et Bibulum, et Calidium, et Favonium nemo defenderet. De te magis ab Sipylo mentio eſt honorifica facta, cum te unum dicerent poſtulationi L. Sextii Panſae reſtitiſſe. Reliquis diebus, ſi quid erit, quod te ſcire opus ſit, aut etiamſi nihil erit, tamen ſcribam quotidie aliquid. Prid. Id. neque tibi, neque Pomponio deero. Lucretii poemata, ut ſcribis, ita ſunt: non multis luminibus ingenii, multae tamen artis. Sed cum veneris, virum te putabo, ſi Salluſtii Empedoclea legeris; hominem non putabo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quomodo Appio Consuli restiterit, & cum Caesar per literas iocatus sit, commemorat. Anno U. C. 699.

12. GAUDEO tibi iucundas esse meas literas: nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. nam prid. Id. cum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se, et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum: eumque lusi iocose satis; neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrate et Zeugmate; sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. Quod non vult, inquam, renovare honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Busrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides, et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus est explosus. quo genere commotus (ut dixi) Appius, totum me amplexatur. nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis Hospitalis; Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo satisfaciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu literas exspectaris. sed ille scripsit ad Balbum, fasci-

culum illum epistolarum, in quo fuerat et mea, et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse; ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis, *De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem coniectura consequebar, id erat huiusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem.* Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo literas. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi, nihil esse, quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret; lusique in eo genere et familiariter, et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Et literae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. quamquam eiusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus publicis quaedam: item de Callisthene & Philisto historicis. Anno U. C. 699.

13. RISI nivem atram; teque hilari animo esse, et prompto ad iocandum, valde me iuvat. De Pompeio, assentior tibi, vel tu potius mihi. nam, ut scis, iampridem istum canto Caesarem. mihi crede, in sinu est; neque ego discingor. Cognosce nunc

Idus. Decimus erat Coelio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit. vereor, ne homo taeter, et ferus, Pola Servius ad accusationem veniat. nam noster Coelius valde oppugnatur a gente Clodia. certi nihil est adhuc: sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. C. noster Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixisset, *Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani; dissolute enim iudicatis: Nos iudicamus, vos laudatis*, inquit. Actum est eo die nihil. nox diremit. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum quotidie dari. ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. sed tamen his comitialibus tribuni plebis de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. sed ut vides, res me ipsa deficit. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo; in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium; quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides: sed utros eius habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat. ipse est enim veterator magnus, et perfamiliaris Philisto. Sed quod adscribis, aggrederisne ad historiam? me auctore potes. et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei

res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam belliſſime.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid agat, commemorat: Quinto operam ſuam in rebus eius pollicetur: Ai. Orſium & Trebatium commendat. Anno U. C. 690.

14. DUAS adhuc a te accepi epiſtolas; quarum alteram in ipſo diſceſſu noſtro, alteram Arimino datam. plures, quas ſcribis te dediſſe, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod ſine te, ceterum ſatis commode oblectabam. et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, πολιτικα: ſpiſſum ſane opus, et operoſum. ſed ſi ex ſententia ſucceſſerit, bene erit opera poſita. ſin minus, in illud ipſum mare deiiciemus, quod ſcribentes ſpectamus. aggrediemur alia, quoniam quieſcere non poſſumus. Tua mandata perſequar diligenter, et adiungendis hominibus, et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum noſtrumque videam, ſcilicet quotidie: ſed inſpiciam quid diſcat, quam ſaepiſſime: et, niſi ille contemnet, etiam magiſtrum me ei profitebor: cuius rei nonnullam conſuetudinem nactus ſum in hoc horum dierum otio, Cicerone noſtro minore perdocendo. Tu, quemadmodum ſcribis, quod etiamſi non ſcriberes, facere te diligentiſſime tamen ſciebam, facies, ſcilicet, ut mea mandata digeras, perſequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum praetermittam Caeſaris

tabellarium, cui literas ad te non dem. His diebus (ignoſces) cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, noſtrum et perneceſſarium, et quod eſt ex municipio Atellano; quod ſcis eſſe in fide noſtra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi ſplendidum, gratioſum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. eſt tribunus militum in exercitu noſtro. gratum hominem, obſervantemque cognoſces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

Caeſaris in ſe amorem & liberalitatem commemorat, & ſuum erga eum ſtudium pollicetur: conſilium ſuum, utrum Romam redeat, an in Gallia maneat, & de ambitu, qui in conſulatu petendo exſiſtat, perſcribit. Anno U. C. 699.

15. ANTE diem IV Non. Iun. quo die Romam veni, accepi tuas literas, datas *Placentia*: deinde alteras poſtridie, datas Blandenone, cum Caeſaris literis, refertis omni officio, diligentia, ſuavitate. Sunt iſta quidem magna, vel potius maxima. habent enim vim magnam ad gloriam, et ad ſummam dignitatem. Sed mihi crede, quem noſti, quod in iſtis rebus ego plurimi aeſtimo, id iam habeo; te ſcilicet primum tam inſervientem communi dignitati; deinde Caeſaris tantum in me amorem, quem omnibus his honoribus, quos me a ſe exſpectare vult, antepono. Literae vero eius una datae cum tuis, quarum initium eſt, quam ſuavis ei tuus ad-

ventus fuerit, et recordatio veteris amoris; deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incredibiliter delectarunt. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio hoc fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, cum properant, evenit; ut, si serius, quam voluerunt, forte surrexerint, properando, etiam citius, quam si de multa nocte vigilassent, perveniant quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (*quoniam scribis poema ab eo nostrum probari*) quadrigis poeticis. modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? sed videro. fortasse enim (*ut fit*) vincet *tuus amor omnes* difficultates. Trebatium quod ad se miserim, persalse, et humaniter etiam gratias mihi agit. negat enim, in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi, (nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus: hoc enim est eius quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu luxit, Appium collegam, propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret:) sed in alterum annum. id et Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me censes oportere esse

in republica et in noſtris inimicitiis; ita et eſſe, et fore, auricula infima ſcito molliorem. Res Romanae ſe ſic habebant. Erat nonnulla ſpes comitiorum, ſed incerta: erat aliqua ſuſpicio dictaturae, ne ea quidem certa: ſummum otium forenſe, ſed ſeneſcentis magis civitatis, quam acquieſcentis. Sententia autem noſtra in ſenatu eiusmodi, magis ut alii nobis aſſentiantur, quam nosmetipſi. τοιαυτ' ὁ πλημων πολεμος εξεργαζεται. Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. ſcribis enim, te meas literas ſuperiores vix legere potuiſſe; in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: ſed hoc facio ſemper, ut, quicunque calamus in manus meas venerit, eo ſic utar, tanquam bono. Verum attende nunc, mi optime et ſuaviſſime frater, ad ea dum reſcribo, quae tu in hac eadem brevi epiſtola πραγματικως valde ſcripſiſti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil diſſimulans, nihil tibi indulgens, genuine fraterneque reſcribam, id eſt, utrum voles, ut diximus, an ad expediendum te, ſi cauſa ſit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res eſſet, in qua ſciſcitarere, quid vellem; tamen, cum tibi permiſſurus eſſem, ut faceres, quod velles, ego ipſe, quid vellem, oſtenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuiusmodi illum annum, qui ſequitur, exſpectem: plane aut tranquillum nobis, aut certe munitiſſimum; quod quotidie domus, quod forum, quod theatri ſignificationes declarant: nec laborant, quod mea conſcientia copiarum noſtrarum, quod Caeſaris, quod Pompeii gratiam tenemus. haec me,

ut confidam, faciunt. sin aliquis erumpet amentis hominis furor; omnia sunt ad eum frangendum expedita. Haec ita sentio, iudico, ad te explorate scribo. dubitare te, non assentatorie, sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen, quod putas; magis etiam illa (etenim magis aestimo me) ἀμφιλαφίαν illam tuam, et exspectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. parva sunt, quae desunt, nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. Ambitus redit immanis. nunquam fuit par. Idib. Quint. foenus fuit bessibus ex triente, coitione Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus, unum vincere. Messala flaccet. non dico ὑπερβολικῶς: vel H-S centies constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunitii candidati compromiserunt, H-S quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra feciſſet, ab eo condemnaretur. quae quidem comitia gratuita si fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit, quam omnes leges, omnesque iudices.

MARCUS Q. FRATRI S.

De occupationibus suis: quid in senatu actum: quae iudicia habita sint aut instent: materiam carminis scribendi, superata a Caesare Britannia, fratri gratulatur, & quid de suis versibus Caesar iudicet, sciscitatur. Anno U. C. 699.

16. CUM a me literas librarii manu acceperis,

ne paulum otii me habuiſſe iudicato; cum autem mea, nullum. ſic enim habeto, nunquam me a cauſis et iudiciis diſtrictiorem fuiſſe; atque id anni tempore graviſſimo, et caloribus maximis. Sed haec (quoniam tu ita praeſcribis) ferenda ſunt; neque committendum, ut aut ſpei, aut cogitationi veſtrae ego videar defuiſſe; praeſertim cum, tametſi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam, magnamque dignitatem ſim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipſis, qui nos cum Caeſare tam coniunctos dolent, diligamur: ab aequis vero, aut etiam a propenſis in hanc partem vehementer et colamur, et amemur. De ambitu cum atrociſſime ageretur in ſenatu multos dies, quod ita erant progreſſi candidati conſulares, ut non eſſet ferendum, in ſenatu non fui. ſtatui ad nullam medicinam reipublicae ſine magno praeſidio accedere. Quo die haec ſcripſi, Druſus erat de praevaricatione a tribunis aerarii abſolutus, in ſumma, quatuor ſententiis, cum ſenatores et equites damnaſſent. Ego eodem die poſt meridiem Vatinium aderam defenſurus. ea res facilis eſt. Comitia in menſem Sept. reiecta ſunt. Scauri iudicium ſtatim exercebitur: cui nos non deerimus. συνδειπνες Σοφοκλεους, quamquam a te actam fabellam video eſſe feſtive, nullo modo probavi. Venio nunc ad id, quod neſcio an primum eſſe debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia literas! timebam Oceanum, timebam litus inſulae. Reliqua non equidem contemno, ſed plus habent tamen ſpei, quam timoris, magisque

ſum ſollicitus exſpectatione ea, quam metu. Te vero ὑποθεσιν ſcribendi egregiam habere video. quos tu ſitus, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipſum imperatorem habes? Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo, et tibi verſus, quos rogas, γλαυκ' εις 'Αθηνας mittam. Sed heus tu, celari videor a te. quomodonam, mi frater, de noſtris verſibus Caeſar? nam primum librum ſe legiſſe ſcripſit ad me ante: et prima ſic, ut neget, ſe ne Graeca quidem meliora legiſſe. Reliqua ad quendam locum ῥαθυμωτερα. hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτηρ non delectat? nihil eſt, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re φιλαληθως, et, ut ſoles, ſcribe fraterne.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBER III.

MARCUS Q. FRATRI S.

In praediis Quinti se fuisse, & quaedam ibi, inprimis in aedificandi ratione, correxisse, constituisse commemorat, & ad tres epistolas e Gallia a Quinto acceptas de variis rebus respondet; simul quaedam de rebus Romanis perscribit. Anno U. C. 699.

1. EGO ex magnis caloribus (non enim meminimus maiores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IV Idus Sept. fui. ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate; uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia, et ambulationem, et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata por-

ticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet, et columnae politae sunt. Totum in eo est, (quod mihi erit curae,) tectorium ut concinnum sit. pavimenta recte fieri videbantur. cameras quasdam non probavi; mutarique iussi. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. neque enim satis loci esse videbatur atriolo; neque fere solet, nisi in his aedificiis fieri, in quibus est atrium maius; nec habere poterat adiuncta cubicula, et eiusmodi membra. nunc hoc vel honestae testudinis, vel valde boni aestivi locum obtinebit. tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis, assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, *ut eorum vaporarium*, (ex quo ignis erumpit,) esset subiectum cubiculis. subgrande cubiculum autem, et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant, et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas, neque e regione Diphilus collocarat. eas scilicet demolietur. aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore. curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit. ex eo loco recta, Vitularia via, profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio H. S CCCIↃↃↃ emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate te villam

habiturum, piſcina et ſalientibus additis, palaeſtra, et ſilva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. de eo quid videatur, ipſe conſtitues. Calvus aiebat, aqua demta, et eius aquae iure conſtituto, et ſervitute fundo illi impoſita, tamen nos pretium ſervare poſſe, ſi vendere vellemus. Meſſidium mecum habui. is ſe ternis nummis in pedem tecum transegiſſe dicebat: ſeſe autem menſum pedibus aiebat paſſuum III CIↃ. mihi plus viſum eſt. ſed praeſtabo, ſumtum nusquam melius poſſe poni. Chilonem arceſſieram Venafro. ſed eo ipſo die quatuor eius conſervos et diſcipulos Venafri cuniculus oppreſſerat. Idibus Sept. in Laterio fui. viam perſpexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur eſſe, praeter CL paſſus. ſum enim ipſe menſus ab eo ponticulo, qui eſt ad Furinae, Satricum verſus. eo loco pulvis, non glarea iniecta eſt: et mutabitur: et ea viae pars valde acclivis eſt. ſed intellexi aliter duci non potuiſſe, praeſertim cum tu neque per Locuſtae, neque per Varronis velles ducere. Veluinus ante ſuum fundum prope munierat. Locuſta non attigerat; quem ego Romae aggrediar, et, ut arbitror, commovebo: et ſimul M. Taurum, quem tibi audio promiſiſſe, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum, villicum tuum, ſane probavi; quaeſivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandaviſſes. tum is mihi reſpondit, ſe ipſum eius operis H-S XVI conductorem fuiſſe; ſed te poſtea multa addidiſſe ad opus, nihil ad pretium: itaque id ſe omiſiſſe. mihi hercule valde placet, te

illa, ut constituebas, addere: quamquam ea villa, quae nunc est, tanquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verumtamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis; ut deinque illi palliati topiariam facere videantur, et hederam vendere. iam ἀποδυτηρίω nihil alsius, nihil muscosius. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem et Philotimus, et Cincius: sed etiam ipse crebro interviso; quod est facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo. de Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat, et ego non minus, mecum fuisset. Quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim. cum aliquo exibimus, eat nobiscum puerumque ducat. clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum. nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. quid nunc putas, tanta abs te mihi mercede proposita? Venio nunc ad tuas literas, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta literis, quam in Caesaris. Id facit Oppius nonnunquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere, literasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur, et necessario serius, quam constitue-

rat, mittat; neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. Scribis de Caesaris summo in nos amore. hunc et tu fovebis, et nos, quibuscunque poterimus rebus, augebimus. De Pompeio, et facio diligenter, et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis, et nonnullis aliis arcessendis, quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbani instar, exspectet. Trebatium vero meum quod isto admiseeas, nihil est. Ego illum ad Caesarem misi, qui mihi iam satisfecit. si ipsi minus, praestare nihil debeo; teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei (quemadmodum scribis) adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, teque ab illo, pergaudeo. de tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero, (id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet,) facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui sibi molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod literis tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis literis, nihil esse nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Caesarem mitti sciebam. Re-

ſcripſi epiſtolae maximae. Audi nunc de minuſcula: in qua primum eſt de Clodii ad Caeſarem literis: in quo Caeſaris conſilium probo, quod tibi, amantiſſime petenti, veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum reſcriberet. Alterum eſt de Calventii Marii oratione. quod ſcribis, miror tibi placere, me ad eum reſcribere, praeſertim cum illam nemo lecturus ſit, ſi ego nihil reſcripſero; meam in illum pueri omnes, tanquam dictata, perdiſcant. libros meos, quos exſpectas, inchoavi; ſed conficere non poſſum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio abſolvi. Poema ad Caeſarem, quod compoſueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipſi fontes iam ſitiunt, ſi quid habebo ſpatii, ſcribam. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum eſſe venturum, mecumque aſſidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum erit. Quod me in eadem epiſtola, ſicut ſaepe antea, cohortaris ad ambitionem, et ad laborem; faciam equidem: ſed quando vivemus? Quarta epiſtola mihi reddita eſt Id. Sept. quam a. d. IV Id. Sext. ex Britannia dederas. in ea nihil ſane erat novi, praeter Erigonam; quam ſi ab Oppio accepero, ſcribam ad te, quid ſentiam. nec dubito, quin mihi placitura ſit. Et quod praeterii de eo, quem ſcripſiſti de Milonis plauſu ſcripſiſſe ad Caeſarem, ego vero facile patior ita Caeſarem exiſtimare, illum quam maximum fuiſſe plauſum. et prorſus ita fuit: et tamen ille plauſus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. Reddita eſt etiam mihi pervetus epiſtola, ſed ſero allata, in qua de aede Telluris, et de porticu Catuli me admones. ſit utrum-

que diligenter. ad Telluris quidem etiam tuam ſtatuam locavi. Item de hortis quod me admones, nec fui unquam valde cupidus, et nunc domus ſuppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam cum veniſſem a. d. XIII Kal. Octob. abſolutum offendi in aedibus tuis tectum: quod ſupra conclavia nunc placuerat tibi eſſe multorum faſtigiorum, id non honeſte vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noſter, dum ego abſum, non ceſſavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores, nihil eſt, quoniam ingenium eius noſti; ſtudium ego video. cetera eius ſuſcipio, ut me putem praeſtare debere. Gabinium tres adhuc factiones poſtulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maieſtate poſtulavit: Ti. Nero cum bonis ſubſcriptoribus: C. Memmius tribunus plebis cum L. Capitone. ad urbem acceſſit a. d. XII Kalend. Octobr. nihil turpius, nec deſertius. ſed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat poſtulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam, ſed adhuc nihil profecit, nec, ſi ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas literas vehementer exſpecto. Quod ſcribis te audiſſe, in candidatorum conſularium coitione me interfuiſſe, id falſum eſt. eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae ſunt, quas poſtea Memmius patefecit, ut nemo bonus intereſſe debuerit: et ſimul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus intereſſem, quibus Meſſala excluderetur: cui quidem vehementer ſatisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipſi multa iam feci, quae voluit, quaeque a me petivit. Scaurum

beneficio defensionis valde obligavi. adhuc erat valde incertum, et quando comitia, et qui consules futuri essent. Cum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI Kal. Sept. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis literis! sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio literas. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim cum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scribis, me Idib. Sept. Pompeio legatum iri; id ego non audivi, scripsique ad Caesarem, Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Bubuli erant. cum eo enim coram Caesare egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas δευτερας φροντιδας habere possum in Caesaris rebus. ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. videor id iudicio facere. iam enim debeo: sed tamen amore sum incensus. Cum scripsissem haec insima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad coenam, cum Pomponia foras coenaret. dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem, et gravem; qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes, eum mihi esse affixum, tanquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Haec inter coenam Tironi dictavi, ne

mirere alia manu esse. Annali literae tuae pergratae fuerunt, quod et curares de se diligenter, et tamen consilio severissimo iuvares. P. Servilius pater, ex literis, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum feciſſe, quod de sua voluntate erga Caesarem humaniſſime, diligentiſſimeque locutus esses. Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter feciſſe, ut sine meis literis ad te proficiſceretur: illud scribo, mihi moleſtum fuiſſe. iam enim diu cogitaveram, ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod mehercule hisce literis, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me, et Salvio, et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur, aut hic manebit. Hippodamus ne nunc quidem, quid velim, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te literas mittit, se maxime literis, sermonibus, coenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit; fraterque eius mecum est multum. quare, ut instituisti, complectere adolescentem. Quod multos dies epistolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa conjecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit, sese tibi, suburbanum si quod inveniſſet, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam

aliam in ſententiam ſcribere; et, cum ad illum ſcribas, nihil te recordari de ſe, de epiſtolis illis, quas in Tuſculano eius tu mihi oſtendiſti, nihil de praeceptis Epicharmi, γνωθι, πως αλλω κεχρηται; totum denique vultum, animum, ſermonem eius: quemadmodum coniicio, quaſi. Sed haec tu videris. De ſuburbano, cura ut ſciam, quid velis: et ſimul, ne quid ille turbet, vide. Quid praeterea? Quid? etiam. Gabinius a. d. IV Kal. Octobr. noctu in urbem introivit; et hodie hora VIII, cum edicto C. Alfii de maieſtate eum adeſſe oporteret, concurſu magno, et odio univerſi populi paene afflictus eſt. nihil illo turpius. proximus tamen eſt Piſo. itaque mirificum εμβολιον cogito in ſecundum librorum meorum includere, *dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus eſſet*; quorum alter exercitum perdidiſſet, alter vendidiſſet. Ex Britannia Caeſar ad me Kal. Sept. dedit literas; quas ego accepi a. d. IV Kalend. Octobr. *ſatis commodas de Britannicis rebus*: quibus, ne admirer quod a te *nullas* acceperim, ſcribit, ſe ſine te fuiſſe, cum ad mare acceſſerit. Ad eas ego ei literas nihil reſcripſi, ne gratulandi quidem cauſa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Gabinium redeuntem in urbem, in Senatu male vexatum, & a Memmio tribuno pl. ad populum male tractatum eſſe, ac de iudicio eius proxime futuro, commemorat. Deinde qui de ambitu rei ſint, quae comitiorum ſpes ſit, demonſtrat. Anno U. C. 699.

2. ANTE diem VI Id. Octob. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, et Ti. Neronem, et C. et L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? probe premitur, nisi noster Pompeius, diis, hominibusque invitis, negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in republica perdita delectare. Cum Gabinius, quacunque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum, et militum renuntiare, in re haesit, summa infrequentia. cum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit, et me trementi voce exsulem appellavit. Hic, (o dii! nihil unquam honorificentius nobis accidit,) consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris? omnes, tanquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accusando, vix mehercule: sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare,

(satis est, quod instat de Milone,) vel quod iudices nullos habemus. αποτευγμα formido. addo etiam malevolentiam hominum, et timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat; nec despero, rem et sine me, et nonnihil per me confici posse. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio, Domitius: a Q. Curtio, bono et erudito adolescente, Memmius; a Q. Pompeio, Messala: a Triario, Scaurus. Magno res in motu est; propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt, et maxime Memmius, quod Caesaris adventu sperat se futurum consulem, sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur. Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die (quod paene praeterii) fuit in Gabinium: accusavit maiestatis, nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte, et ipsa domus a redemtoribus tractatur non indiligenter. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus domesticis nonnulla: desiderium literarum a Quinto: Comitiorum dilationes: Gabinius de ambitu reus: & Ciceronis Q. filii in rhetore audiendo diligentia. Anno U. C. 699.

3. OCCUPATIONUM mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia nostra

sic se habent: domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos, et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua et via nihil praetermisi quadam epistola, quin enucleate ad te perscriberem. sed me illa cura sollicitat, angitque vehementer, quod dierum iam amplius L intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis, non modo literarum, sed ne rumoris quidem affluxit. Me autem iam et mare istuc, et terra sollicitat; neque desino (ut fit in amore) ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas, (nunquam enim, cum potes, praetermittis,) sed hoc te scire volo, nihil fere unquam me sic exspectasse, ut, cum haec scribebam, literas tuas. Nunc cognosce ea, quae sunt in republica. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei: causae sunt difficiles: sed enitemur, ut Messala noster salvus sit; quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sullae filio. Contradixit L. Torquatus, omnibusque libentibus non obtinuit. Quaeris, quid fiat de Gabinio? sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum: maxime testibus caeditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium varium: quae-

sitor gravis et firmus, Alfius: Pompeius, vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit nescio: locum tamen illi in civitate non video. animum praebeo ad illius perniciem, moderatum; ad rerum eventum, leniſſimum. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam. Cicero tuus noſterque ſummo ſtudio eſt Paeonii ſui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. ſed noſtrum inſtituendi genus eſſe paulo eruditius, et δεπικωτερον, non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter, atque illam diſciplinam volo, et ipſe puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. in quo quoniam ipſi quoque fuimus, patiamur illum ire noſtris itineribus; eodem enim perventurum eſſe confidimus. ſed tamen, ſi nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc noſtram rationem conſuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te propoſita merces eſt, quam certe noſtra culpa nunquam minus aſſequemur. Quibus in locis, et qua ſpe hiematurus ſis, ad me quam diligentiſſime ſcribas velim. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Gabinio propter accuſatoris & ſubſcriptorum infantiam abſoluto perſcribit, & quare nec eum accuſarit, nec defenderit, ſed tantum teſtimonium contra eum dixerit, oſtendit: denique de rebus domeſticis quaedam addit. Anno U. C. 699.

4. GABINIUS abſolutus eſt. omnino nihil accuſatore Lentulo, ſubſcriptoribusque eius infantius, nihil illo conſilio ſordidius. ſed tamen niſi incredibilis contentio, et preces Pompeii, dictaturae etiam

rumor, plenus timoris, fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum illo accusatore, illoque consilio sententiis condemnatus sit XXXII, cum LXX tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in nullo nostrum dignitatem. Quid plura de iudicibus? duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus; is aperte absolvit, ut omnes viderent: et Cato; is, diremtis tabellis, de circulo se subduxit, et Pompeio primus nuntiavit. Aiunt nonnulli, Sallustius item, me oportuisse accusare. Iis ego iudicibus committerem? Quid essem, si me agente, esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem intrasset: ad inimicitias res venisset: cum Aesernino Samnite Pacidianus comparatus viderer: auriculam fortasse mordicus abstulisset. cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium (si praesertim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia; tamen in republica me a se dissentientem non tulit, (nihil dicam gravius,) et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare, id mihi suscipiendum fuisse. Alterutrum, inquit [illum] Sallu-

ſtius: defendiſſes, idque Pompeio contendenti dediſſes. etenim vehementer orabat. Lepidum amicum Salluſtium, qui mihi aut inimicitias putet periculoſas ſubeundas fuiſſe, aut infamiam ſempiternam. Ego vero hac mediocritate delector: ac mihi illud iucundum eſt, quod, cum teſtimonium ſecundum fidem et religionem graviſſime dixiſſem, reus dixit, ſi in civitate licuiſſet ſibi eſſe, mihi ſe ſatisfacturum: neque me quidquam interrogavit. De verſibus, quos tibi a me ſcribi vis, deeſt mihi quidem opera, quae non modo tempus, ſed etiam animum vacuum ab omni cura deſiderat: ſed abeſt etiam ἐνδιαιτημος. non enim ſumus omnino ſine cura venientis anni: etſi ſumus ſine timore. Simul et illud (ſine ulla mehercule ironia loquor) tibi iſtius generis in ſcribendo priores partes tribuo, quam mihi. De bibliotheca tua Graeca ſupplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim iſta confici, praeſertim cum ad meum quoque uſum ſpectent. Sed ego, mihi ipſi iſta per quem agam, non habebo. neque enim venalia ſunt, quae quidem placeant, et confici niſi per hominem, et peritum, et diligentem non poſſunt. Chryſippo tamen imperabo, et cum Tyrannione loquar. De fiſco quid egerit Scipio, quaeram. quod videbitur rectum eſſe, curabo. De Aſcanione, tu vero, quod voles, facies: me nihil interpono. De ſuburbano quod non properas, laudo: ut tamen habeas, hortor. Haec ſcripſi a. d. IX Kalend. Novemb. quo die ludi committebantur, in Tuſculanum proficiſcens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum diſcendi, non luſionis. ea re non longius, quam

vellem, quod Pomtino ad triumphum a. d. III Non. Novemb. volebam adeſſe. etenim erit neſcio quid negotioli. Nam Cato et Servilius, praetores, prohibituros ſe minantur; nec, quid poſſint, ſcio. Ille enim et Appium conſulem ſecum habebit, et praetores, et tribunos plebis. ſed minantur tamen: in primisque Αρη πνεων Q. Scaevola. Cura, mi ſuaviſſime et cariſſime frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI S.

De libris de republica Salluſtii monitu refingendis: de Caeſaris erga ſe amore: de verſibus ſcribendis excuſatio: de reipublicae ſtatu conqueſtio: de Gabinio a ſe non defenſo, & de ſuo in libris Quinto emendis ſtudio. Anno U. C. 699.

5. QUOD quaeris quid de illis libris egerim, quos, cum eſſem in Cumano, ſcribere inſtitui; non ceſſavi, neque ceſſo: ſed ſaepe iam ſcribendi totum conſilium rationemque mutavi. Nam, iam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio conſulibus, ſermo eſt a me inſtitutus Africani, paulo ante mortem, et Laelii, Phili, Manilii, Q. Tuberonis et Laelii, generorum Fannii, et Scaevolae; ſermo autem in novem et dies et libros diſtributus de optimo ſtatu civitatis, et de optimo cive: ſane texebatur opus luculenter, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tuſculano mihi legerentur, audiente Salluſtio; admonitus ſum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici poſſe, ſi ipſe loquerer de republica,

praeſertim cum eſſem non Heraclides Ponticus, ſed conſularis, et is, qui in maximis verſatus in republica rebus eſſem. quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea viſum iri ficta eſſe. oratorium ſermonem in illis noſtris libris, quod eſſet de ratione dicendi, belle a me removiſſe; ad eos tamen retuliſſe, quos ipſe vidiſſem: Ariſtotelem denique, quae de republica et praeſtante viro ſcribat, ipſum loqui. Commovit me, et eo magis, quod maximos motus noſtrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipſum tum eram ſecutus, ne in noſtra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo, et loquar ipſe tecum, et tamen illa, quae inſtitueram, ad te, ſi Romam venero, mittam. puto enim, te exiſtimaturum, a me libros illos non ſine aliquo meo ſtomacho eſſe relictos. Caeſaris amore, quem ad me perſcripſit, unice delector: promiſſis iis, quae oſtendit, non valde pendeo: nec honores ſitio, nec deſidero gloriam; magisque eius voluntatis perpetuitatem, quam promiſſorum exitum exſpecto. vivo tamen in ea ambitione et labore, tanquam id, quod non poſtulo, exſpectem. Quod me de faciendis verſibus rogas, incredibile eſt, mi frater, quam egeam tempore: nec ſane ſatis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. ὑποθεσεις vero ad ea, quae ipſe ego ne cogitando quidem conſequor, tu, qui omnes iſto eloquendi et exprimendi genere ſuperaſti, a me petis? Facerem tamen, ut poſſem; ſed (quod te minime fugit) opus eſt ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco

equidem me ab omni reipublicae cura, dedoque literis: sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis se celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullam esse rempublicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari, aut domesticis literis sustentari: illud vero, quod a puero adamaram,

Αιεν αριστευειν, και υπειροχον εμμεναι αλλων,

totum occidisse: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos: meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum: unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. nunc ad illa vel gravissimum accedit tui desiderium. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt (ii sunt toti ordines) propter quem oderunt, meipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. De libris, Tyrannio est cessator: Chrysippo dicam: sed res operosa est, et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio; ita mendose et scribuntur, et veneunt: sed tamen quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est;

et qui omnia adiurant, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum.

MARCUS Q. FRATRI S.

Tragoedias a Quinto scriptas sibi mitti vult. Anno U. C. 699.

6. QUATUOR tragoedias XVI diebus absolvisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et κλεος quaeris, cum Electram et Troadem scripseris? Cessator esse noli: et illud γνωθι σεαυτον, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas, et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Proluviem ingentem fuisse scribit & epistolas promittit. Anno U. C. 699.

7. ROMAE, et maxime Appia, ad Martis, mira proluvies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae: magna vis aquae usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri,

Ηματ' οπωριναι, ὁτε λαβροτατον χεει ὑδωρ
Ζευς.

Cadit enim in absolutionem Gabinii,

Ὁτε δικην ανδρεσσι κοτεσσαμενος χαλεπαινη,
Οι βιη εν αγορη σκολιας κρινωσι θεμιστας,
Εκ δε δικην ελασωσι, θεων οτιν ουκ αλεγουτες.

Sed haec non curare decrevi. Romam cum venero, quae perspexero, scribam ad te, et maxime de dic-

tatura: et ad Labienum, et ad Ligurium literas dabo. Hanc scripsi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Caesaris amicitia & cautione in literis dandis adhibenda: de spe Candidatorum consulatus: de Dictaturae timore, & de Milonis ludis. Anno U. C. 699.

8. SUPERIORI epistolae quod respondeam, nihil est; quae plena stomachi et querelarum est: quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis, et laboribus, et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuae. non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe, quam in pecuniis: reliqua ad iacturam struentur. Quare si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri, et spei, facilius istos militiae labores, ceteraque, quae te offendunt, feres; et tamen cum voles, depones. sed eius rei maturitas neque dum venit, et tamen iam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis literis committas,

quod si prolatum sit, molestе feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, cum (ut spero) se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde literas mittemus; Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, et quam longe absint, nescio. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema iubes perficere; etsi distentus cum opera, tum animo sum multo magis, quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar, me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum; idque perficiam his supplicationum otiosis diebus; quibus Messalam iam nostrum, reliquosque molestia levatos, vehementer gaudeo; eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem; in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iampridem Pompeius abiecit. res prolatae. ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis: mihi etiam magis, quae loquuntur. Sed tota res et timetur, et refrigescit. Pompeius plane se negat velle: antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen a-

gente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. agebatur quidem certe nihil. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII Kalend. Decemb. Laudavit pater scripto meo. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, et omnia Guttae; dicitque se perfecturum, ut in illo Caesar incumbat. hoc horret Milo; nec iniuria: et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Interfectorem dictaturae si iuverit manu, et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum. si non iuverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos; sic, inquam, ut nemo sumtuosiores: stulte bis, terque, non postulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Varia de rebus publicis & domesticis perscribit. Anno U. C. 699.

9. DE Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae amantissime cogitata sunt. τοτε μοι χανοι. feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quae feci. illum neque ursi, neque levavi. testis vehemens fui: praeterea quievi. exitum iudicii foedum et pernicioſum leviſſime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem. nihil est enim per-

ditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex republica quoniam nihil iam voluptatis capi poteſt; cur ſtomacher, neſcio. Literae me, et ſtudia noſtra, et otium, villaeque delectant, maximeque pueri noſtri. Angit unus Milo. ſed velim finem afferat conſulatus; in quo enitar non minus, quam ſum enisus in noſtro; tuque iſtinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera (niſi plane vis eripuerit) recte ſunt; de re familiari timeo,

Ὁ δὲ μαινεται οὐκ ἐτ' ἀνεκτως

qui ludos H-S CCC comparet. cuius in hoc uno inconſiderantiam et ego ſuſtinebo, ut potero, et tu ut poſſis, eſt tuorum nervorum. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domeſtici timoris, ſed de communi reipublicae ſtatu; in quo etiamſi nihil procuro, tamen nihil curare vix poſſum. Quam autem te velim cautum eſſe in ſcribendo, ex hoc coniicito, quod ego ad te ne haec quidem ſcribo, quae palam in republica turbantur, ne cuiusquam animum meae literae interceptae offendant. Quare domeſtica cura te levatum volo. In republica ſcio quam ſollicitus eſſe ſoleas. Video Meſſalam noſtrum conſulem, ſi per interregem, ſine iudicio : ſi per dictatorem, tamen ſine periculo. odii nihil habet. Hortenſii calor multum valebit. Gabinii abſolutio, lex impunitatis putatur. ἐν παρεργῳ : de dictatore tamen actum adhuc nihil eſt. Pompeius abeſt: Appius miſcet: Hirrus parat: multi interceſſores numerantur : populus non curat : principes nolunt: ego quieſco. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo : et ſum equidem, uti

ſcribis, et Romae, et in praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, niſi maximo tuo commodo, et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De epiſtola Vatinii, riſi. ſed me ab eo ita obſervari ſcio, ut eius iſta odia non ſorbeam ſolum, ſed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut abſolvam; habeo abſolutum ſuave, mihi quidem uti videtur, εποσ ad Caeſarem: ſed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae; cui ſoli, Caeſare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. ** Quid? ſi caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus, et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caeſaris opus eſt, vel mehercule etiam elegantioris alicuius. imagines enim iſtae, et palaeſtra, et piſcina, et nilus, multorum Philotimorum eſt, non Diphilorum. ſed et ipſi ea adibimus, et mittemus, et mandabimus. De Felicis teſtamento tum magis querare, ſi ſcias. Quas enim tabulas ſe putavit obſignare, in quibus in unciis firmiſſimum tenuerat, (lapſus eſt per errorem et ſuum, et Sicurae ſervi,) non obſignavit: quas noluit, eas obſignavit. αλλ' οιμωζετω. nos modo valeamus. Ciceronem, et ut rogas, amo, et ut meretur, et ut debeo. Dimitto autem a me, et ut a magiſtris ne abducam, et quod mater Pomponia diſcedit, ſine qua edacitatem pueri pertimeſco. ſed ſumus una tamen valde multum. Reſcripſi ad omnia, mi ſuaviſſime et optime frater.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD BRUTUM LIBER SINGULARIS.

CICERO BRUTO S. D.

De L. Clodii Trib. pl. ſingulari & cognito in ſe Brutumque amore & fide accurate ſcribit. Anno U. C. 710.

1. L. CLODIUS, tribunus plebis deſignatus, valde me diligit, vel, ut εμφατικωτερον dicam, valde me amat. quod cum mihi ita perſuaſum ſit, non dubito (bene enim me noſti) quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quam non reſpondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi viſus eſt ſuſpicari, nec ſine magno quidem dolore, aliquid a ſuis, vel per ſuos potius iniquos ad te eſſe delatum, quo tuus animus a ſe eſſet alienior. Non ſoleo, mi Brute, (quod tibi notum eſſe arbitror,) temere affirmare de altero. eſt enim periculoſum, propter occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas. Clodii animum perſpectum habeo, cognitum, iudicatum. multa eius indicia; ſed ad ſcribendum non neceſſaria. volo enim

hoc teſtimonium tibi videri potius, quam epiſtolam. Auctus Antonii beneficio eſt. eius ipſius beneficii magna pars a te eſt. itaque eum ſalvis nobis vellet ſalvum. In eum autem locum rem adductam intelligit, (eſt enim, ut ſcis, minime ſtultus,) ut utrique ſalvi eſſe non poſſint. itaque nos mavult. De te vero amiciſſime et loquitur, et ſentit. Quare ſi quis ſecus ad te de eo ſcripſit, aut ſi coram locutus eſt, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare poſſum, quam ille neſcio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amiciſſimum exiſtima, civemque talem, qualis et prudentiſſimus, et fortuna optima eſſe debet.

CICERO BRUTO S.

Reſpondet epiſtolae de cohortibus quinque a Dolabella in Cherroneſum miſſis, eiusque dementiam miratur, & Bruti conſilium de eo perſequendo laudat. In ſeditionis auctoribus dimittendis clementiam Bruti reprehendit, & ſuas in Antonium invectivas defendit. Anno U. C. 710.

2. SCRIPTA et obſignata iam epiſtola, literae mihi redditae ſunt a te, plenae rerum novarum, maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes miſiſſe in Cherroneſum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Aſia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid ſe nam facturum arbitratus eſt, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes ſpero iam tuas eſſe, quoniam latro ille tam fuit demens. Tuum conſilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia,

Dyrrachioque moviſti, quam de Antonii fuga audiſti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque quod ſcribis, poſtea ſtatuiſſe te ducere exercitum in Cherroneſum, nec pati, ſceleratiſſimo hoſti ludibrio eſſe imperium populi Romani, facis ex tua dignitate, et e republica. Quod ſcribis de ſeditione, quae facta eſt in legione quarta; de Antoniis, (in bonam partem accipies,) magis mihi probatur militum ſeveritas, quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabella, ut ſcribis, ſi quid habes novi, facies me certiorem: in quo valde delector, me ante providiſſe, ut tuum iudicium liberum eſſet cum Dolabella belli gerendi: et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam, ut nunc iudico, ad dignitatem tuam. Quod ſcribis, me maximo otio egiſſe, ut inſectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi; ſed illam diſtinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, *acrius prohibenda bella civilia eſſe, quam in ſuperatos iracundiam exercendam.* Vehementer a te, Brute, diſſentio: nec clementiae tuae concedo; ſed ſalutaris ſeveritas vincit inanem ſpeciem clementiae. Quodſi clementes eſſe volumus, nunquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me poſſum idem, quod Plautinus pater in Trinummo: *mihi quidem aetas acta ferme eſt: tua iſtuc refert maxime.* Opprimemini, (mihi crede,) Brute, niſi providerius. Neque enim populum ſemper eundem habebitis, neque ſenatum, neque ſenati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. nihil poteſt eſſe verius. XIV Kalend. Maias.

M. T. C. M. BRUTO S.

Octavianum laudat, & laetitiam Romae e victoria Consulum & D. Bruti ortam commemorat: Liberalitatem eius in seditionis auctoribus reprehendi Romae, & omnes Antonianos hostes iudicatos esse scribit. Anno U. C. 710.

3. NOSTRAE res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quae gesta sunt. quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem et honoribus, et gratia, regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius; sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, eius opera nos esse salvos. et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, periissent omnia. Triduo vero, aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat. eadem, recreata a. d. XII Kalend. Maias, te huc venire, quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantae multitudinis, quantum capit urbs nostra, concursus est ad me factus. ab ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in rostris collocatus sum. Nihil est in me inane, neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio, gratulatioque me commovet; propterea quod popularem me esse in populi salute, praeclarum est. Sed haec te malo ab aliis. me velim de tuis

rebus, consiliisque facias diligentissime certiorem: illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos unquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor, et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur, et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui *M. Antonii* sectam secuti sunt. Itaque id senatusconsultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, sive captivos, sive dedititios pertinere. Equidem nihil differui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

BRUTUS CICERONI S.

Respondet superiori epistolae, & reprehensionem nimiae in C. Antonium clementiae diluit. Monet, ne nimiis honoribus Octaviano tribuendis malum exemplum inducatur, quo regnandi cupidi abutantur, atque illis ita regnandi occasio detur, quod se vehementer timere ostendit. Anno U. C. 710.

4. QUANTA *sim laetitia affectus, cognitis rebus Bruti nostri & consulum, facilius est tibi existimare,*

quam mihi ſcribere. Cum alia laudo, & gaudeo acciditſe, tum quod Bruti eruptio non ſolum ipſi ſalutaris fuit, ſed etiam maximo ad victoriam adiumento. Quod ſcribis, trium Antoniorum unam atque eandem cauſam eſſe; quid ego ſentiam, mei iudicii eſſe: ſtatuo nihil, niſi hoc: Senatus aut populi Romani iudicium eſſe de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipſum, inquies, inique facis, qui hoſtilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo iuſtiſſime. Quod enim nondum ſenatus cenſuit, nec populus Romanus iuſſit, id arroganter non praeiudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque diſſolute quidquam remiſi; habuique in mea poteſtate, quoad bellum fuit. Multo quidem honeſtius iudico, magisque quod concedere poſſit respublica, miſerorum fortunam non inſectari, quam infinite tribuere potentibus, quae cupiditatem & arrogantiam incendere poſſint. Qua in re, Cicero, vir optime ac fortiſſime, mihique merito, & meo nomine, & reipublicae, cariſſime, nimis credere videris ſpei tuae; ſtatimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere: quaſi non liceat traduci ad mala conſilia corruptum largitionibus animum. Quae tua eſt humanitas, aequo animo te moneri patieris, praeſertim de communi ſalute: facies tamen, quod tibi viſum fuerit: etiam ego, cum me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum eſt, ne fruſtra, oppreſſum eſſe Antonium, gaviſi ſimus, neu ſemper primi cuiusque mali excidendi cauſa ſit, ut aliud renaſcatur illo peius. Nihil iam neque opinantibus, aut patientibus nobis, adverſi evenire po-

teſt, in quo non cum omnium culpa, tum praecipue tua futura ſit; cuius tantam auctoritatem ſenatus ac populus Romanus non ſolum eſſe patitur, ſed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius eſſe poteſt: quam tu non ſolum bene ſentiendo, ſed etiam prudenter, tueri debes. Prudentia porro, quae tibi ſupereſt, nulla abs te deſideratur, niſi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia ſic abunde adſunt, ut cum quolibet antiquorum comparari poſſint tuae virtutes. unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem deſiderat. Nihil enim ſenatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praeſidio ſit. Itaque timeo de conſulatu, ne Caeſar tuus altius ſe adſcendiſſe putet decretis tuis, quam inde, ſi conſul factus ſit, deſcenſurum. Quodſi Antonius, ab alio relictum regni inſtrumentum, occaſionem regnandi habuit; quonam animo fore putas, ſi quis, auctore, non tyranno interfecto, ſed ipſo ſenatu, putet ſe imperia quaelibet concupiſcere poſſe? Quare tum & felicitatem, & providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere coepero, Caeſarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquies, culpae me reum ſubiicies? Prorſus alienae, ſi provideri potuit, ne exſiſteret, quod utinam inſpectare poſſis timorem de illo meum! His literis ſcriptis, te conſulem factum audivimus. tum vero incipiam proponere mihi rempublicam iuſtam, & iam ſuis nitentem viribus, ſi iſthuc videro. Filius valet, & in Macedoniam cum equitatu praemiſſus eſt. Idibus Maiis, ex caſtris.

CICERO BRUTO S.

Scribit a Senatu permissum esse arbitrio Bruti de Dolabella persequendo, de eaque re suum consilium ostendit: filium suum se velle in collegium Pontificum minorum absentem cooptari, idque per leges Domitiam & Iuliam fieri posse demonstrat; de quo sententiam Bruti scire cupit. Anno U. C. 710.

5. ANTE diem v Kalendas Maias, cum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis, sententiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile, eque republica esse, persequerere bello Dolabellam: si minus id commodo reipublicae facere posses, sive non existimares e republica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quam ut tuum esset iudicium, quid maxime conducere reipublicae tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella; ad fidem, et ad dignitatem tuam pertinere, eum persequi. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. neque enim ab ipso ullae literae, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quantopere autem interfit, opprimi Dolabellam, profecto intelligis; cum ut sceleris poenas persolvat, tum ne fit, quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi iam ante placuisse, potes ex superioribus meis literis recordari; quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris, et subsidium

salutis in tuo exercitu. quo magis nunc liberati (ut spero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos, quid constitueris, et quid agas, (si tibi videbitur,) certiores. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino, absentium rationem, sacerdotum comitiis posse haberi. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur; nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis, *Qui petit, cuiusve ratio habebitur.* aperte indicat, posse rationem haberi, etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quodsi statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. Omnino, Pansa vivo, celeriora omnia putabamus. statim enim collegam sibi subrogasset: deinde ante praetoria, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. magna sane perturbatio. Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiorem. III Nonas Maias. Vale.

BRUTUS CICERONI S.

Respondet epistolae superiori: Glaucona medicum Pansae, ut e custodia eripiat, rogat; Flavium, qui cum Dyrrhachinis

litem habebat, commendat, & de Dolabella fugato caesoque certiorem facit. Anno U. C. 710.

6. NOLI *exspectare, dum tibi gratias agam. iampridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. in Macedonia congrediemur. iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, & scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem, aut ad commendationem honoris. Tibi Glaucona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. audimus, eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae, custodirique, ut parricidam. nihil minus credendum est. quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo, et frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, & quidem valde rogo, (nam Achilleus noster non minus, quam aequum est, laborat,) eripias eum ex custodia, conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aeque, atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Cum has ad te scriberem literas, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio & Deiotaro, Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cycherei cuiusdam, ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrachinis hereditariam, sumsit te iudicem. rogo te, Cicero, & Flavius rogat, rem conficias. quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non*

eſt dubium: neque Dyrrachini infitiantur; ſed ſibi donatum aes alienum a Caeſare dicunt. Noli pati, a neceſſariis tuis neceſſario meo iniuriam fieri. XVII Kalend. Iun. ex caſtris, ad imam Candaviam.

BRUTUS CICERONI S.

L. Bibulum ut in Panſae locum nominet, rogat. Anno U. C. 710.

7. L. BIBULUS *quam carus mihi eſſe debeat, nemo melius iudicare poteſt, quam tu; cuius tantae pro republica contentiones, ſollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipſius virtus, vel noſtra neceſſitudo debet conciliare te illi: quo minus multa mihi ſcribenda eſſe arbitror. Voluntas enim te movere debet noſtra, ſi modo iuſta eſt, aut pro officio neceſſario ſuſcipitur. In Panſae locum petere conſtituit. eam nominationem a te petimus. neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi ſumus; neque digniorem nominare potes, quam Bibulum. De Domitio & Apuleio quid attinet me ſcribere, cum ipſi per ſe tibi commendatiſſimi ſint? Apuleium vero tu tua auctoritate ſuſtinere debes. Sed Apuleius in ſua epiſtola celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex ſinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, poteſt evadere, qui veſtris paucorum reſpondeat laudibus.*

CICERO BRUTO S.

C. Naſennium municipem Sueſſanum commendat. Anno U. C. 710.

8. MULTOS tibi commendavi, et commendem,

neceſſe eſt. optimus enim quisque vir et civis maxime ſequitur iudicium tuum, tibique omnes fortes viri navare operam et ſtudium volunt; nec quisquam eſt, quin ita exiſtimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. Sed C. Naſennium, municipem Sueſſanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretenſi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: poſtea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore cum reipublicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquid auctoritatis aſſumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, et, ſi quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, ſi eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere poſſit.

CICERO BRUTO S.

Brutum, de re, neſciunt eruditi qua, exquiſita arte conſolatur, & ad fortitudinem cohortatur. Anno U. C. 710.

9. FUNGERER officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per literas conſolarer, niſi ſcirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levaſſes, te in tuo non egere: ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc tibi tute medeare. eſt enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipſum facere non poſſe. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua, a nimio moerore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praeſertim eum, qui alios conſolari ſoleret; accuſaſti me per literas gravioribus verbis,

quam tua consuetudo ferebat. Itaque iudicium tuum magni aestimans, idque veritus, me ipse collegi; et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae; tibi nunc populo et scenae (ut dicitur) serviendum est. Nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium, ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. quam ob rem accepisti tu quidem dolorem, (id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit,) et est dolendum in tam gravi vulnere, (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius, quam dolere,) sed, ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te, tuumque exercitum exspectamus; sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota republica plura scribam, et fortasse iam certiora his literis, quas Veteri nostro cogitabam dare.

CICERO BRUTO S.

Quomodo bellum ad Mutinam geratur, & quid de Octaviano vereatur, totumque reip. statum perscribit; hortaturque, ut ex senatus auctoritate celeriter cum exercitu in Italiam veniat, Cassiumque, ut idem faciat, hortetur. Anno U. C. 710.

10. NULLAS adhuc a te literas habebamus; ne famam quidem, quae declararet, te, cognita senatus auctoritate, in Italiam adducere exercitum: quod ut

faceres, idque maturares, magnopere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum; nec externis hostibus magis, quam domesticis laboramus; qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum: cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. huius belli fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in adversis, bona. erat victrix respublica, caesis Antonii copiis, ipso expulso a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti; datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius, saepe perspectam, maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti et Planci. Sunt fideliſſima et maxima auxilia Gallorum. sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole, admirabilique constantia, improbissimis literis quidam, fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi; neque ego illum absentem literis monere destiti, nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur; nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini, aut senatum meliorem, aut magistratus. Nunquam enim in honore extraordinario potentis homi-

nis, vel potentiſſimi potius, (quando quidem potentia iam in vi poſita eſt, et armis,) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magiſtratu, nemo privatus, auctor exſiſteret. ſed in hac conſtantia atque virtute, erat tamen ſollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris inſolentia. Tantum quisque ſe in republica poſſe poſtulat, quantum habet virium. non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet: non iudicium, non exiſtimatio civium, non poſteritatis verecundia. Haec ego multo ante proſpiciens fugiebam ex Italia, tum, cum me veſtrorum edictorum fama revocavit. Incitaviſti vero tu me, Brute, Veliae. quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberaviſſes, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo ſimili, caſu triſtiore; perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque praeſidio quatefeci Antonium; contraque eius arma nefanda, praeſidia, quae oblata ſunt, Caeſaris conſilio et auctoritate firmavi. qui ſi ſteterit idem, mihique paruerit; ſatis videmur habituri praeſidii. ſin autem impiorum conſilia plus valuerint, quam noſtra; aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum ſuſtinere; ſpes omnis eſt in te. Quam ob rem advola, obſecro, atque eam rempublicam, quam virtute, atque animi magnitudine magis, quam eventis rerum liberaſti, exitu libera. omnis omnium concurſus ad te futurus eſt. Hortare idem per literas Caſſium. Spes libertatis nusquam, niſi in veſtrorum caſtrorum praeſidiis eſt. Firmos omnino et duces habemus ab occidente, et exercitus. Hoc

adoleſcentis praeſidium equidem adhuc firmum eſſe confido. ſed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimeſcam. Habes totum reipublicae ſtatum: qui quidem tum erat, cum has literas dabam. Velim deinceps meliora ſint: ſin aliter fuerit (quod dii omen avertant!) reipublicae vicem dolebo, quae immortalis eſſe debebat: mihi quidem quantulum reliqui eſt?

BRUTUS CICERONI S.

Veteris Antiſtii animum in remp. laudat; & ipſius petitionem praeturae ut adiuvet, ceterisque in rebus eum complectatur, rogat. Anno U. C. 710.

11. VETERIS *Antiſtii talis animus eſt in rempublicam, ut non dubitem, quin et in Caeſare et Antonio ſe praeſtaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, ſi occaſioni potuiſſet occurrere. Nam, qui in Achaia congreſſus, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis adire periculum, ex inſidiis paratiſſimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus eſſe pecuniam dare, aut libenter dediſſe homini nequiſſimo atque improbiſſimo; is nobis ultro et pollicitus eſt, et dedit H-S XX ex ſua pecunia: et, quod multo carius eſt, ſeipſum obtulit et coniunxit. Huic perſuadere coepimus, ut imperator in caſtris remaneret, remque publicam defenderet. ſtatuit eundum ſibi, quoniam exercitum dimiſiſſet: ſtatim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione ſuſcepta, niſi praetorum comitia habituri eſſent conſules. Nam illi ita ſentienti de republica magnopere auctor fui, ne differret tempus pe-*

titionis suae. cuius factum omnibus gratum esset debet, qui modo iudicant, hunc exercitum esse reipublicae. tibi tanto gratius, quanto et maiore animo gloriaque libertatem nostram defendis: et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum. et mihi gratissimum erit.

CICERO BRUTO S.

Excusat se Bruto, quod matris eius & sororis precibus, de liberis M. Lepidi, quem hostem Senatus iudicarat, excipiendis, satisfacere non posset. De Antistio liberaliter promittit, & ipsum ut in Italiam veniat, hortatur. Anno U. C. 710.

12. ETSI daturus eram Messalae Corvino continuo literas, tamen Veterem nostrum ad te sine literis meis venire nolui. maximo in discrimine respublica, Brute, versatur, victoresque rursus decertare cogimur. id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro republica suscepi, graviter ferrem; tum nihil tuli gravius, quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis. nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio: omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum

etiam paucis ante diebus praeclaras literas ad senatum misisset; repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terra marique gerit: cuius exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque cum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si (quod Iupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. Nec vero me fugit, quam sit acerbum, parentum scelera filiorum poenis luii. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si, armis positis, de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet; eandem calamitatem subirent liberi, bonis publicatis. quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante scripsi, venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio respublica. Veterem, pro eius erga te benevolentia singularique officio, libenter ex tuis literis complexus sum; eumque cum tui, tum reipublicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo. tecum enim illum, et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

BRUTUS CICERONI S.

Liberos Lepidi commendat, sibique ut hoc detur rogat, ne ex lege cum iis agatur. Anno U. C. 710.

13. DE *M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui si eripuerit se nobis, (quod velim temere atque inturiose de illo suspicati sint homines,) oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram, tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meae liberos oblivisearis esse Lepidi filios, meque his in patris locum successisse existimes. hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur; aut ego matri, ac sorori, puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum, contra patrem Lepidum Brutus avunculus? Scribere multa ad te neque possum prae sollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum & confirmandum; nulla spes est, facturum te quod volo, & quod oportet. Quare noli exspectare longas preces. intuere meipsum, qui hoc vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim; vel a consulari, tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid sis facturus, velim mihi quamprimum rescribas. Kalend. Quint. ex castris.*

CICERO BRUTO S.

Paucitatem & brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat, ut Ciceronem secum retineat; & in Italiam quam primum ut veniat, hortatur. Anno U. C. 710.

14. BREVES tuae literae: breves dico? immo nullae. tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius. et requiris meas. Quis unquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. recte id quidem: sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios, literasque ad Ciceronem; ut, etiamsi in Italiam veniisset, ad te rediret. nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia, mea summa contentione in alterum annum esse reiecta: quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, tecumque deducas: quod ipsum, si rempublicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. renatum enim bellum est; idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam co-

git exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas sit) qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum, et infecti partibus; et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii, tuaeque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum; tibique persuade, non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriae, quam, si mature veneris, profuturum. II Idus. Quint.

CICERO BRUTO S.

Messalam mirifice laudat, & reprehensionem nimiae in tribuendis honoribus facilitatis, in poenis autem decernendis severitatis accurate diluit. Urget praeterea reditum in Italiam, & de Lepidi liberis studium suum pollicetur. Anno U. C. 710.

15. MESSALAM habes. Quibus igitur literis tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur, quaeque sint in republica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit, et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quamquam non est necesse, ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire,) cave putes, probitate, constantia, cura, studio reipublicae quidquam illi esse simile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in

hac ipsa, sapientia plus apparet. ita gravi iudicio, multaque arte se exercuit in veriſſimo genere dicendi. Tanta autem induſtria eſt, tantumque evigilat in ſtudio, ut non maxima ingenio (quod in eo ſummum eſt) gratia habenda videatur. Sed provehor amore. non enim id propoſitum eſt huic epiſtolae, Meſſalam ut laudem, praeſertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus, quam mihi, nota eſt, et haec ipſa ſtudia, quae laudo, notiora: quem cum a me dimittens, graviter ferrem; hoc levabar uno, quod ad te, tanquam ad alterum me, proficiſcens, et officio fungebatur, et laudem maximam ſequebatur. Sed haec hactenus. Venio nunc longo ſane intervallo ad quandam epiſtolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis eſſem nimius, et tanquam prodigus. Tu hoc: alius fortaſſe, quod in animadverſione poenaque durior; niſi fortaſſe utrumque tu. Quod ſi ita eſt, utriusque rei meum iudicium tibi cupio eſſe notiſſimum: neque ſolum, ut Solonis dictum uſurpem, qui et ſapientiſſimus fuit ex ſeptem, et legum ſcriptor ſolus ex ſeptem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, praemio et poena. eſt ſcilicet utriusque rei modus, ſicut reliquarum, et quaedam in utroque genere mediocritas: ſed non tanta de re propoſitum eſt hoc loco diſputare. Quid ego autem ſecutus hoc bello ſim in ſententiis dicendis, aperire non alienum puto. Poſt interitum Caeſaris, et veſtras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego praetermiſſum a vobis, quantamque impendere reipublicae tempeſtatem dixerim, non es oblitus. Magna peſtis erat depulſa per

vos, magna populi Romani macula deleta: vobis vero parta divina gloria: sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium: quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandae reipublicae cupiditate, quod opponi posset praesidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaratis: Italiae sua vobis studia profitenti remisistis. Itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio; mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Taetrum enim spectaculum, oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate praecisa. Sed animus idem, qui semper infixus est in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus Auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilii, retulisset, te vidi Veliae, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas; quoniam Stoici nostri negant, fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae: quem cum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane (vestri enim haec sunt propria sanguinis) reipublicae liberandae. Longa sunt, quae restant, praetereunda: sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti: nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem re-

vocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus; atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. nihil tum nimium videbatur. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum laetissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset; decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur. in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. atque illo die cognovi, paulo plures in senatu malevolos esse, quam gratos. Eos per ipsos dies, effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. quod quis reprehendit, nisi qui, depositio metu, praeteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicor illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis

quidem viris, sed in republica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Caesari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse, quam gratus. hoc ipsum nimium. quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur: sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rempublicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui cum statuam in rostris statuissemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. Satis multa de honoribus. nunc de poena pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis saepe literis, te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te, nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere (id enim est, quod vocatur ignoscere) etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello pernicioſum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra republica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracunque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura reipublicae. hoc bello victores quam rempublicam simus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla unquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas; neque tam ulcis-

cendi causa, quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem; et in posterum, documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit, quam omnium. In qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est, et omnium civitatum: siquidem etiam Themistoclis liberi eguerunt. et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri potest quisquam de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere duntaxat honoris et poenae. Nam de ceteris rebus quid senserim, quidque censuerim, audisse te arbitror. Sed haec quidem non ita necessaria. illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. summa est exspectatio tui: qui si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus, (qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia, et perire ipse cum suis concupivisset,) tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est cum in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos. scis enim, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris, et ex sororis literis cogniturum. qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, con-

ſtantiae meae. ſed ego nulla in re malo, quam te amando, conſtans et eſſe, et videri.

BRUTUS CICERONI S.

Graviter reprehendit Ciceronis ad Octavium epiſtolam, qua eum rogarat, ut liberatores patriae ſalvos vellet. Anno U. C. 710.

16. *PARTICULAM literarum tuarum, quas miſiſti Octavio, legi, miſſam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de ſalute mea, nulla me nova voluptate affecit. Non ſolum enim uſitatum, ſed etiam quotidianum eſt, aliquid audire de te, quod pro noſtra dignitate fideliter atque honorifice dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere poſſum, eadem illa pars epiſtolae, ſcriptae ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam ſuppliciter ac demiſſe, (quid ſcribam? pudet conditionis ac fortunae: ſed tamen ſcribendum eſt) commendas noſtram ſalutem illi: quae morte qua non pernicioſior? ut prorſus prae te feras, non ſublatam dominationem, ſed dominum commutatum eſſe. Verba tua recognoſce, et aude negare, ſervientis adverſus regem iſtas eſſe preces. Unum ais eſſe, quod ab eo poſtuletur et exſpectetur; ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene exiſtimet, ſalvos velit. Quid? ſi nolit, non erimus? Atqui, non eſſe, quam eſſe per illum, praeſtat. Ego, medius fidius, non exiſtimo, tam omnes deos averſos eſſe a ſalute populi Romani, ut Octavius orandus ſit pro ſalute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat enim mag-*

nifice loqui; & certe decet, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri; cum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quam Antonium, esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de republica liceat esse salvis? Ista vero imbecillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet, quam in omnibus aliis, et Caesarem in cupiditatem regni impulit, et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur; et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares, precibus esse impetrandam salutem talibus viris; misericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quodsi Romanos nos esse meminissemus; non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus; neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris, quam ob eiusdem mortem deterritus. Tu quidem consularis, et tantorum scelerum vindex (quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies,) qui potes intueri quae gesseris, simul et ista vel probare, vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat haec, salutem ab se peti: precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset: esse arbitrium suum de republica. Quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur: scili-

cet, ut illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii respublica? nisi forte non de servitute, sed de conditione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. quid enim neget iis, quorum patientiam videret maximum suae dominationis praesidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram, et libertatem. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet (si sit commercio locus) posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, et pecunias habere, et dici consulares volumus? ceterum nequidquam perierit ille; cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibeatur: sed mihi prius omnia dii deaeque eripuerint, quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revivisset, ut, patiente me, plus legibus ac senatu posset. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? An tu Romae habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus, oportet praestet istuc mihi. neque incolumis sui Caesare vivo, nisi postquam illud consicivi facinus; neque usquam exsul esse possum, dum servire, et pati contumelias, peius

edero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, quum ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, (cum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur,) petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo; ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. Deinde, quod pulcherrime feceśti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit; non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo. sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero iudicas, tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos, nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, qui cum Antonio bellum gerat; iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. At vide, quanto diligentius homines

metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat, atque in armis sit. De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est; neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit, exspectet populus Romanus? nos hi sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coerceam postulantes, ut sibi supplicetur. Aut longe a servientibus abero, mihique esse iudicabo Romam, ubicunque liberum esse licebit: ac vestri miserebor, quibus nec aetas, neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius, quam memoria rectе factorum, et libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus, nec vincar ab iis, qui se vinci volunt; experiarque, et tentabo omnia; neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quae debet, fortuna; gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. quibus enim potius haec vita factis, aut cogitationibus traducatur, quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives meos? Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere, neu diffidas: semper in praesentibus malis prohibendis, futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent: fortem et liberum animum, quo et consul, et nunc consularis rempublicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris. Fateor enim, duriorem esse conditionem spectatae virtutis, quam incognitae. Beneficia pro debitis exigimus: quae aliter eveniunt, ut decepti

ab his, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi magna laude dignum est; tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio; non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget. nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat. Quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare, libertatisque defensorem esse, vel ingenio, vel rebus gestis, vel studio, atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tu te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

BRUTUS ATTICO S.

De Ciceronis nimio in Octavio ornando studio vehementer conqueritur, eundemque graviter reprehendit, qui, cum Antonii dominationem oppresserit, novam in Octavio stabiliat & confirmet. Anno U. C. 710.

17. SCRIBIS *mihi, mirari Ciceronem, quod nihil significem unquam de suis actis. Quoniam efflagitas, coactu tuo scribam, quae sentio. Omnia feciſſe Ciceronem optimo animo, scio. quid enim mihi exploratius esse potest, quam illius animus in rempublicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentissimus, an ambitiose feciſſe; qui valentissimum Antonium suscipere pro republica non dubitarit inimicum? Nescio, quid scribam tibi, nisi unum;*

pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam, quam repressam a Cicerone; tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt; quod et plures occidit uno, seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiiciat Cascae, quod obiicit; & imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decemb. suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia & Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. quid hoc mihi prodest, si merces Antonii opressi poscitur, in Antonii locum successio; & si vindex illius mali, auctor exstitit alterius, fundamentum & radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, non dominationem, sed dominum Antonium timentis sint. Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum, ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur: immo triumphus & stipendium decernitur, & omnibus decretis ornatur. Eum pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen suscepit? Consularis hoc, aut Ciceronis est? Quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te perscripserim: nec ignoro, quid sentias in republica, & quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi, segnem efficiunt: quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum & eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquies, etiam nunc re-

liquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam, ultroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas & attrahas! Nimium timemus mortem, & exsilium, & paupertatem. Haec videntur Ciceroni ultima esse in malis: &, dum habeat a quibus impetret quae velit, & a quibus colatur, ac laudetur; servitutem, honorificam modo, non aspernatur: si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. Licet ergo patrem appeliet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat; tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humanis sensibus est, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus scio Ciceronem instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra, victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? tametsi tuae literae dubia etiam nunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex & obnoxius, si neque aetatis, neque honorum, neque rerum gesta-

rum pudet. Ego certe, quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno, & imperiis extraordinariis, & dominatione, & potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona conditio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego nunquam existimavi. Sed dominum, ne parentem quidem, maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi se ab Octavio; haec ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus tum tuorum omnium, tum Ciceronis. sed persuade tibi, de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. Vellem mihi scripsisses, quae conditiones essent Atticae nostrae. potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis, faciam libenter. nam etiam sorores me rogant. & hominem noro, & quid sibi voluerit.

CICERO BRUTO S.

De exercitus in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine sua in retinendo Octavio, pro quo spoponderat pop. Rom. de rei pecuniariae difficultate & de Lepidi filiis. Anno U. C. 710.

18. CUM saepe te literis hortatus essem, ut quam primum reipublicae subvenires, in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios; rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur,

et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. VIII Kal. Sext. quod ego, ut debui, sine mora feci. Cum autem veniissem, Casca aderat, et Labeo, et Scaptius. At illa retulit, quaesivitque, quidnam mihi videretur: arcesseremusne te, atque id tibi conducere putaremus; an tardare et commorari te melius esset. Respondi id, quod sentiebam et dignitati, et existimationi tuae maxime conducere, te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae reipublicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus ampliissimis, fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum reipublicae indixerit? Quid dicam in tanto senatus populique consensu, cum tantum resideat intra muros mali? maximo autem, cum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescentulo ac paene puero respublica accepisset vadem, vix videbar, quod promiseram, praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero, quam pecuniae, obligatio. haec enim solvi potest, et est rei familiaris iactura tolerabilis; reipublicae quod spoponderis, quemadmodum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spoponderis? quamquam et hunc (ut spero) tenebo multis repugnantibus. videtur enim in eo esse indoles: sed flexibilis aetas, multique ad depravandum parati, qui, splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam ma-

chinas ad tenendum adoleſcentem, ne famam ſubeam temeritatis. quamquam quae temeritas eſt? magis enim illum, pro quo ſpopondi, quam me obligavi. Nec vero poenitere poteſt rempublicam, me pro eo ſpopondiſſe, qui fuit in rebus gerendis cum ſuo ingenio, tum mea promiſſione conſtantior. Maximus autem (niſi me forte fallit) in republica nodus eſt, inopia rei pecuniariae. obdureſcunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centeſima collatum impudenti cenſu locupletum in duarum legionum praemiis omne conſumitur. impendent autem infiniti ſumtus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Caſſius noſter videtur poſſe ſatis ornatus venire. Sed et haec, et multa alia coram cupio, idque quam primum. De fororis tuae filiis non exſpectavi, Brute, dum ſcriberes. Omnino iam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi cauſam reſervant. Sed ego a principio, cum divinare de belli diuturnitate non poſſem, ita cauſam egi puerorum in ſenatu, ut te arbitror e matris literis potuiſſe cognoſcere. Nec vero ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam, eaque faciam, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrer. Vale. VI Kal. Sext.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLAE AD BRUTUM A GERMANIS REPERTAE ET EDITAE.

CICERO BRUTO S.

In summo discrimine rem esse scribit, neque se tamen desperare: celeritatem in Consulibus desiderat & prudentiam: maximam spem esse in Bruto & Cassio. Anno U. C. 710.

1. QUUM haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto nostro literae nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant. his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. neque assentiebar maiori parti hominum. fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. desiderabam nonnullis in rebus prudentiam et celeritatem; qua si essent usi, iampridem rempublicam recuperassemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in republica temporum; et quid interfit, idem illud utrum ante, an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, et non in diem ex die dilata, aut quo

ex tempore ſuſcepta ſunt, ut agerentur, non tardata et procraſtinata, bellum iam nullum haberemus. Omnia, Brute, praeſtiti reipublicae, quae praeſtare debuit is, qui eſſet in eo, in quo ego ſum, gradu ſenatus populique iudicio collocatus: nec illa modo, quae nimirum ſola ab homine ſunt poſtulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem: ea ſunt enim, quae nemo eſt, qui non praeſtare debeat. ego autem ei, qui ſententiam dicat in principibus de republica, puto etiam prudentiam eſſe praeſtandam: nec me, quum mihi tantum ſumſerim, ut gubernacula reipublicae prenderem, minus putarim reprehendendum, ſi inutiliter aliquid ſenatui ſuaſerim, quam ſi infideliter. Acta quae ſint, quaeque agantur, ſcio perſcribi ad te diligenter. Ex me autem illud eſt, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie eſſe; neque reſpectum ullum quaerere, niſi me utilitas civitatis forte converterit. maiores autem partes animi te Caſſiumque reſpiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas, aut ſi hoc tempore bene res geſta ſit, tibi meliorem rempublicam eſſe faciendam; aut, ſi quid offenſum ſit, per te eſſe eandem recuperandam.

CICERO BRUTO S.

De Planci egregio in rempubl. animo, & ſuis cum Servilio in ſenatu de Planco contentionibus, quibus eum tandem fregit. Anno U. C. 710.

2. PLANCI animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias ex literis eius, quarum ex-

emplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet, quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum reipublicae iam credo tibi ex tuorum literis esse perspectum. nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii Servilio; quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, sed tuli reipublicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent: quod faciunt nihilo minus: sed eum alienandum a republica non putabam. Finem feci eius ferendi. coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit, et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur a. d. v Id. April. literae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro, de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea. sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt: sed acerbissime tulit Servilius, assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in republica est * *

Deest huius epistolae pars extrema.

BRUTUS CICERONI S.

De Dolabellae crudelitate, Antistii liberalitate & Ciceronis filii laudibus.

Deeſt principium epiſtolae.

3. * * *ſed quo nos amiſiſſe: quem ſic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudeliſſimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antiſtius me tamen pecunia ſublevavit. Cicero, filius tuus, ſic mihi ſe probat induſtria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorſus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius ſit filius. Quare quoniam efficere non poſſum, ut pluris facias eum, qui tibi eſt cariſſimus; illud tribue iudicio meo, ut tibi perſuadeas, non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiſcatur honores paternos. Kalend. April. Carachio.*

CICERO BRUTO S.

Reſpondet Bruti literis de Caſſii & Dolabellae rebus in Aſia, & de Antonio ſententiam conſultus ſcribit. Anno U. C. 710.

4. DATIS mane a. d. VI Id. April. Scaptio literis, eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrachio datas veſperi. itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus eſſem, non eſſe eos profectos, quibus pridie dederam, et ſtatim ire, hoc paululum exaravi ipſa in turba matutinae ſalutationis. De Caſſio laetor, et reipublicae gratulor: mihi etiam, qui, repugnante et iraſcente Panſa, ſententiam dixerim, ut Dolabellam bello Caſſius perſequeretur. Et quidem audacter dicebam, ſine noſtro ſenatuſconſulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis noſtris. Quod me de Antonio conſulis; quoad Bruti exitum cognorimus, cuſtodiendum puto. Ex his literis, quas

mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur, et in ea se gerere taeterrime. Compluribus autem scripsisti, Dolabellam a Rhodiis esse exclusum: qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

BRUTUS CICERONI S.

De Trebonii morte & de provincia scribit. De Antonio consulit. De rebus a Cassio gestis quid fieri velit, ostendit. Orationes laudat, & pecuniam supplementumque postulat. Anno U. C. 710.

5. LITERAS *tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, & de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere & civem optimum amisimus, & provinciae possessione depulsi sumus, quam recuperari facile est. neque minus turpe, aut flagitiosum erit, si potest, non recuperari. Antonius adhuc est nobiscum: sed mediusfidius & moveor hominis precibus, & timeo, ne illum aliquorum furor excipiat: plane aestuo. Quodsi scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. id enim optimum esse persuasum esset mihi. Quare quam primum fac me certiorem, quid tibi placeat. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco & a Marcio, & ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem, & matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent, tibique visum esset. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es;*

altera de literis meis, quae habita eſt abs te contra Calenum. Nunc ſcilicet hoc exſpectas, dum eas laudem. Neſcio animi, an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. Iam concedo, ut vel Philippici *vocentur, quod tu quadam epiſtola iocans ſcripſiſti. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia & ſupplemento: quarum altera poteſt abs te expediri, ut aliqua pars militum iſtinc mittatur nobis, vel ſecreto conſilio adverſus Panſam, vel actione in ſenatu: altera, quae magis eſt neceſſaria; neque meo exercitui magis, quam reliquorum. Hoc magis doleo Aſiam * * at in Aſiam cenſeo perſequendum. nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.*

CICERO BRUTO S.

Reſpondet epiſtolae ſuperiori. Anno U. C. 710.

6. QUOD egere te duabus neceſſariis rebus ſcribis, ſupplemento et pecunia, difficile conſilium eſt. non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te poſſe videam, praeter illas, quas ſenatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas ſumeres. De ſupplemento autem non video quid fieri poſſit. tantum enim abeſt, ut Panſa de exercitu ſuo, aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleſte ferat, tam multos ad te ire voluntarios: quomodo quidem credo, quod his rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas eſſe arbitretur: quomodo autem multi ſuſpicantur, quod ne te quidem nimis firmum eſſe velit; quod ego non ſuſpicor. Quod ſcribis, te ad Tertiam ſororem ſcripſiſſe, ut ne prius ederent ea, quae geſta a Caſſio eſſent, quam mihi viſum

esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quomodo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antequam tuas literas accepimus, audita res erat et pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos literas attulerant. Quare neque supprimenda res erat, praesertim cum id fieri non posset, neque si posset, non divulgandam potius, quam occultandam putaremus. De Cicerone meo, etsi tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo; et si, quod amas eum, eo maiora facis: id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

CICERO BRUTO S.

De tota constitutione belli quid sentiat perscribit, & Brutum ad maiorem severitatem, proposito reipubl. summo periculo, excitat. Anno U. C. 710.

7. QUAE literae tuo nomine recitatae sint Id. April. in senatu, eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos; quorum ego nemini concedo. sed nihil necesse erat eadem omnes: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem de tota constitutione huius belli, et quo iudicio essem, quaque sententia. voluntas mea, Brute, de summa republica semper eadem fuit, quae tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paulo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse, non rege solum, sed regno liberari rempublicam. Tu lenius, immortali omnino cum tua laude: sed quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempo-

re, tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est: pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum, ardoremque restinximus. Itaque res in eum locum venerat, ut nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit; quocum vides hoc tempore ipso, quod sit, quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. res enim a te gesta memorabilis et paene coelestis repellit omnes reprehensiones; quippe quae ne laude quidem satis idonea affici possit. Exstitisti *nuper vultu severo: exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti.* Dii immortales! qui ille nuntius, quae illae literae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii; quem equitatu, *legionibusque magna ex parte spoliaras.* ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae literae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris consilium, et militum virtutem, et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quodsi tuis placuisset, de his literis referri, et nisi in tempus turbulentissimum, post discessum Pansae consulis, incidissent, honos quoque iustus et debitus diis immortalibus decretus esset. Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in republica partium! Hic epistolas affert duas,

unam tuo nomine, alteram Antonii. dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii; sed nemo Pili similis, qui proferre literas auderet, aut magistratibus reddere. Tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. vehementer admiratus senatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falsas dicerem? quid si tu eas approbasses? confirmarem? non erat dignitatis tuae. itaque ille dies silentio. postridie autem cum sermo increbruisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sextius causae non defuit. *Post mecum*: quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra procos. arma tulissent. nosti hominem: causae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola, nec diem appositum, nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. hoc cogere volebat, falsas literas esse, et, si quaeris, probabat. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, et eum putare fructum esse maximum: praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simus, necne. cui parcimus, aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam,

et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. neque dissolutum a te quidquam homines exspectant, neque crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem atque imitationem tui. XIII Kalend. Maii.

CICERO OCTAVIO S.

Gravis & vehemens invectiva in Octavium, qui subito commutata voluntate optimatium & senatus partes reliquerat & se ad Antonium contulerat.

Haec epistola non est Ciceronis; sed declamatoris alicuius.

8. *Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini meo, populoque Romano sunt inimicissimae, venire in senatum, coramque de republica disputare, fecissem: neque tam libenter, quam necessario. nulla enim remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quae sunt salutaria. sed quoniam cohortibus armatis circumseptus senatus, nihil aliud vere potest decernere, nisi timere: (in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, et Italia tota, legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad*

servitutem adductis, equitatuque exterarum nationum, distinetur:) *cedam tibi in praesentia foro, curia, et sanctissimis deorum immortalium templis: in quibus, revivíscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. post etiam paulo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe: quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero. cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est reipublicae, bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata, non dubitanter occidam, atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud vero, quod & praesentis doloris est indicium, & praeteritae iniuriae testimonium, & absentium sensus significatio, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim: si quidem mea salus aut utilis reipublicae est, aut coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deum immortalium fidem, (nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent,) perque fortunam populi Romani, (quae, quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia, &, ut spero, futura est,) quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit, aut non dolere? aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? Nam, ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore? & quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, (utinam etiam sapientis consilii fuisset!) C. Caesare, fortissime, sed parum*

feliciter, a reipublicae dominatione ſummoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati poterat, principatum. publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates, ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiſcito; ipſe regnabat in conſulatu: provincias unus omnes concupiebat. cui ſordebat Macedonia provincia, quam victor ſibi ſumſerat Caeſar, quid de hoc ſperare aut exſpectare nos oportebat? Exſtitiſti tu vindex noſtrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, (quod utinam neque noſtra nos opinio, neque tua fides fefelliſſet!) et veteranis in unum conductis, & duabus legionibus a pernicie patriae ad ſalutem avocatis, ſubito prope iam affectam ac proſtratam rempublicam tuis opibus extuliſti. Quae tibi non ante, quam poſtulares, maiora, quam velles; plura, quam ſperares, detulit ſenatus? Dedit faſces, ut cum auctoritate defenſorem haberet, non ut imperio ſe adverſum armaret. Appellavit imperatorem, hoſtium exercitu pulſo, tribuens honorem, non ut ſua caede caeſus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro ſtatuam, locum in ſenatu, ſummum honorem ante tempus. Si quid aliud eſt, quod dari poſſit, addat. Quid aliud eſt maius, quod velis ſumere? Sin autem ſupra aetatem, ſupra conſuetudinem, ſupra etiam mortalitatem tuam tibi ſunt omnia tributa; cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii ſcelerate circumſcribis ſenatum? Quo te miſimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? & quos adverſus aciem ſtruis? Cur hoſtis relinquitur? civis hoſtis loco ponitur? cur caſtra

medio itinere longius adversariorum castris, & propius urbem moventur? O me nunquam sapientem, et aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! quantum te, populе Romane, de me fefellit opinio? O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate caniciem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi: ego rempublicam fefelli: ego ipse senatum sibi manus afferre coegi, cum te, Iunonium puerum, & matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicabant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. O miseram, et in brevi tam celerem et tam variam reipublicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare literis, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum, eundemque reipublicae parentem: te profectum ad consulem liberandum, et hostem opprimendum, hostemque a te fugatum, et consulem obsidione liberatum: deinde paulo post fugatum illum hostem arcessitum, tanquam coheredem mortua republica ad bona populi Romani rapienda: consulem designatum rursum inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune peccasse: sit erranti medicina confessio. Verum enim dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expulissemus, quam hunc reciperemus! non quod ulla sit optanda servitus,

ſed quia dignitate domini minus turpis eſt fortuna ſervi. in duobus autem malis cum fugiendum maius ſit, levius eſt eligendum. Ille tamen ea exorabat, quae volebat auferre : tu extorques. Ille conſul provinciam petebat : tu privatus concupiſti. Ille ad malorum ſalutem iudicia conſtituebat, & leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a ſanguine & incendio ſervorum Capitolium tuebatur : tu cruore & flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Caſſio, & Brutis, et illis cuſtodibus nominis noſtri, regnabat, quid faciet, qui vitam adimit? ſi qui urbe eiiciebat, tyrannus erat; quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exſilio? Itaque ſi quid illae maiorum noſtrorum ſepultae reliquiae ſapiunt : ſi non una cum corpore ſenſus omnis, uno atque eodem conſumtus eſt igni; quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, reſpondebit aliquis noſtrum, qui proximus in illam aeternam domum deceſſerit? aut quem accipient de ſuis poſteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de ſua patria audient, quam ſpoliis triumphisque decorarunt? an eſſe quendam annos XVII natum, cuius avus fuerit argentarius, adſtipulator pater, uterque vero precarium quaeſtum fecerit, ſed alter usque ad ſenectutem, ut non negaret; alter a pueritia, ut non poſſet non confiteri : eum agere, rapere rempublicam, cui nulla virtus, nullae bello ſubactae & ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliaſſet eam potentiam, ſed forma per dedecus, pecuniam & nomen nobile conſceleratum impudicitia dediſſet : veteres vulneribus & aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caeſaris ludi, ad rudem compuliſſet? quibus ille ſeptus omnia

miſceret, nulli parceret, ſibi viveret. Qui tanquam in dotali matrimonio rempublicam teſtamento legatam ſibi obtineret. Audient duo Decii ſervire eos cives, qui ut hoſtibus imperarent, victoriae ſe devoverunt. Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit niſi pudicum. Audiet Brutus eum populum, quem ipſe primo, poſt progenies eius a regibus liberavit, pro turpi ſtupro datum in ſervitutem. Quae quidem ſi nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. nam ſi vivus iſta ſubterfugere non potero, una cum iſtis vitam ſimul fugere decrevi.

Q. CICERO
DE
PETITIONE CONSULATUS
AD
M. TULLIUM FRATREM

ARGUMENTUM.

Cum tempus instaret, quo M. Tullius Cicero Consulatum ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Quintus frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit, quomodo & quibus artibus Consulatum, cuius petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Quare, quamquam ad Ciceronem proprie pertinet libellus, tamen omnium honorum petendorum ratio, quae libera republica Romae obtinebat, ex eo perspici potest. Agit autem primo de persona, quae petit; deinde de re, quae petitur; & tandem de loco, ubi petitur: in quibus singulis fere haec dua spectantur: impedimenta, quae obstent & rem difficilem reddant; deinde, quae subsidia adversus ea impedimenta sint comparanda, ut facilius, quo tendas, eo pervenias.

1 ETSI *tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio, aut usu homines, aut diligentia possunt; tamen amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis novi adiicerem, sed ut ea, quae in re dispersa at-*

que infinita viderentur esse, ratione & distributione sub uno adspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. Civitas quae sit, cogita, quid petas, qui sis. Prope quotidie ad forum tibi descendenti meditatum hoc sit, novus sum, consulatum peto, Roma est. *Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficiscaris, &, quidquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. Eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse sepositа, ut parata ac promta sint, cura; & saepe, quae de Demosthenis studio & exercitatione scripsit Demetrius, recordare. Deinde & amicorum multitudo, & genera apparent. habes enim ea, quae novi habuerunt; omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia, multos abs te defensos cuiusque ordinis, aliquot collegia: praeterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Haec cura ut teneas commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tua causa, referendae gratiae; & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvare posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, & maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. Hi rogandi om-*

nes ſunt diligenter, & ad eos allegandum; perſuadendumque eſt iis, nos ſemper cum optimatibus de republica ſenſiſſe, minime populares fuiſſe: ſi quid locuti populariter, id nos eo conſilio feciſſe, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui plurimum poſſet, aut amicum in noſtra petitione haberemus, aut certe non adverſarium. Praeterea adoleſcentes nobiles, elabora, ut habeas, vel ut teneas, ſtudioſos tui quos habes. Multum dignitatis afferent. Plurimos habes: perfice, ut ſciant, quantum in his putes eſſe. ſi adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum pro-
2 *derunt. Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eiusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo ſit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quam tibi virtutem prodeſſe oportere. Iam P. Galbam, & L. Caſſium, ſummo loco natos, quis eſt, qui petere conſulatum putet? vides igitur ampliſſimis ex familiis homines, quod ſine nervis ſint, tibi pares non eſſe. At Antonius & Catilina moleſti ſunt. Immo homini novo, induſtrio, innocenti, diſerto, gratioſo apud eos, qui res iudicant, optandi competitores: ambo a pueritia ſicarii, ambo libidinoſi, ambo egentes. Eorum alterius bona proſcripta vidimus, vocem denique audivimus iurantis, ſe Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non poſſe: & ex ſenatu iectum ſcimus. Optima vero cenſorum exiſtimatione in praetura competitorem habuimus, amico Sabidio & Panthera, cum, ad tabulam quos poneret, non habebat. quo tamen in magiſtratu amicam, quam palam domi haberet, de machinis emit. In petitione autem conſulatus caupones omnes compilare per turpiſſimam legationem maluit, quam adeſſe, & po-*

pulo Romano ſupplicare. Alter vero, dii boni! quo ſplendore eſt? primum nobilitate eadem: num maiore? non; ſed virtute: quamobrem, quod inanius, umbram ſuam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egeſtate, educatus in ſororis ſtupris, corroboratus in caede civium: cuius primus ad rempublicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Nanniorum, ac Tanuſiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat, in quibus ille hominem optimum Q. Caecilium, ſororis ſuae virum, equitem Romanum nullarum partium, cum ſemper natura, tum etiam aetate iam quietum, ſuis manibus occidit. Quid ego nunc di- 3
cam, petere eum conſulatum, qui hominem cariſſimum populo Romano, M. Marium, inſpectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit? ad buſtum egerit? ibi omni cruciatu vivum lacerarit? ſtanti collum gladio ſua dextera ſecuerit, cum ſiniſtra capillum eius a vertice teneret? caput ſua manu tulerit, cum inter digitos eius rivi ſanguinis fluerent? qui poſtea cum hiſtrionibus & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet? qui nullum in locum tam ſanctum, ac tam religioſum acceſſit, in quo non, etſi in aliis culpa non eſſet, tamen ex ſua nequitia dedecoris ſuſpicionem relinqueret? qui ex curia Curios, & Annios, ab atriis Sapalas, & Carvilios, ex equeſtri ordine Pompilios, & Vettios ſibi amiciſſimos compararit? qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis & efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praeextatos liberos conſtuprarit? Quid ego nunc tibi de A-

frica, quid de teſtium dictis ſcribam? nota ſunt: & ea tu ſaepius legito. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens diſceſſit, quam quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt: deinde tam invidioſus, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. Hic ſe ſic habet, ut magis timeat, etiam ſi quierit, quam ut contemnat, ſi quid commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data eſt, quam nuper homini novo C. Coelio? ille cum duobus hominibus ita nobiliſſimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris eſſent, quam ipſa nobilitas: ſumma ingenia, ſummus pudor, plurima beneficia, ſumma ratio ac diligentia petendi. Tamen eorum alterum Coelius, etiam cum multo eſſet inferior genere, ſuperior nulla re, paene ſuperavit. Quare ſi facies ea, quae tibi natura, & ſtudia, quibus ſemper uſus es, largiuntur, quae temporis tui ratio deſiderat, quae potes, quae debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam ſunt tam genere inſignes, quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri poteſt tam improbus civis, qui velit uno ſuffragio duas in rempublicam ſicas deſtringere?

4 *Quoniam, quae ſubſidia novitatis haberes, & habere poſſes, expoſui; nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Conſulatum petis: quo honore nemo eſt, quin te dignum arbitretur; ſed multi, qui invideant. Petis enim homo ex equeſtri loco ſummum locum civitatis; atque ita ſummum, ut forti viro, diſerto, innocenti, multo ille idem honos plus amplitudinis, quam ceteris afferat. Noli putare, eos, qui ſunt eo honore uſi, non videre, tu cum idem ſis adeptus, quid dignitatis habiturus ſis.*

Eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti sunt, nolle abs te se honore superari. Iam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certo scio. esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicos. Quamobrem cum & summum locum civitatis petas; & videas esse studia, quae tibi adversentur: adhibeas necesse est omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratuum divisa est in duarum rationum 5
diligentiam: quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & vetustate, & facilitate, ac iucunditate naturae parta esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in cetera vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alicuius necessitudinis, his carum & iucundum esse maxime prodest. Deinde ut quisque est intimus, ac maxime domesticus, ut is amet, & quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui: nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus. Denique instituendi sunt

cuiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine; qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis: ad ius obtinendum, magistratus; ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis, ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant, aut, ut habeant, sperent; eos prorsus magnopere et compara, et confirma. nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opere laborarunt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, impetrare. Hos tu homines, quibuscunque rationibus, ut ex animo atque ex illa summa voluntate tui studiosi sint, elaborato. Quod si satis grati homines essent, haec omnia tibi parata esse debebant, sicut parata esse confido: nam hoc biennio quatuor sodalitates civium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orcinini: horum in causis ad te deferundis quidnam eorum sodales tibi receperint & confirmarint, scio. nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, quod debent, exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando; ut intelligant, nullum se unquam aliud tempus habituros referendae gratiae. profecto homines & spe reliquorum tuorum officiorum, etiam recentibus beneficiis, ad studium navandum excitabuntur. Et omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod causarum defensionibus adeptus es; fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique munus sit. & quemadmodum nemini illorum molestus nulla in re unquam fuisti;

fic cura, ut intelligant, omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reſervaſſe. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam, atque ad haec ſuffragandi ſtudia ducuntur, beneficio, ſpe, adiunctione animi, vel voluntate; animadvertendum eſt, quemadmodum cuique horum generi ſit inſerviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut ſatis cauſae putent eſſe ad ſtudium ſuffragationis; nedum ii, quibus ſaluti fuiſti, quos tu habes plurimos, non intelligant, ſi hoc tuo tempore tibi non ſatisfecerint, ſe probatos nemini unquam fore. quod cum ita ſit, tamen rogandi ſunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis viciſſim nos obligari poſſe videamur. Qui autem ſpe tenentur, quod genus hominum multo etiam eſt diligentius atque officioſius; iis fac, ut propoſitum ac paratum auxilium tuum eſſe videatur: denique ut ſpectatorem te ſuorum officiorum eſſe intelligant diligentem: ut videre te plane, atque animadvertere, quantum a quoque proficiſcatur, appareat. Tertium illud genus eſt ſtudiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis ſermonibus ad eas rationes, propter quas quisque ſtudioſus eſſe tui videbitur, ſignificanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in ſpem familiaritatis & conſuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicato et perpendito, quantum quisque poſſit; ut ſcias, et quemadmodum cuique inſervias, & quid a quoque exſpectes & poſtules. Sunt enim quidam homines in ſuis vicinitatibus & municipiis gratioſi; ſunt diligentes & copioſi; qui etiam ſi antea non ſtuduerunt huic gratiae, tamen ex tempore elaborare eius cauſa, cui debent aut 6

volunt, facile possunt. his hominum generibus sic inserviendun est, ut ipsi intelligant, te videre quid a quoque exspectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut etiam odio sunt tribulibus suis: nec habent tantum animi aut facultatis, ut enitantur ex tempore. hos internoscas videto; ne, spe in aliquo maiore posita, praesidii parum comparetur. Et quamquam partis & fundatis amicitiis fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione, amicitiae permultae ac perutiles comparantur. nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio commodi, ut possis honeste, quod in cetera vita non queas, quoscunque velis, adiungere ad amicitiam; quibuscum si alio tempore agas, ut te utantur, absurde facere videare: in petitione autem nisi id agas, et cum multis, & diligenter, nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem (nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus) a quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut ames, & sibi ut debeas: modo ut intelligat, te magni aestimare, ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non brevem & suffragatoriam, sed firmam & perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat; praesertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit; & qui hoc, quod ego te hortor, non modo non assequi, sed ne incipere quidem possint. Nam quid incipiat Antonius homines adiungere, atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem stul-

7

tius nihil videtur, quam existimare eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quandam gloriam, et dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus meritis, honore afficiant. ut quidem homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, hominem plurimorum studio, atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest. Quamobrem omnes centurias multis & variis amicitiis cura ut confirmatas habeas: & primum, id, quod ante oculos est, senatores, equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines & gratiosos complectere. multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur, quos per te, quos per communes amicos poteris sumere. cura ut tui cupidi sint: elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendito. deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim descriptam comprehensamque habeas; ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. perquiras etiam & investiges homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes; cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant, & tua causa quasi canditati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt. id ut intelligant, oratione, quae ad eam rationem pertinet, abunde consequere. Homines municipales, ac rusticani, si nomine nobis noti sunt, in amicitia se esse arbitran- 8

tur. si vero etiam praesidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. hos ceteri, & maxime tui competitores ne norunt quidem: tu & nosti, & facile cognosces: sine quo amicitia esse non potest. neque id tamen satis est, tametsi magnum est, si non consequatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. ita cum et hos ipsos, propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, tui studiosos in centuriis habebis; & ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter municipii, aut civitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi: multo enim facilius illa adolescentulorum aetas ad amicitiam adiungitur. deinde habebis tecum ex iuventute optimum quemque, & studiosissimum humanitatis. tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in assectando mirifice & magna,
9 *& honesta sunt. Et quoniam assectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis, & ordinis, & aetatis utare. nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt. una salutatorum, quum domum veniunt: altera deductorum: tertia assectatorum. In salutatoribus, qui ma-*

gis vulgares sunt, & hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato, te animadvertere, & eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito, saepe ipsis dicito. sic homines saepe, quum obeunt plures competitores, & vident unum esse aliquem, qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, fucum (ut dicitur) facere audieris, aut senseris; ut te id audisse, aut scire dissimules: si quis tibi se purgare volet, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare. is enim, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo potest. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut & quantum cuique confidas, constituere possis. Iam deductorum officium, quo maius est, quam salutatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, &, quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua assectatorum copia. in ea quos voluntarios habebis, cura, ut intelligant, te sibi in perpetuum summo beneficio obligari. qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exige: qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint. qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituant. valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, semper cum multitudine esse. praeterea magnam affert laudem, & summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te de-

fenſi, & qui per te ſervati, ac iudiciis liberati ſunt. Haec tu plane ab iis poſtulato, ut quoniam nulla impenſa per te alii rem, alii honeſtatem, alii ſalutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum ſit, ubi tibi referre gratiam poſſint, hoc te officio remunerent.
10 *Et quoniam in amicorum ſtudiis haec omnis ratio verſatur; qui locus in hoc genere cavendus ſit, praetermittendum non videtur. Fraudis atque inſidiarum, & perfidiae plena ſunt omnia. non eſt huius temporis perpetua illa de hoc genere diſputatio, quibus rebus benevolus & ſimulator diiudicari poſſit. tantum eſt huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines & ſimulare tibi ſe eſſe amicos, & invidere coegit. Quamobrem* Επιχαρμειον *illud teneto, nervos atque artus eſſe ſapientiae, non temere credere. Et cum tuorum amicorum ſtudia conſtitueris, tum etiam obtrectatorum atque adverſariorum rationes & genera cognoſcito. Haec tria ſunt: unum ex iis, quos laeſiſti: alterum, qui ſine cauſa non amant: tertium, qui competitorum valde amici ſunt. Quos laeſiſti, cum contra eos pro amico diceres, his te plane purgato: neceſſitudines commemorato: in ſpem adducito, te in eorum rebus, ſi ſe in amicitiam contulerint, pari ſtudio atque officio futurum: ſpondeto. Qui ſine cauſa non amant, eos aut beneficio, aut ſpe, aut ſignificando tua erga illos ſtudia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque eadem inſervi oratione, qua ſuperioribus: &, ſi probare poteris, te in eos ipſos competitores tuos benevolo eſſe*
11 *animo oſtendito. Quoniam de amicitiis conſtituendis ſatis dictum eſt, dicendum de illa altera parte petitionis, quae*

in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in republica. Primum id, quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum, ita simulandum esse, ut natura facere videare. nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est. sed opus est magnopere blanditia: quae etiam si vitiosa est, & turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria. tunc enim cum deteriorem aliquem assentando facit, improba est: cum amiciorem, non tam vituperanda. petitori vero necessaria est, cuius & frons, & vultus, & sermo ad eorum, quoscunque convenerit, sensum & voluntatem commutandus est. Iam assiduitatis nullum est praeceptum: verbumque ipsum docet, quae res sit. prodest quidem vehementer, nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed assidue petere, saepe eosdem appellare: non committere, ut quisquam possit dicere, quod eius sit, consequi possis, si abs te sit rogatum, & valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: & est in re familiari; quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata est. est in conviviis; quae facito & abs te, & ab amicis tuis concelebrentur & passim, & tributim: est etiam in opera; quam pervulga & communica: curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque foribus solum aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua. quae si significant voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert pate-

re ostium. homines enim non modo promitti sibi, praesertim quae a candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. quare hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum. illud difficilius, & magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam: quod facere non possis, ut id aut iucunde promittas, aut ingenue neges. quorum alterum est boni viri, alterum boni
12 *petitoris. Nam cum id petitur, quod honeste, aut sine detrimento nostro promittere non possumus (quo modo, si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus) belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres quam moleste feras, aliis te id rebus exsarturum esse persuadeas. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse, qui negasset, quam illius, qui recepisset. sic homines fronte & oratione magis, quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est: illud alterum subdurum tibi homini Platonico suadere: sed tamen tempori tuo consulam. quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere. quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum negotiis, aut gravioribus causis, ante susceptis, inimici discedunt: omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat, se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, pollicori solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo se nemini negare, quod saepe accideret, ut is, cui pollicitus esset, non uteretur: saepe, ut ipse*

magis esset vacuus, quam putasset: neque posse domum eius compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris; illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. id si promittas, & incertum est, & in diem, & in paucioribus. sin autem id neges, & certe abalienes, & statim, & plures: plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. Quare satius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quam omnes continuo domi: praesertim cum multo magis irascantur ei, qui neget, quam ei, quem videant iusta causa impeditum; ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo possit. Ac ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem: hoc sequor; haec omnia non tam ad amicorum studia, quam ad popularem famam pertinere. etsi enim inest aliquid ductum ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis, ac periculis amicorum: tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant, quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur. Sequitur, ut de rumore 13
dicendum sit: cui maxime serviendum est. sed quae dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene ut homines nosse, comiter

appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, loquantur & existiment; domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satisfiat oratione omnibus; re operaque multis: perficiatur id, quod fieri potest labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Iam urbanam illam multitudinem, & eorum studia, qui conciones tenent, quae adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt: quae adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeii summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio, cura, ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis, ut habeat summam speciem, ac dignitatem, ut, etiam si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes reipublicae bona de te sit, & honesta opinio. nec tamen in petendo respublica capessenda est, neque in senatu, neque in concione: sed haec tibi sunt retinenda; ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore: equites Romani, & viri boni, & locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum: multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concione ac iudicio popularis fuisti, te a
14 *suis commodis alienum non futurum. Haec mihi veniebant in mentem de duabus illis commonitionibus matutinis, quod tibi quotidie ad forum descendenti medi-*

tandum esse dixeramus : Novus sum, consulatum peto.

Tertium restat, Roma est, civitas ex nationum conventu constituta : in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur : multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis, in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias ; esse unum hominem accommodatum ad tantam morum, ac sermonum, ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam instituisti. excelle dicendo. hoc & tenentur Romae homines, et alliciuntur, & ab impediendo, ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime vitiosa est civitas, quod, largitione interposita, virtutis ac dignitatis oblivisci solet ; in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intelligas, eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre possis. Fac, ut se abs te custodiri atque observari sciant. cum diligentiam tuam, cum auctoritatem, vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium pertimescant. Atque haec ita te volo illis proponere, non, ut videare iam accusationem meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. & plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video, nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae centuriae renuntient suos, maxime necessarios. Quare si advigilamus pro rei dignitate, & si nostros ad summum studium benevolos excitamus ; & si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique mu-

nus deſcribimus, & ſi competitoribus iudicia proponimus; ſequeſtribus metum iniicimus; diviſores ratione aliqua coercemus: perfici poteſt, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Haec ſunt, quae putavi non melius ſcire me, quam te, ſed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum poſſe, & ad te perſcripta mittere. quae tamen etſi ita ſcripta ſunt, ut non ad omnes, qui honores petent, ſed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant: tamen tu, ſi quid mutandum eſſe videbitur, aut omnino tollendum, aut ſi quid erit praeteritum; velim hoc mihi dicas. volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

M. TULLII CICERONIS FRAGMENTA EX EPISTOLIS.

EX EPISTOLA AD M. TITINIUM.

SUET. *cl. Rhet.*) Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plautium quendam, ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.

AD CORNELIUM NEPOTEM *epist. lib.* II.

MACR. *lib.* 2. *cap.* 1. *Saturn.*) Itaque nostri, cum omnia, quae dixissemus, dicta essent; quae facete, et breviter, et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari *dicteria* voluerunt.

Ad eundem ex lib. incerto.

PRISC. *lib.* 8.) Hoc restiterat etiam; ut a te fictis aggrederer donis.

PRISC. *ibid.*) Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur.

SUET. *in Iul. Caes.*) Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sen-

tentiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior?

MARCEL.) Neque enim quidquam aliud eſt felicitas, niſi honeſtaram rerum proſperitas; vel, ut alio modo definiam, Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiisque conſiliis, quibus Caeſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas: feliciorque meo iudicio Camillus exſulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regnare potuiſſet.

AD C. CAESAREM *epiſt. lib.* I.

NON. *Dicare.*) Balbum quanti faciam, quamque ei me totum dicaverim, ex ipſo ſcies.

NON. *Conſequi. Honor.*) Tum cum ea, quae es ab ſenatu ſummo cum honore conſecutus.

NON. *Improbum.*) Debes odiſſe improbitatem eius, quia impudentiſſimum nomen delegerit.

NON. *Tueri.*) Ut ſciret maiore cura tuenda eſſe, quae parta ſunt.

Ad eundem epiſt. lib. II.

NON. *Locare.*) Vel quod locatio ipſa pretioſa.

NON. *Putare.*) Quod ſapientes homines ac boni putant.

CARIS. *lib. 1.*) Neque pro cauto ac diligente ſe caſtris continuit.

NON. *Monumentum.*) Sed ego, quae monumenti ratio ſit, nomine ipſo admoneor. ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quam ad praeſentis temporis gratiam.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. *Dimittere)* Quae si videres, non de exercitu retinendo tueri, sed eo tradito, aut dimisso.

NON. *Contemno.)* * Amici nonnulli a te contemni ac despici, ac pro nihilo haberi senatum velint.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Levare.)* Iam amplitudinem, gloriamque tuam magno mihi ornamento fore existimo, quod me levas cura.

NON. *Consequi.)* Extrema vero nec quanta, nec qualia sint, verbis consequi possum.

AD CAES. IUNIOREM *epist. lib.* I.

Omnia ex NONIO, *Sagum.)* Pridie Nonas Febr. cum ad te literas mane dedissem, descendi ad forum togatus, cum reliqui consulares sagati vellent descendere.

Aditus.) * et aut ad consules, aut ad te, aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset, quod cum Antonio fuissent.

Relatum.) Sed haec viderimus, cum legati responsa retulerint.

Vindicare.) Quasi si me ad id beneficium arcesseres, quo per te me una cum republica in libertatem vindicassem.

Accipere. Rogare.) Roga ipsum, quemadmodum ego eum Arimini acceperim.

Cunctari.) Sed cito poenituit, domum rediit, ceteri cunctabantur.

Opinio.) Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.

Comparare.) * Neminem tibi profecto hominem ex omnibus aut antepoſuiſſem unquam, aut etiam comparaſſem.

Expedire.) Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expedietur, cum legionibus victricibus erunt, quae ſpopondimus, perſolvenda.

Confectum.) In ſingulas tegulas impoſitis ſexcentis, ſexcenties confici poſſe.

Ducere.) Ne res duceretur, fecimus ut Hercules Antianus in alium locum transferretur.

Involvere.) Sed quod videret nomine pacis bellum involutum fore.

Ignoſcere, ac *concedere.)* Quod mihi et Philippo vacationem das, bis gaudeo. nam et praeteritis ignoſcis, et concedis futura.

Ferox.) Itaque vereor, ne ferociorem eum faciant tua tam praeclara de eo iudicia.

Ad eundem epiſt. lib. II.

Omnia ex NONIO. *Inſulſum.)* Sed ita locutus inſulſe eſt, ut mirum ſenatus convicium exceperit.

Ignavum et *ſegne.)* In quo tua me provocavit oratio, mea conſecuta eſt ſegnis.

Confectum.) Bellum, ut opinio mea fert, ex conſenſu civitatis confectum iam haberemus.

Conſtat.) Cum conſtet, Caeſarem Lupercis id vectigal dediſſe, qui ante poterat id conſtare?

Deiicere.) Adeſt Albae neſcio quis Claudius, quem cum reſtitui iuſſiſſet, Ancone cum eo deiectus eſt ex ſenatusconſulto.

Inſolens.) Inſolens, arrogans, iactans.

Secundum.) Scriptum erat equeſtre proelium valde ſecundum, quin potius adverſum.

Meret.) Quem periſſe ita de republica merentem conſulem, vehementer doleo.

Praeſtare.) Tu ſi meam fidem praeſtiteris, quod confido te eſſe facturum.

Spurcus.) Cum iter facerem Claternam tempeſtate ſpurciſſima.

Locuples.) Nihil omnino certi, nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.

Paludatus.) Antonius demens ante lucem paludatus.

Ad eundem epiſt. lib. III.

NON. *Invehi.*) Itaque in eum palam vehementer eſt invectus.

NON. *Antiquus.*) Ego autem antiquiſſimum Scythis oriundum, quibus antiquior laetitia eſt, quam lucrum.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Opinio.*) Poſthac quod voles a me fieri, ſcribito. vincam opinionem tuam.

NON. *Promittere.*) Promiſſa tua memoria teneas.

AD C. PANSAM *epiſt. lib.* I.

NON. *Humaniter.* et PRISC. *lib. 15.*) De Antiocho feciſti humaniter: quem quidem ego ſemper dilexi, meque ab eo diligi ſenſi.

NON. *Inaudiſſe.*) * quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quiddam inaudieram.

Ad eundem epiſt. lib. III.

NON. *Concalfacere.*) Nos Ventidianis rumoribus concalfecimus.

AD A. HIRTIUM *epist. lib.* II.

NON. *Error.*) Qua in re si mediocriter lapsus sum, defendas velim tolerabile erratum.

Ad eundem epist. lib. V.

NON. *Impertio.*) Et quoniam, ut hoc tempus est, nihil habeo, patriae quod impertiam.

Ad eundem epist. lib. IX.

NON. *Interfici.*) Dices, quid, quaeso, istuc intererat? nescio, nisi tamen erat mihi verendum saepius, ne qui casus perimeret superiora.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Vetustiscere a veterascere.*) Cum enim nobilitas sit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veterascentem videt ad gloriam, generis antiquitatem desideret?

NON. *Lutum.*) Luta et limum aggerebant.

AD M. BRUTUM *epist. lib.* VII.

NON. *Experiri.*) His contraria, atque parata, ut esse solent, expertus sum.

Ad eundem epist. lib. VIII.

NON. *doct. indag.*) Et quod te tantum amat, ut vel me audeat provocare.

NON. *Amare et diligere. et contentus.*) Sic igitur facies, et me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.

QUINCT. *l.* 5. *c.* 10.) Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali aliquid: etsi argumentum simile non erat.

QUINCT. *l.* 8. *c.* 3.) Nam eloquentiam, quae admirationem non habet, nullam iudico.

QUINCT. *ibid.*) * Et eum amorem, et eum, ut hoc verbo utar, favorem in consilium advocabo.

QUINCT. *l.* 9. *c.* 3.) Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, et redierim per Cn. Pompeium: ego ergo cum redierim.

QUINCT. *ibid.*) Sermo nullus, scilicet nisi de te. quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabellarie, et ego ibidem orans inter coenam exoravi.

QUINCT. *ibid.*) Praestat enim nemini imperare, quam alicui servire. sine illo enim vivere honeste licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.

QUINCT. *lib.* 3. *cap.* 10.) Simne bonus vir, si hoc suadeam? minime. Suasoris enim est finis, utilitas eius, cui quisque suadet. At recta sunt. quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus.

QUINCT. *lib.* 8. *cap.* 6.) Populo impositimus, et oratores visi sumus.

QUINCT. *lib.* 6. *cap.* 4.) Res mihi invisae visae sunt, Brute.

AD M. FILIUM *lib.* I.

PRISC. *l.* 8. *et l.* 10.) Quare effice, et elabora ut excellas.

Ad eundem lib. II.

NON. *Commodare.*) Cui ego, quibuscunque rebus potero, libentissime commodabo.

Ad eundem ex lib. incerto.

DIOM. *lib.* 1.) Ceris delitis.

LACT. *l.* 4. *c.* 14.) Philosophiae quidem praecepta noscenda, vivendum autem civiliter.

AD LICINIUM CALVUM *lib.* I.

PRISC. *l.* 9.) Tuli moleſte, quod literae delitae ſunt mihi a te redditae.

NON. *Auguro.*) Praeſentit animus, atque agurat quodammodo, quae futura ſit ſuavitas.

M. TULLII C. AD Q. AXIUM *epiſt. lib.* I.

FRONTO.) Ad M. Bibulum adierunt.

FRONTO.) Si tu nos aliquid adiutare potes.

SUET. *in Iul. Caeſ.*) Caeſar in conſulatu confirmavit regnum, de quo aedilis cogitarat.

AD CATONEM *epiſtola.*

NON. *Plus et multum.*) Nec idcirco mihi deſiderandam eſſe dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, eo magis recolendam, quod plus deſiderarint.

AD CERELLIAM *epiſtola.*

QUINCT. *l.* 6. *c.* 4.) Haec aut animo Catonis ferenda ſunt, aut Ciceronis ſtomacho.

AD L. PLANCUM.

GELL. *lib.* 1. *cap.* 21.) Nam neque deeſſe reipublicae volo, neque ſupereſſe.

EX EPISTOLA INCERTA.

QUINCT. *lib.* 9. *cap.* 3.) Data Lupercalibus, quo die Antonius Caeſari.

QUINCT. *lib.* 6. *cap.* 4.) * Ne ulli ſunt pedes faceti, ac deliciis ingredienti mollius.

INDEX SCRIPTORUM

Quorum Epiſtolae cum Epiſtolis Ciceronis leguntur

Nec non eorum, ad quos Cicero ſcripſit.

Ad Acilium Pro Cos. XIII, 30-39.
Ad Allienum Pro Cos. XIII, 78-79.
Ad Ampium VI, 12. X, 29.
Ad Q. Ancharium Q. F. Pro Cos. XIII, 40.
Ad C. Antonium M. F. Imp. V, 5.
Ad Appium Pulchrum Imp. *III.* per tot. 1-13, & fortaſſe XI, 29.
Ad Apuleium Proquaeſtorem XIII, 45. 46.
Ad Atticum libri ſedecim integri, & nomen integrum libro tertio Epiſtola vigeſima *Q. Caecilio Q. F. Pomponiano Attico.* Eidem Tullius dicavit librum de Senectute & Laelium.
Ad Auctum Pro Cos. XIII, 50.
Ad Baſilum VI, 15.
Ad Bithynicum VI, 17.
Bithynici VI, 16.
Ad D. Brutum, liber ſingularis, & praeterea in Epiſtolis ad familiares XI, 5. 6. 7. 8. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 25. XIII, 10. 11. 12. 13. 14. Bruto etiam dicavit Cicero libros de finibus, & Tuſculanas, & de natura Deorum, Paradoxa, Brutum ſ. de claris oratoribus, & Oratorem.
D. Bruti XI, 1. 4. 9. 10. 11. 13. 19. 20. 23. 26. & in libro Epiſtolarum ad Brutum 4. 6. 7. 11. 13. 16. 17. 21.
Ad A. Caecinam. VI, 5. 6. 8.
A. Caecinae VI, 7.
Ad Caeſarem Imperatorem VII, 5. XIII, 15, 16.
Ad Caeſium XIII, 51.
Ad C. Caſſium XII, 1-10. XV, 14. 15. 16. 17. 18.
Bruti & Caſſii XI, 2. 3.
C. Caſſii XII, 11. 12. 13. XV, 19.
Ad M. Catonem XV, 3. 4. 6.
M. Catonis XV, 5.
Ciceronis filii, XVI, 21. 25. Huic pater libros inſcripſit de officiis & de partitione oratoria.
Ad Cluvium XIII, 7.
Ad C. Coelium L. F. C. N. Caldum Quaeſtorem II, 19.
Ad M. Coelium Rufum, Aedilem curulem II. 8-16.
M. Coelii VIII per tot. 1-17.
Ad Conſules, Praetores, Tri-

bunos Plebis & Senatum XV, 1. 2.
Ad Cornificium, Collegam XII, 17-30.
Ad Craſſipedem XIII, 9.
Ad M. Licinium P. F. Craſſum V, 8.
Ad L. Culleolum XIII, 41-42.
Ad C. Scribonium Curionem pro Cos. & tribunum pl. II, 1-7.
Ad Curium VII, 28. 30. 31. XIII, 49.
Curii, VII, 29.
Ad C. Curtium Peduceanum Praetorem XIII, 59
Ad Dolabellam IX, 10. 11. 12. 13. 14.
Dolabellae ad Ciceronem IX, 9.
Ad Domitium VI, 22.
Ad Fabium Gallum VII, 23-27.
Ad T. Fadium V, 18.
Ad T. Furfanium Pro Cos. VI, 9.
Ad Furnium X, 25. 26.
Galbae ad Ciceronem X, 30.
Ad C. Herennium ſcripti libri IV Rhetoricorum.
Ad Lentulum Procos. & Imp. I, 1-9.
P. Lentuli XII, 14. 15.
Ad Lepidum X, 27.
M. Lepidi X, 34. 35.
Ad Leptam VI, 18. 19.
Ad Ligarium VI, 13. 14.
Ad Lucceium V, 12. 13. 15.
L. Luceii V, 14.
Ad C. Marcellum XV, 7. 8. 10. 11.
Ad M. Marcellum IV, 7. 10. XV, 9.
M. Marcelli IV, 11.
Ad M. Marium VII, 1. 2. 3. 4.
Ad Matium XI, 27.
Matii XI, 28.
Ad C. Memmium XIII, 1. 2. 3.
Ad L. Meſcinium V, 21.
Ad Q. Metellum Q. F. Celerem Pro Cos. V, 2.
Q. Metelli Celeris V, 1.
Ad Q. Metellum Nepotem (prioris fratrem) V, 4.
Q. Metelli Nepotis V, 3.
Ad Munatium C. F. XIII, 60.
Ad Nigidium Figulum IV, 13.
Ad Octavium Epiſtola Ciceroni tributa, v. ad Brutum 8.
Ad L. Papirium Paetum IX, 15-26.
Ad L. Paulum Cos. deſig. XV, 12. 13.
Ad Q. Philippum Pro Cos. XIII, 73. 74.
Ad Cn. Plancium IV, 14. 15.
Ad L. Plancum X, 1. 2. 3. 5. 6. 10. 12. 13. 14. 16-19. 20. 22. XIII, 29.
Planci X, 4. 7. 8. 9. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 24.
Aſinii Pollionis. X, 31. 32. 33.
Ad Cn. Pompeium Pro Cos. in libro octavo ad Atticum Epiſtola undecima.
Cn. Pompeii. ibid.
Ad Cn. Pompeium Cn. F. Magnum Imp. V, 7.

Ad Quatuor Viros & Decuriones XIII, 76.
Q. *Ciceronis* XVI, 8. 16. 26. 27. & Commentar. de petitione Conſulatus ad Marcum fratrem.
Ad Q. Ciceronem fratrem libri tres Epiſtolarum integri. Eidem Tullius dicavit libros tres de Oratore.
Ad Quintum Gallum XIII, 43. 44.
Ad Regem (Deiotarum) XIII, 52.
Ad Rufum V, 19. 20.
Ad M. Rutilium XIII, 8.
Ad Caninium Salluſtium Proquaeſtorem II, 17.
Ad Servium Sulpicium IV, 1. 2. 3. 4. 6. XIII, 17-28.
Ser. Sulpicii IV, 5 (conſolatoria de Tulliae obitu) IV, 12. (de nece M. Marcelli a P. Magio Cilone interfecti).
Ad P. Sulpitium XIII, 77.
Ad Servilium Pro Praetorem XIII, 66. 67. ad Servilium Iſauricum Pro Cos. Collegam XIII, 68. 69. 70. 71. 72.
Ad P. Seſtium L. F. Pro Quaeſtorem V, 6.
Ad P. Sextium V, 17.
Ad C. Sextilium Rufum XIII, 48.
Ad Silium XIII, 47. Pro Praetorem XIII, 61-65.
Ad Sulpitium, vide ſupra Servium.
Terentiae ſuae, Tulliolae & Ciceroni XIV, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 14. 18.
Ad Terentiam XIV, 8-13. 15-17. 19-24.
Ad Q. Thermum Pro Praetorem II, 18. XIII, 53-57.
Ad Tironem XVI, 1-15. 17-27.
Ad C. Titium L. F. Rufum Praetorem Urbanum V, 16. XIII, 58.
Ad Titium, Titi F. legatum XIII, 75.
Ad Toranium VI, 20. 21.
Ad A. Torquatum VI, 1. 2. 3. 4.
Ad C. Trebatium VII, 6-22. Huic Topica etiam Cicero inſcripſit.
Ad Trebianum VI, 10. 11.
Ad Trebonium X, 28. XV, 20. 21.
Trebonii XII, 16.
Ad Valerium ICtum I, 10.
Ad Q. Valerium XIII, 4. 5. 6.
Ad M. Terentium Varronem IX, 1-8. Varroni etiam dicavit Academicos libros.
Ad Vatinium Imp. V, 11.
Vatinii Imp. V, 9. 10.
Ad Volumnium VII, 32. 33.

INDEX

Qui docet, quo circiter tempore Epiſtolae Ciceronis ſcriptae ſint.

EPISTOLAE ad Diverſos omnes ſcriptae ſunt poſt conſulatum, ante exſilium, in exſilio & poſt exſilium. Ante exſilium quinque; prima omnium quae Pompeio Magno inſcribitur: altera Quinti Metelli Celeris ad Ciceronem: tertia Ciceronis ad eum: quarta ad Caium Antonium: quinta ad Publium Seſtium. In exſilio ad Terentiam uxorem quinque libri decimi quarti. Poſt exſilium reliquae omnes. Ad Lentulum lib. I. diverſis temporibus i. e. toto triennio ſcriptae ſunt: ſex quidem primae gerentibus conſulatum Marcello & Philippo, ſeptima & octava Pompeio & Craſſo, nona Domitio & Appio; quod ex earum argumentis & obſervatione cognoſcitur hiſtoriae. Haec *Manutius.*

Anno U. C. 691.

Coſſ. D. Iunio Silano, L. Licinio Murena.

Lib.	Epiſt.
V	7
	1
	2
	5

Anno U. C. 692.

Coſſ. M. Piſone, M. Valerio Meſſala.

V	6

Anno U. C. 695.

Coſſ. L. Calpurnio Piſone Caeſonino, A. Gabinio.

XIV	4
	2
	1
	3

Anno U. C. 696.

Coſſ. P. Cornelio Lentulo Spinthere, C. Caecilio Metello Nepote.

Lib.	Epiſt.
V	4

Anno U. C. 697.

Coſſ. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino, L. Marcio Philippo.

I	1-7. ad incl.
V	3
	12

Anno U. C. 698.

Coſſ. Cneio Pompeio Magno. II. M. Licinio Craſſo II.

I	7
	8
VII	1
XIII	4

Anno U. C. 699.
Coss. L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro.

Lib.	Epist.
V	8
VII	5
	6
	7
	8
	17
	9
	10
	16
I	9
	10

Anno U. C. 700.
Interregnum VI Mensium
Coss. Cn. Domitio Calvino, M. Valerio Messala.
Durante interregno.

VII	11
II	1
	2
	3
VII	12
	13
	15
	18
II	4
	5
V	17

Sub Consulibus.

VII	14
II	6

Anno U. C. 701.
Coss. Cn. Pompeio Magno III, primum sine Collega, ex Kal. Sext. Q. Caecilio Metello Collega.

Lib.	Epist.
V	18
XIII	75
VII	2

Anno U. C. 702.
Coss. Servio Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello.

III	1
	2
	3
VIII	1
III	4
XIII	1
	2
II	8
VIII	2
	3
III	5
VIII	4
	5
	9
XV	9
	7
	8
	12
	2
	3
	1
III	6
VIII	8
II	9
III	7
	8
II	10
VIII	10
II	7
VII	32
XIII	53
	56
	55
	57
	61
	62

Lib.	Epist.
XIII	63
	64
	65
	47
	9

Anno U. C. 703.

Coss. L. Aemilio Paulo, C. Claudio Marcello.

XV	4
	10
	13
VIII	6
	7
XV	14
II	14
XIII	58
	59
III	9
II	11
XIII	54
II	13
	18
III	10
IX	25
II	19
	12
III	11
XV	5
VIII	11
II	17
VIII	13
III	12
XV	6
	11
III	13
II	15
VIII	12
	14
XIV	5
XVI	1

Lib.	Epist.
XVI	2
	3
	4
	5
	6
	7
	9

Anno U. C. 704.

Coss. Caio Claudio Marcello, L. Cornelio Lentulo Crure.

XVI	11
V	20
XIV	14
	18
XVI	12
	8
VIII	15
XVI	13
	14
	15
IV	1
VIII	16
IV	2
II	16
V	19
XIV	7
VIII	17

Anno U. C. 705.

Coss. Cai. Iulio Caesare II. P. Servilio Vatia Isaurico.

IX	9
XIV	8
	21
	6
	12
	19
	9
	17

Anno U. C. 706.
Coss. Iul. Caesar Dictatore II. Marc. Antonio Mag. Equit.

Lib.	Epist.
XIV	16
	11
	15
	10
	13
	24
	23
	22
	20
XV	21

Q. Fusius Calenus & P. Vatinius Coss. III. ultim. mensibus fuere.

Anno U. C. 707.
C. Iulio Caesare III. M. Aemilio Lepido.

IV	14
IX	1
XV	15
VI	22
IV	15
XIII	29
VI	1
XIII	78
	79
VI	2
V	21
VI	21
	20
	4
IX	2
	3
	4
	5
	6
	7
	16
VII	33
IX	18
VI	2
IX	19
VII	3
IX	17
	20
	23
VII	4
IV	3
XIII	68
IV	13
VI	10
IV	7
X	29
VI	13
	10
IV	8
VII	27
IV	4
	9
VI	12
	11
	6
IV	11
VII	28
IX	15
	26
	14
	8
	9
	7
	5

Ragaz. has Lib. XIII Epistolas commend. hoc anno exaratas, ob difficultatem certi mensis, & ne ordo praecedentium historicus infringeretur, ad calcem reiecit.

XIII	10

Lib.	Epist.
XIII	11
	12
	13
	14
	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	66
	67
	69
	70
	71
	72

Anno U. C. 708.

Coss. Cai. Iulio Caesare Dict. III. & Cos. IV.
M. Aemilio Lepido M. Equ.

VI	18
XV	18
	17
IX	10
XV	16
	19
IX	13
XIII	15
	16
IX	11
IV	5
V	13
XVI	22
	17
	20
	19
	10
	18
IV	6
	10
	12
V	14
	15
	9
IX	8
XIII	77
VI	19
VII	24
	25

Coss. Q. Fabio Maximo, C. Trebonio.
Hos Caesar in ult. IH mensses sibi substituit.

XII	17
XIII	4
	5
	6
	7
	8
XII	18
V	11
VII	29
V	9
	10
IX	12

Anno U. C. 709.
Coss. C. Iulio Caesare V. M. Antonio.

Lib.	Epist.
VII	30
XIII	50
XII	19
VII	31

Coss. M. Antonio, P. Dolabella. Caesare interfecto.

XI	1
XVI	24
VI	17
XVI	23
IX	14
XII	16
XV	20
XI	27
	2
XII	1
XI	28
	29
VII	21
	20
	19
XI	3
X	1
V	16
XI	4
	16
	17
XII	2
X	2
XII	3
	23
	21
	26
	27
XI	5
	7
	6

Lib.	Epist.
XII	22
XVI	27
	21
	25
VI	16

Anno U. C. 710.
Coss. A. Hirtio, C. Vibio Pansa.

XII	24
XI	8
X	3
XII	4
X	28
XII	5
X	4
IX	24
XII	7
	11
X	31
	5
	6
	27
	8
	7
	10
	12
XII	28
	29
	6
X	30
	9
XI	9
XII	25
XI	10
	11
XII	12
X	11
	14
XI	22
X	15
	17

Lib.	Epist.
X	16
XII	30
XI	18
	19
X	34
	25
	18
	21
	22
XI	15
X	13
	19
XI	12
X	33
	26
XI	14
	20
	23
X	20
XII	14
	15
XI	13
X	35
XI	26
	21
	24
X	23
	32
XII	8
	9
	13

Lib.	Epist.
XI	25
XII	10
X	24

Sequentes, cum & dies & mensis & annus deprehendi non possit, subiectae sunt.

XIII	43
VII	23
	26
XIII	60
	41
	42
	74
	44
	45
	46
	73
	3
	52
XII	20
IX	21
	22
VII	22
VI	15
XVI	16
	26
XIII	40
	76
	51
	49

M. TULLII CICERONIS FRAGMENTA LIBRORUM INCERTORUM.

M. TULLII CICERONIS FRAGMENTA LIBRORUM INCERTORUM.

LACT. *lib. 3. cap. 16.*) Recteque Tullius civiles viros, qui rempublicam gubernant, qui urbes aut novas constituant, aut constitutas aequitate tueantur, qui salutem et libertatem civium, vel bonis legibus, vel salubribus consiliis, vel iudiciis gravibus conservent, philosophiae doctoribus praefert.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Eorum quippe opinioni convenienter ait quodam loco Tullius, se non putare idem esse arietis, et P. Africani bonum.

D. AUG. *Vita beata.*) An vero, quod ait Tullius, multorum in terris praediorum dominos divites appellamus, omnium virtutum possessores pauperes nominabimus?

D. AUG. *epist. 1.*) * nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emisit.

QUINCT. *lib. 11. cap. 1.*) * non se id egisse, ut ita diceret, quo modo se quilibet posse confideret, sed quo modo nemo.

HIER. *super obitu Paullinae.*) Caesar cum quosdam ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit.

LACT. *lib. 5. cap. 11.*) Etenim si nemo est, qui

non mori malit, quam converti in aliquam figuram beſtiae, quamvis mentem hominis habiturus, quanto eſt miſerius, in hominis figura animo eſſe efferato? mihi quidem tanto videtur, quanto eſt praeſtabilior animus corpore.

LACT. *lib. 7. cap. 11.*) Nihil eſſe, quod ſit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, vel iniuria hominum, vel ipſa confectrice omnium vetuſtate.

QUINCT. *l. 8. c. 6.*) Hoc miror enim, queroreque, hominem ita peſſundare verbis alterum velle, ut etiam navem perforet, in qua ipſe naviget.

PLIN. *l. 3. c. 2.*) Feminas omnes viſu nocere, quae duplices pupillas habent.

PLIN. *l. 7. c. 3. & l. 13. c. 3.*) Meliora unguenta ſunt, quae terram, quam quae crocum ſapiunt.

Idem l. 17. c. 21.) In nuce incluſam Iliada Homeri carmen in membrana ſcriptum.

Ibidem.) Fuiſſe qui praevideret CXXXV M. paſſuum.

SENEC. *1. Tranquil.*) Gladiatores inviſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt: favemus, ſi contemtum eius prae ſe ferunt.

Idem in epiſt.) Si mihi vitae ſpatium duplicetur, vel iis tantummodo poetis percurrendis, qui λυρικοι a Graecis vocantur, non eſſe ſuffecturum.

MARCEL. *lib. 13.*) Et quamquam optatiſſimum eſt, perpetuo fortunam quam florentiſſimam permanere: ita tamen aequabilitas vitae non tantum habet ſenſum, quantum, cum ex adverſis, et perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.

PLIN.) In libris de republica Platonis me comitem profiteor; in consolatione filiae, Crantorem sequor, item Panaetium de officiis.

D. AUG.) * Omnium pectora sic attingit, ut cogat in gemitum.

O miserum, cui peccare licebat.

D. AUG.) Nullae sunt occultiores insidiae, quam quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.

Philosophiam dii paucis quibusdam veram dederunt.

NON.) * arcera.

NON.) Existimavi honestissime molestias posse deponi, si me ad philosophiam retulissem. *Exstat initio libri II de officiis.*

FORTUN.) * forem.

SERVIUS.) Ad militiam euntibus dari solebant custodes, quibus primo anno regerentur.

Idem 3. Georg.) De accusatore lege quinta dicta.

Idem 6. Aeneid.) Est autem causa difficilis, laudare puerum: non enim res laudanda, sed spes est.

D. AUG.) Hippocrates nobilissimus medicus scriptum reliquit, quosdam fratres, cum simul aegrotare coepissent, et eorum morbus eodem tempore ingravesceret, eodem levaretur, geminos esse suspicatum.

MARCEL.) * cum parcere, vel laedere potuissem, ignoscendi quaerebam causas, non puniendi occasiones, quod iudicis lenti et considerati est proprium.

MARCEL. *lib. 26.*) Infelices esse, qui omnia sibi licere existimarent.

Idem lib. 31.) Erythraeo oppido ſuperpoſitum montem Mimanta.

D. AUG.) * de plebeia faece ſellulariorum.

DIOMED.) Qui fuit locus religioſiſſimus, is erit deſertiſſimus, et cuſtodia caſtrorum non honoris, ſed oneris exiſtimatur.

LACT.) Lex Dei praeclara et divina ſemper, quae recta et honeſta iubet, vetat prava et turpia: cui parentem ſanctiſſimae ac certiſſimae Legi, iuſte ac legitime neceſſe eſt vivere.

LACT.) Atque adeo in plerisque civitatibus intelligi poteſt acuendae virtutis gratia, aut quo libentius reipublicae cauſa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium conſecratam.

FESTUS.) * ructaretur.

Idem.) Teſqua.

QUINCT.) Dic mihi, quaeſo, Xenophontis uxor, ſi vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, an tuum malis? *Illius, inquit.* Quid? ſi veſtem et ceterum ornatum muliebrem pretii maioris habeat, quam tu habes, tuumne, an illius malis? Illius vero, reſpondit. Ageſis, inquit, ſi virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, et merito. male enim reſponderat, ſe malle alienum aurum, quam ſuum. nam eſt id improbum. At ſi reſpondiſſet, ſe malle aurum ſuum tale eſſe, quale illud eſſet: potuiſſet pudice reſpondere, malle ſe virum ſuum talem eſſe, qualis melior eſſet. *Exſtat lib. 1. de Invent. cap. 31.*

Ex AUSONIO *de Monosyllabis.*

Spes.

Ex CARISIO.) Plure venit.

COLUM. *l. 3. cap. 8.*) Romanum fuisse civem Naevium Pollionem, pede longiorem, quam quemquam longissimum.

DONATUS *in vita Terentii.*

Comoedia.) Est imitatio vitae, speculum consuetudinis, imago veritatis.

In Andr.

Non solum videam, sed etiam audiam, pleneque sentiam.

GELL *l. 10. cap. 18.*) Mausolus rex terrae Cariae.

ISID. *lib. 19. cap. 1.*) Tunc se fluctigero tradit, mandatque paroni.

LACT. *lib. 7. cap. 8.*) Quoniam utraque earum sententiarum doctissimos habuit auctores, nec quid certi sit, divinari potest.

PLIN. *lib. 7. cap. 43.*) P. Ventidium mulionem castrensem suffarraneum fuisse.

Idem lib. 29. cap. 4.) * formicas solivagas.

Ibid.) Mustela catulos suos quotidie transfert, mutatque sedem.

Idem lib. 30. cap. 5.) Animalia byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

Idem lib. 31. cap 2.) Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

Idem lib. 31. cap. 4.) Quaedam terrae imbribus sicciores fiunt, veluti in Narnienſi agro, quod ad-

mirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

SOLIN. *cap.* 2.) Romam conditam Olympiadis ſextae anno tertio.

* *
*

Cum Oxonii uterer Bodleianis membranis, incidens in eas, quae in fine praeferebant titulum *Finit hoc opus de natura rerum*, materia poſt contexta ex variis bonae notae ſcriptoribus, reperi poſt alia has quoque voces. Duo axes, Boreus, quem aquilonem vocamus. hinc arduae ſunt, id eſt ſeptemtriones, quae nobis ſemper apparent; cuius contrarius eſt notus, qui auſtralis dicitur. hic eſt qui terra tegitur, ut ait Cicero, & fanera a Graecis nominatur. *Gronovius.*

M. TULLII CICERONIS CONSOLATIO.

M. TULLII CICERONIS SI DEO PLACET CONSOLATIO.

QUAMQUAM *recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilque adversi hominibus accidere solet in vita, quod aut improvisum, aut inexspectatum videatur: conemur tamen, si qua ratione possumus, mederi nobismetipsis, et domesticae subvenire calamitati. Si enim, quoties usu venit, consuluimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? &, si mala, quae nec vitari, nec averti humanis viribus possunt, pertulimus toleranter, cur non ea, si possumus, ratione leviora faciamus? praesertim cum ad aegritudines, & molestias depellendas eo acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura vivere, quam curis & angoribus oppressum ac circumventum, humanam conditionem, satis per se miseram, aliis etiam incommodis efficere miseriorem. quid porro praestantius, quid utilius est, quam, cum corpore valeas, curare, ut etiam animo valere possis? siquidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget. at neque animus aeger bene gubernabit, nec affectum corpus animi recte parebit imperio. Quamobrem prudenter a doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de luctu minuendo ante nos scripserunt: quorum exstant satis multa, sane sapienter literis mandata, in*

primisque a Theophrasto, Xenocrate, & Crantore: quorum libros cum saepe animi causa sumserimus in manus, admirati eorum saluberrimis praeceptis refertam & conditam eloquentiam, tum proxime legimus necessario. casus enim ereptae nobis filiae, quam in oculis ferebamus, eximiis & virtutis & prudentiae laudibus praestantem, ita nos vel perculit, vel afflixit, ut ab iis opem ad leniendum & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maxime doctrina atque auctoritate antea movebamur. Itaque multa, quae ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus: ut, si minus ceteros in tanto moerore delectare poterimus, quod alias & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse interdum praestitimus, saltem nobis ipsis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quam ceteri, quibus difficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios consolari, & a moerore abducere: nos autem dolore afflicti, consolationem a nobis petentes, nosmetipsos in dolore vincemus, ac naturae quandam quasi vim afferemus. quae utinam tanti sit, ut ceteros quoque in pari fortuna doceat adversos casus patienter ferre: qui quo saepius contigunt, eo propiores hominibus putandi sunt, quasique in ipsa humana natura innati atque insiti, ideoque levius ferendi. qui enim hominem se esse agnoscit, hominisque nomen sibi vindicat, cur ea, quae hominis maxime propria sunt, recusare, ac reiicere audeat? quod simul ut feciisset, & imprudens & iniustus merito haberetur. Atque hic locus a Theophrasto egregie tractatus & perpolitus est: itemque a Xenocrate: quorum uterque eos, qui communes casus recusant, impru-

dentiae, atque iniuſtitiae condemnat; alter etiam diis ipſis adverſos non dubitat appellare. quod etiam gravius crimen eſt, ac vix in homine tolerabile: qui, cum omnia diis immortalibus accepta referre debeat, quorum ope vivit, intelligit, agit; ſi eorum voluntati repugnet, cum diis, gigantum more, bellare videbitur. Haec autem perite, ut dixi, a multis tractata ſunt. ſed ego Crantorem ſequor; cuius legi brevem illum quidem, ſed vere aureum, &, ut Panaetio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum, quo acute univerſam doloris medicinam complexus eſt. ſed humanae naturae incommoda ita diligenter, & accurate expreſſit, ut quaſi luendorum ſcelerum cauſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi, poſſis agnoſcere. Fac enim naſci hominem, & in lucem edi. continuo ſenties, non rerum humanarum dominum & gubernatorem exortum, ſed verius miſeriarum ſervum atque incommodorum. nam infantiam, & pueritiam vagitus, lacrymae, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis uſus, dolores, moleſtiaeque quamplurimae amplectuntur. Adoleſcentiam ardor quidam excipit aetatis, nec prudentiae, nec iudicii compos: rerum utilium ac laudabilium contemtio: voluptatis, & ſaepe turpitudinis appetitio: veri boni ignoratio: in pares ferocia, in ſuperiores ſuperbia, in infimos arrogantia. ex his contentiones, rixae, contumeliae, aſſiduus denique moleſtiarum concurſus exſiſtit: ex rebus honeſtis contemtis infelicitas, & infamia: ex turpibus curioſe arreptis & conquiſitis, luctus, morbi, perpetuum denique ſui ipſius odium, ex cognita rerum turpium mercede conflatum. Adde inſanas pecuniarum largitiones, nullam futuri temporis curam, non ino-

piae, non liberorum, non uxoris, non posterorum, non familiae. quae si quis aetatis potius vitia, quam naturae miserias, velit appellare; quamquam nominis quaestionem inducat, non tamen ipsas ab homine miserias atque incommoda removebit. Nec vero audiendus erit, qui haec ab humanae naturae miseriis separanda putet, quod non in natura insita sint, sed unius, vel aliquorum hominum errores videantur; totius autem naturae illa esse affirmet, quae a nullo prorsus homine seiungi possint. quasi vero humanum non sit irasci, quod multi non irascantur, aut non humanum loqui, & societatem coire, quod multi reperiantur, qui nihil difficilius faciant, quam cum hominibus congredi, aut sermonem cum aliquo conferre. vere autem humanae miseriae sunt, quod & si non omnes in uno, certe omnes in omnibus, & aliqua in multis, & multae saepe in uno agnoscuntur. Iam constantis aetatis quot quantaeque miseriae sint, non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare. haec enim ex omnibus hominis aetatibus in perturbationes animi, in pericula capitis, famae, fortunarum una maxime incurrit. sicut enim ceterarum omnium aetatum, ad res, negotiaque tum privata, tum publica peragenda aptissima est, maximeque idonea: ita etiam una, prae ceteris omnibus, difficultatum miseriarumque omnium, quae ex publica privataque administratione oriuntur, particeps & socia est. haec privata amicorum negotia procurat, haec publica sustinet munera: haec gloriam & commodum ex rebus feliciter evenientibus, haec aerumnas & molestias ex adversis experitur. huic bonorum civium propugnatio, huic malorum accusatio proposita est: huic invidia & aemulatio a bonis

imminent, a malis pericula & insidiae intenduntur: aetas nunquam sibi ipsi non infesta, nunquam pacata: semper laboriosa, semper anxia, & sollicita. quae si non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere ac tueri non posset. Sed miseriarum numerus multo maior est: magnitudo autem tanta, ut neminem a publicis procurationibus non avertere ac deterrere possit. illustre praebuit exemplum universae civitati calamitas nostra, quam ex parta civium salute, ex defensis aris ac focis, ex proditoribus, a reipublicae ac populi Romani cervicibus depulsis, contraximus. Sed nostra fuerit aerumna: civibus contigerit salus & quies: quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissime redemissemus. Nihil necesse est mihi de me ipso praedicare. Sed tamen verissime affirmare possum, eos demum annos me vere vixisse, quos in praeclaro aliquo patriae vel commodo, vel ornamento consumsi. ac, si longius mihi vitam producere liceret, non me alia causa ad diutius vivendum, quam publicae utilitatis studium curaque adducet: quae una cogitatio in homine gloriosa & laudibilis est maxime. Nunc, quae extrema de aetatibus supersit, quid ego de senectutis incommodis ac miseriis loquar? quas plurimas esse & gravissimas, & nomen ipsum, languoris calamitatisque pleniissimum, indicat, & adspectus ipse senum hominum patefacit. quid est enim aliud, senem videre trementem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quam cernere morientem vivum, aut viventem mortuum? Ac. si nonnullis visum est, magnam esse senilis aetatis consolationem, prudentiam, usu rerum quaesitam, quae

illius aetatis propria eſt: eosdem illos fateri oportet, ex eo ipſo fonte manare etiam ad ſenes non minimum doloris atque moleſtiae. qui enim ſe prudentem, rerumque agendarum peritum agnoſcit, cur non doleat, quae optime intelligit, prae aetatis vitio, optime etiam perficere non poſſe? &, ſi patriam diligit, cur non angatur, quod, quam conſilio iuvat, opera etiam iuvare non poſſit? eoque maior prudentium dolor eſt, quod optimorum conſiliorum fructum nulla alia ratione percipi poſſe, quam ſi optime ad exitum perducantur, intelligunt: quod, niſi vir optimus, patriaeque amantiſſimus ad agendum accedat, prorſus inania ſint futura. De aetatibus ſatis mihi videor dixiſſe. quid iam de generibus hominum loquar? aut numquid principes viros, & medios, & infimos aeque miſeros eſſe negare poſſum? Reges ipſi quam miſeri ſint, quamvoque opere ſollicitudini, timori, atque inſidiis propoſiti, ſatis oſtendit Dionyſius, cum imminente capiti gladio Damoclem fortunae ſuae felicitatem voluit experiri. nec mirum; cum iis bellorum calamitates, agrorum vaſtationes, populorum caedes, urbium exitia immineant. quae cum eveniunt, qui victoria potitur, aliquid & ad gloriam, & ad imperium ſemper acquirit: ſed tanta praeterea rerum amiſſio, tantusque ſumtus conſequitur, ut magni conſtet victoria, ac plerumque praeſtiterit, nunquam arma ſumſiſſe. ſin profligatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo ſtatu miſerius ne cogitari quidem poteſt, ſiquidem captivitati, inopiae, luctui, contemtui coniunctus eſt. Sed fac Regem eſſe a bellorum impetu, & a caſtrorum pulvere remotum, ſua pacate poſſidentem, nulla hoſtium incurſione vexatum; num idcirco tutior, a miſeriis

ſecurior? quin immo, ut otium humana natura non fert, ipſe ſibi moleſtiam, ac ſollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis vectigalibus, aut de producendis finibus, deque urbibus ad imperium acquirendis, aut de iungendis cum potentioribus propinquitatibus atque amicitiis cogitabit. quae qui animo agitat, nec a moleſtia liber eſt, nec alios ſecuros ac quietos eſſe ſinit. De avaritia vero, maxima animorum peſte, nolim hoc loco pluribus diſputare: quae in deſide atque otioſa mente quam maxime exoritur. eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maxime ſollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur: quod, ut nomine abiectiſſimum, ſic re quoque omnibus calamitatibus atque angoribus eſt propoſitum. Huic inopia, fames, contumelia, iniuriae, tributorum ſolutio, militiae incommoda, miſera denique omnia perferenda ſunt: eoque miſerius eſt, quod ceteris omnibus, cum adverſa fortuna premuntur, permulta tamen ſuppetunt, e quibus conſolationem, dolorisque levationem petunt. at infimam plebem natura ipſa fatali quadam neceſſitate tam abiecto, tamque imo loco collocavit, ut omnibus aerumnis ſubiecta, nulla propemodum ratione erigi aut ſublevari poſſit. Ne mediocris quidem hominum conditio miſeriarum expers eſſe cognoſcitur. nam inter ſummum & infimum interiecta, alteri paret, alterum patitur. cui ſi imperare poſſet, certe longius a miſeria diſtaret. Sed quia neque dignitate praeſtat, nec ſummos viribus adaequat, ſuo ſtatu contenta eſſe cogitur. Itaque multis in civitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum reipublicae fructuoſis, aut valde ad ferendum gravibus, atque aſperis: ſed quae tamen animum ſollicitent, & humanas miſerias augeant.

Haec longiori oratione persequi, non est praesentis instituti: ante oculos omnia sunt, & nobis praecipue re ipsa perspecta & cognita. Nec vero alia est feminarum conditio. aut enim iisdem, aut parum certe diversis & molestiis & angoribus vexantur. nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus, mentisque erroribus obiiciuntur. eoque miserior illarum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda calamitatesque perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentum, fratrum, sororum, affinium interitu molestias & dolores hauriunt: maritos saepe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus. quibus malis eo premuntur gravius, quod non, ut homines, indagare possunt, qua maxime ratione medeantur incommodis, rebusque suis consulant. Quantum Tullia mea ex patris exsilio doloris, quantum ex maritorum aerumnis & difficultatibus luctus molestiaeque percepit? & quamvis optanda etiam minime pauca in vita viderit: malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus iudicantibus, ita acerbus est, ut bonis vel plurimis & maximis aequetur, interdum etiam praeferatur. Permulta praeterea in hoc genere sunt, quae reticere praestat, quam edere. sed magna certe, vel hoc uno nomine, feminarum miseria est, quod, quamdiu vivunt, parere semper coguntur. aut enim innuptae parentibus & affinibus, aut nuptae, maritis parent, & serviunt; sic, quo minus liberae, eo magis miserae; nec unquam liberae, nisi e vita profectae. ergo mortuae beatae censendae erunt. Nec sane video, quid aptius dici possit. sed, ut ad nos ipsos redeamus: cui uxor contin-

git, is praeter communes omnium calamitates praecipuo etiam miseriae genere premitur, quod non solum suis, sed etiam domesticis uxoris, & familiae molestiis curisque vexatur. neque enim ab ea, quicum arctissimo matrimonii vinculo conglutinatus est, aut mente, aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus, tantisque miseriis circumclusus hominis animus, quid egregium aut eximium suscipere, aut cogitare potest? mirum, ni sese abiiciat, ac veluti desperatione perculsus humi iaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, non miserum, neminem vere felicem: parumque sapiunt ii, qui hominem luendorum scelerum causa natum, felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quae dicitur vita, mors est: nec unquam vivit animus, nisi compage solutus corporis, liber aeternitate potiatur. itaque mortem in beneficii loco tributam a Diis immortalibus iis, quos maxime dilexerunt, traditum est: ut, cum Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filiis esset, a Dea precata, eos reperit mortuos; mortem autem, tanquam optimam, illis esse concessam. credamus sane Apollini Delphico, qui exoratus a Trophonio, & Agamede, a quibus templum magnifice Apolloni exaedificatum Delphis erat, ut, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimes sunt inventi. quo munere iudicavit Deus, & Deus is, cui divinationis partes a reliquis diis sunt relictae, mortem homini omnium rerum esse optimam: itaque excutiatur iam, & evellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem; quandoquidem, vel deorum iudicio, non modo mala non est, sed omnium

rerum optima, & omnium munerum, quae humano generi dari possunt, praestantissima. praeclare: nam & miseriarum omnium, quas viventes pertulimus, finis est in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurrunt. docemur enim exemplis, a propagatione vitae permultos optimos & fortissimos cives incredibiles hausisse calamitates. immerentes dixerit aliquis: ergo non sunt in miseriis ponendae. nihil enim miserum, quod non culpa contractum. de hoc alias viderimus: sed calamitates certe fuerunt: quarum etiam unica cogitatio, quae praetervolat & effugit, non modo sensus, qui corpori firmius inhaeret, acerbitatis habet plurimum. ex quo vere colligi potest, sapienter feciſſe Thraces, qui, si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus laetari solebant. exitum videlicet vitae, ut miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitae initium, ut ingressum ad molestias & dolores, inviti videbant. Si ergo nascimur miseri, morimur beati; quis in hanc lucem edi velit, ut miseriis opprimatur? quis non potius mori, ut beatam vitam acquirat? &, si hoc nobismet ipsis, ut optimum, vellemus; cur liberis & affinibus diversum? an melius nobis, quam iis, quos summe diligimus, esse velimus, aut potius beate nobis, misere ipsis & infeliciter? hoc certe nullo modo. quamobrem amanda mors semper omnibus, carissimis etiam optanda. Ac, si quibus mori praestat, quam vivere, iis praecipue, quos & acta cum virtute vita claros effecit, & mors, satis diuturna vita perfunctos, molestia afficere non potest. Nasci vero non intelligo quibus expediat. nam in aerumnas miseriasque ingredientes quid gratum, quid hilare aspicimus? qua re

potius non offendimur? quod primus ille naſcentium infantium vagitus & eiulatus ſatis declarat. tributus enim eſt ab optima parente natura, quae nihil inane ſolet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda ſemper edit vel pietatis, vel iuſtitiae, vel prudentiae documenta. Ex quo intelligi licet, non naſci longe optimum eſſe, nec in hos ſcopulos incidere vitae. proximum autem, ſi natus ſis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunae. Sileni quae fertur fabula, ſi gravioribus ludicra interdum admiſcere liceat, idem certe confirmat. qui captus a Mida, miſſionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam naſci optimum eſſe, ſed celeritatem mortis proxime accedere. idemque Euripidis teſtimonio, poetae ſapientiſſimi, comprobatur. Sed Crantor noſter patri, filii mortem aegerrime ferenti, reſponſum ait datum eſſe in Pſychomantio, filio ſuo bene beateque eſſe, utiliusque futurum fuiſſe, ſi etiam pater pari ratione fatis conceſſiſſet. Quamobrem, ſi dolorum finem mors affert, ſi ſecurioris & melioris initium vitae; ſi futura mala avertit; ſi medetur praeſentibus; ſi nos ex plurimis vel morborum, vel moleſtiarum, vel acerbitatum periculis educit: cur eam tantopere accuſare, aut dolorem ex ea derivare velimus, ex qua potius conſolationem ac laetitiam haurire fas eſſet? Niſi ſi, quod mortem ſubſequitur, nos fortaſſe ſollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic unus ad moleſtiam, doloremque alendum angulus relinquatur. qui profecto inſipientibus obiiciendus non eſt, nec in tanto argumentorum acervo, quibus mortem ipſam nobis obſtringere conamur, committendum, ut hoc uno nomine minus nobis debere videatur. & quamquam haec

futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed diis immortalibus potius relinquenda, quorum nos vel liberalitati, vel sapientiae permittere fas piumque esset: qui enim nascentium curam suscipiunt, qui viventes protegunt, alunt, tuentur, fovent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modeste de iis exquirere, non est inutile. Necesse est autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quod si morte sensus exstinguitur, obitusque nostri ei somno similis est, qui nonnunquam etiam, sine visis somniorum, placatissimam quietem affert, quid lucri est emori? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei tempori anteponatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis aetatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras, quas e vita profecti incolunt; quid optabilius, quam ad eos proficisci, quos mortuos vivens dilexeris; & cum iis perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viveremus, & libenter moreremur, suis & praeceptis, & exemplis tantopere laborarunt? mihi certe nihil videtur evenire posse gratius, quam, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum iis esse, quos & maxime dilexi, & nunquam non diligere, ac laudare possum. Ad meos autem & affines & amicos ut pervenero, quantopere laetabor? quae iucundior collocutio, qui suavior vel congressus, vel complexus? O vitam vere vitalem, ut ait Ennius, omnibus bonis ac gaudiis circumfluentem: sed beatam etiam mortem, quae ad beatissimam vitam aditum aperiat! Me quidem, etsi dolore vehementer perculsum & afflictum, his tamen

monitis & praeceptis non mediocriter allevari sentio: itaque neminem puto fore, quem non rationes, a nobis tam studiose e sapientum libris collectae, iuvent ac delectent: eoque magis, quo leviores erunt aliorum dolores, quam hic, quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas filiae, si virtus, si gravitas, si constantia, si cetera, quae vix in feminis spectari, nedum requiri solent, consideranda sint; tanta facta iactura, gravissime dolere debuimus. sed vincat dolorem consolatio: nec iam, quid amiserimus, sed, quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in moerore nostro: quod certe fortis est aegroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit, quem dolor a ratione averterit, cui non satis firma videantur ea, quae iam dicta sunt, is se hominem esse meminerit; nihil autem humanius esse morte, ut, si mors ab ipso divelli, atque auferri posset, diis propior habendus esset, quam hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi, & praecipua hominis conditione non uteretur: praeterea lacrymis nihil profici; quae si quid adiumenti afferre possent, non solum effundendae, sed studiose conquirendae viderentur. denique, non solum iniuste, sed etiam turpissime agere, qui immodice doleat. turpitudo enim peior est dolore: siquidem dolor homini a natura insitus est, nihilque habet infamiae. turpitudo autem idcirco vituperanda, quod aliquid semper indecorum continet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis est, & a viro alienus: quandoquidem, ut immodice, praeterque rationem doleas, sponte efficis. ex quo culpa exoritur; quae homini maxime fugienda vitandaque est, ne cogitationibus mollissimis,

quales interdum perdite amantes ſuſcipere ſolent, nimium perturbemur, & effeminemur. quin potius nos ad Homerica praecepta referamus :

Corde age fis firmo, nec te ſubmitte dolori :
Namque aliquid gravius, peiusque aliquando tuliſti.

Nemo videlicet ſuorum funera experitur, cui non adverſa multa antea contigerint : ita variis omni ex parte incommodis humana natura concluditur. cur igitur graviora, vel certe aeque gravia fortiter paſſus, cum maxime occalluiſſe, & ad dolorem obduruiſſe deberet, deſpondeat animum, ſeque moerori tradat ? quod etiam iniuſtum eſſe, paulo ante dicebamus. natura enim uſuram nobis vitae dedit, tanquam pecuniae, nulla praefinita die. quod ſi, cum libet, ſua repetit, ea conditione commodata, ut reſtituenda ſint, cur accuſatur ? aut, cur non potius naturae gratias agis, quod, cum citius potuiſſet, tardius repetierit, quam, quod aliquando repetierit, iniuſta querela inſequeris ? certum eſt enim, non habitandi locum, ſed commorandi diverſorium nobis eſſe conceſſum : e quo cum migramus, alacres, tanquam ex hoſpitio, miſeriarum atque incommodorum pleniſſimo, egredi debemus, ac laetiſſimo animo ad futuram vitam, tanquam ad patriam, evolare. quod ſapientes re ipſa praeſtitiſſe memorantur. profecto enim, ſi quid eſt, quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat ſollicitos, id totum aut ex falſa quadam opinione oritur, quod vitae huius uſum nimis utilem, ac iucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipſos amore caritateque provenit. Sed opinionem illam, quam rationes

adeo firmae convellunt, libenter deponere debemus: ab hoc vero amore nimio tanto libentius abhorrere, quanto indecentius est, vitae munere perfunctos velle etiam in vita, diis invitis, commorari; communemque omnium, qui ante nos e vita discesserunt, conditionem recusare: demum, tanta esse mollitie, tantaque impudentia, ut ne in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quod si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendum ipsis fuisse: mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed e deorum voluntate pendere: quos vero lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterque tulisse: ideoque suo exemplo, quid nos facere velint, praecipere: denique, id quod ad consolandum maximum ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec prorsus amissos, sed ad praefinitum tempus a nostris oculis, nostraque consuetudine remotos. itaque, cum ad eum vitae terminum, quem natura praescripsit, nos quoque pervenerimus, statim eorum consuetudinem regustabimus, & ad suavissimam vel consuetudinem, vel convictum redibimus. Mortem suis acerbam, amaramque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortasse perturbantur, quod me quidem, sublatis gravioribus dolendi causis, quas iam superiori disputatione reiecimus, minime angit. ipse enim discessus animi a corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore fit, & interdum sine sensu; nonnunquam etiam, si recte sapimus, cum voluptate. Sed quidquid sit, totum hoc ita leve est, qualia sunt ea, quae puncto temporis fiunt. nec, si mors paulo longior alicui contingat, desperandum est de deorum, naturaeque benignitate, quin eo quoque tempore properantem e vita

discedere foveant, atque allevent. cuius rei in morientibus saepissime signa minime dubia cernuntur; cum velut e somno exciti, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut libentissime iudices e vita proficisci. quamobrem ne haec quidem ullam aequam doloris afferre causam possunt; qui certe comprimendus ac minuendus est, quod, etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & evanescit: non, quod minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod usus ipse, cogitatioque diuturni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoque leviter & patienter ferendam. Sed turpe stultumque est homini, tanta tamque varia rerum cognitione instructo, non a se ipso potius mature, quam sero ab usu & cogitatione doloris remedia exspectare; quae tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer, non iuvent solum, sed etiam permoveant. mihi vero eo magis necessaria fuerunt, quo turpius visum esset, me, qui ceteros constantissime consolatus essem, in meo dolore iacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immerito, potuisset, Hiccine ille Cicero, cuius ob os Graii ora obvertebant sua? Sed nos philosophia adversus omnes vel temporum, vel fortunae, vel naturae insidias munivit; quae ita fortis est, ut nullius iniuriae impetum extimescat; ita lenis & suavis, ut omnes acerbitates facile mitiget ac molliat; ita demum utilis & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissime porrigat atque explicet. nec vero secus debet. quae enim humanarum miseriarum cumulum optime norit, & acutissime perspiciat, si eas patiatur manare longius, neque homini moerore confecto, consilio, praesidioque

ſuo praeſto ſit ; quid illo miſerius ? quid vita noſtra laborioſius , aut taetrius ? aut quid prodeſſet , adſpectum a natura ad ſupera erectum accepiſſe , ut coelum contemplari , ut deorum maieſtatem cogitare , aut a diis immortalibus mentem & rationem , ut utilia cognoſcere , honeſta a turpibus ſecernere , aequa amplecti , ab iniquis abſtinere poſſemus , voce denique ipſa , & oratione frui , quae nullis animantibus conceſſa eſt , quaque ceteris omnibus , quae ſub coelo ſunt , viventium naturis antecellimus ? inania haec videri poſſent , ſi tam multis ex adverſo miſeriis oppreſſa hominis natura neque ſe ad coeleſtia erigere , nec tantis bonis , quibus maiora nulla eſſe potuerunt , uti poſſet. ſed profecto , ut contra ſerpentium virus pharmacorum genera multa , contra inopiae calamitatem ſollertia & induſtria , contra turpitudinis voluptatem pudor & verecundia ; ſic contra doloris morſum philoſophia nobis data eſt deorum immortalium conceſſu atque munere. quam ut nemo ſatis pro dignitate laudare queat , ſic quam plurimi mentis tranquillitatem , animi moderationem , in voluptates imperium , in acerba omnia ſummam quandam vim ac fortitudinem illi uni acceptam referant neceſſe eſt. Neque nos aut in exſilio patientes , aut in honorum curſu temperantes fuiſſemus , aut nunc in tanto moerore ſapienter & fortiter verſaremur , niſi tuo , philoſophia , optima rerum humanarum moderatrix , beneficio. Tu vero felix & beata , Tullia mea , ſi quis tibi in morte ſenſus eſt , quae tot tantisque miſeriis , quibus propoſita fuiſſes in vita , una morte perfuncta es ; a praeſentibus malis expedita , ab impendentibus erepta , & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. merito tibi mortem iu-

cundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viventi frui licuit, animo reputas, vel mala, quae moriens vitasti, mente ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, paene oculis cernam, cur tua morte excrucier? potius laetabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor. cui nisi molestum est, me iam aetate confectum in tam perturbata republica, tamque misero vitae genere reliquisse, quid iam grave aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa levius aliquanto efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post tecum iisdem bonis usurus sim, debes cogitare. nihil enim accidere valde grave potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quam malis affligimur: ex quo fit, ut haec etiam nolentes augeamus; bona autem, quae fruendo, cogitando, gaudendo maiora efficere expediret, etiam deteramus. quod certe minime oporteret. nam, si serio disputare volumus, cur dolores, resque adversas refugiamus, quae fortitudinem in nobis gignunt & efficiunt? quae si nulla essent, nulla profecto fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quae assidua sui memoria, nos ut meliores simus admonet; nec patitur, ad ea nos animum adiungere, quae aliquam nomini nostro vel intemperantiae, vel iniustitiae notam possint inurere? Bona vero, & ea, quae probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quae consecuti, molliores plerumque, ac deteriores evadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimur, ut discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum

princeps & magister Plato: quae sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quam somnia. itaque penitus contemnenda esse. mala vero ut vitentur, ad aeterna properandum: quo nisi confugias, vitari nunquam posse. at ad aeterna ne properari quidem potest, nisi morte ianitore ac duce. Quorsum haec? ut intelligamus, non modo a dolore vacuam, quietam, opportunam, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium bonorum liberalem ac beneficam ministram. itaque Cato sic e vita discessit, ut laetaretur, causam se nactum esse moriendi. Iam nemini dubium esse potest, quin vir prudentissimus, si sua morte laetabatur, mortem etiam optimam esse agnosceret. Certe enim in re sua, quae praesertim sensu percipiatur, nemo fallitur. quod comprobrare possum Artabani, Xerxis patrui, viri sapientissimi, testimonio. de quo est apud Herodotum, cum Xerxes exercitus sui copias paene innumerabiles, ante se in aciem instructas intuens collacrymatus esset, neminem ex tot millibus ad centum annos superstitem futurum, illum Xerxi respondisse: at tam multa sunt, tamque misera, quae viventes perferunt, ut nemo sit, quin mori saepissime cupiat: cum incidentes calamitates & morbi vitam adeo perturbent, sollicitamque habeant, ut longissima videatur. itaque mortem perfugium esse aerumnosae vitae, dubitare nemo potest. nec his contentus addit etiam illud: deos immortales, cum hominum vitam, quae adeo misera sit, multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo invidentius, ne mortis suavitatem, quanta est, omni ex parte degustaremus. Amphiaraum fabulae narrant, Iovi atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum

ſenium attigiſſe. ex quo quid aliud coniici poteſt, quam mortis celeritatem divinum munus, & lucrum eſſe maximum? itaque ſcitum eſt illud comicum:

Nam quae tuetur atque diligit deus,
Iuvenis ſupremum mortis intrat limitem.

Neminem enim, quem dilexerint dii, patiuntur eſſe miſerum. quare vitam eis, miſeriarum plenam, adimant neceſſe eſt. quid autem contingere homini tam gratum poteſt, quod eum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicuius ſive artis, ſive doctrinae tractatione percipit. at doctrina aemulationem, omnium rerum moleſtiſſimam, ſi quaeris, etiam dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid diſcentes, quam angimur, multo plura ac maiora, quae ſcire vellemus, penitus ignorantes. Artes vero, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid non potius moleſtiarum, & moeroris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta invidia? aut quis eſt ſua ſorte contentus, & non alienae ſive induſtriae, ſive fortunae, aemulator, oſor, detractor? Sin civilem vitam quisquam appetit, & in reipublicae luce vivere pulchrum putat, is ſe exigua, ac paene nulla honoris ſpecie magnas comparare calamitates certo ſciat: quotus enim quisque eſt, cui non publica adminiſtratio vel moeroris, vel iacturae tantum attulerit, quantum verbis explicare vix queat? ac, ſi de toto vitae curſu iudicare vere volumus, exitum videamus. Ubi optimi reipublicae adminiſtratores, ſeu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themiſtocles, Ariſtides? quantum illis fides, caritas, integritas, conſtantia peperit miſe-

riae? ut non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliarit, sed etiam in exsilium miserit. quod contra oportebat, viros optimos, patriaeque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderatae libidini repugnans, mane mortuus in lecto est inventus. nec abfuit suspicio, quin ab uxore, quae Gracchorum soror fuit, interfectores essent immissi. Metello autem Numidico, homine omnium clarissimo ac praestantissimo, quid miserius? qui, ne in legem pernicioſam iuraret, in exsilium abire sit coactus. fateor profecto, inter omnia exsilii genera, atque omnes miseriarum causas maxime honestam Numidici fuisse conditionem; cui probitas, integritas, in patriam caritas, calamitatis causam attulerit: sed tamen fatendum est, gravissimam fuisse calamitatem, pelli patria, avelli a suis, bonorum direptionem, liberorum sive moestitiam, sive aerumnam videre. M. Regulum, C. Marium, L. Brutum, ob liberandam patriam interfectum, praetereo. nolim in iis commemorandis nimius videri, quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari iam didicerit. quae cum multa, maximeque gravia sint; gravissimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis irretito, quique e popularibus suffragiis totus pendeat, nihil usquam infelicius reperiri potest. quantus in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi a molestia vacuam esse horam, non immerito suspicari possimus. nam si servientis ea est conditio, ut ex eius, cui servit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat; qui populo serviet, avido, invido, ignaro, ad mu-

tationem proclivi, &, quod caput eſt, ingrato, num aliquando beatus eſſe poterit? an potius, quoties de eius natura cogitabit, toties ſuam ipſe calamitatem ac fortunam conqueretur? praeclare vetus poeta:

Aeterno mixtam luctu mortalibus vitam
Olim conſtituit divum pater, atque hominum rex.

Itaque quamdiu hac luce utimur, vivere quidem videmur, ſed verius aſſidue morimur, aut ſaltem vitam verbo retinemus, re ipſa amiſimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix eſſe poſſit. multos potius, ne in maiora, quam quae humana conſuetudo quotidie fert, mala inciderent, mortem ſibi dedita opera conſciviſſe ſcio. quod tamen non idcirco dictum velim, quia probandum putem; ſed, ut ex eo appareat, humana vita quam multis undique prematur difficultatibus. Cleomenes, Lacedaemoniorum rex, eiusque filius, morte ultro appetita; praeterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hoſtium manus veniret, primum ſuis, deinde ſibi ipſi mortem attulit, quantopere vita fugienda ſit, ſatis videntur aperte declaraſſe. Ac niſi turpe videatur, homines a mulierculis, multo certe imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex hiſtoriis Asdrubalis uxorem illam, quae, Carthagine in hoſtium poteſtatem redacta, ſe ipſam cum tribus filiis in conflagrantis patriae incendium immiſit. Sed praeter haec, quae iam teſtata ſunt & illuſtria, fateamur ſane ingenue, tantam eſſe humanae naturae miſeriam, ut neque genus ipſum hominum, nec e toto genere ſinguli miſeriarum expertes eſſe poſſint. quod eo magis mirandum eſt, quod non iis ſolum malis, quibus

hominis natura assidue affligitur, mala nostra praescripta sunt; sed ipsi nos, quantum in nobis est, miseriores quotidie reddere conamur. nullum enim aliud in toto terrarum orbe genus animantium reperias, praeter unum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsum saevitiam exerceat suam. meritoque Dicaearchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putavit, quin multo plures exstincti sint homines ipsa hominum saevitia & acerbitate, quam omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis avaritia, tantum ambitionis, imperii, divitiarum studium, ut explendae cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non iam angustis finibus compressum videmus, sed superioribus seculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas persaepe funditus sustulit civitates. At, si ad singulos homines, quae proxima ratio est, mentem cogitationemque converteris, ne in iis quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut approbare possis. finge enim animo quidquid hominis felix aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur divitiae, bona valetudo, honores, potentia. etiam voluptates accedant. cum haec omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil, quod non repentinam & aduam pati mutationem possit. caduca enim & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis aut viribus posita, sed in fortunae temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quam e temporis ac fortunae mutatione perdere, & secundo illius flatu sublevari;

reſtatu, deprimi & affligi? aut laetis rerum eventis gloriari, adverſis lugere, nec lacrymis temperare poſſe? quid iam interſit inter hominem, mutamque pecudem, ſi nos perinde atque illa, quibus rationem natura denegavit, extrinſecus toti pendeamus, in nobis ipſis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus conſtantiae? quamvis enim homini non mater, ſed verius noverca natura corpus fragile infirmumque tradiderit, animum autem & in moleſtiis anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem; plurimos tamen inſevit divinos ingenii iudiciique igniculos; quorum auxilio & cum dolore luctari, & timori obſiſtere, labores vero omnes nullo negotio vincere, ac perferre poſſemus. itaque tributum divinitus mentis ignem & prudentiae, non exſtinguere, ſed ſopitum fovere, atque augere debemus. Mors autem progreſſis in vita longius ſi immineat, nihil eſt, cur magnopere commoveamur; quae praeſertim aut meliorem, quam quo viventes fruimur, aut certe non deteriorem vitae ſtatum ſit allatura. quis enim negavit, ſi animus omnino intereat, exſtincto ſenſu nihil eſſe mali, proptereaque nullam iuſtam doloris cauſam exſiſtere: at ſi vigeat, corpore ſolutus ac liber, quid iam illa vita beatius, quid divinius? ex quo maxima & veriſſima laetitiae ac voluptatis exoritur occaſio. Itaque nihil iam reſtat, quo minus, optimam eſſe mortem, vere affirmare poſſimus, tantumque abeſſe, ut, cum adeſt, dolenda ſit, ut nunquam fugienda, ſaepe etiam optanda videatur: atque eo magis, quo diutius in vita homo permanſerit. nam, cum iis bonis, quae afferre vita poteſt, ſatiari coeperit, tum ab humanis moleſtiis ſecedens, in beatiſſimam vitam commigrabit. non enim is ego ſum,

qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen, e divina natura delibatum, posse exstingui, sed potius certo tempore emenso, ad immortalitatem redire. quid autem hominem magis deceat, quam tam multis, tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, femineam mollitiem exuere? qui vero mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno elatoque animo despicere possunt, in eos illud probri plenum vere dicetur:

Vos etenim iuvenes animum geritis muliebrem:
Illaque virgo viri.

Multae enim repertae feminae sunt, quae in domestico luctu singularem animi praesentiam ac magnitudinem praestiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidini, sic dolori, non aliter, quam servo domina, imperare debet, eamque coercere ac frangere, tanquam vitiosam & imbecillam animi partem. quam si emergere patiatur, seque paulo altius efferre, non modo rationi praecurret, sed etiam victrix in animo exsultabit. quo nihil homini turpius aut pernicioſius ne excogitari quidem possit. Gorgias orator, iam aetate confectus, ac morti proximus, rogatus, num libenter moreretur: Maxime vero, inquit. nam tanquam ex putri miseraque domo laetus egredior. O virum egregium dignumque, cuius vigeat in omnium ore ac mente sententia! quid enim potuit praeclarius dicere? cum mala, quae viventem pati necesse est, cogitaret; miseriarum finem, quas moriens relinquebat, adesse laetaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiatur, nulli denique pareat cupiditati: quae summa est ratio & sapientia,

humanae neceſſitati imperare, non dolori cedere, non deſiderio angi, nihil denique humanum extimeſcere. Angamur liberorum aut affinium interitu? quid ita? ut ſtultos imitemur, qui, quae mutari non poſſunt, quaeque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt: ſaniores, quorum tam multa exſtant ad aeternitatem illuſtria ſive exempla, ſive teſtimonia, negligamus?, quid eſt aliud, caecorum more ambulare, &, cum in celebritate verſari ac ſolis lumine uti poſſis, ſolitudinem tamen ac tenebras quaerere? iam enim ad eos, quos aemulari ſatius eſt, quosque nobis imitandos propoſuit antiquitas, noſtra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo eſſe ponendam, ſed in praecipuis bonis numerandam, dubitaturum puto neminem. ſi enim a miſeriis abſtrahit, ſi in meliorem vitam inducit, ſi neque miſera ipſa eſt, nec ullius particeps miſeriae, cur mala cenſeatur? ſin hoc largitur, ut ſempiternis bonis potiamur, vitamque, quam mortalem habuimus, aeternam adipiſcamur, quid morte beatius eſſe poſſit? itaque ſapientiſſimos homines accepimus non modo ſuorum morte non perculſos, neque dolore ullo affectos, ſed etiam ſaepiſſime laetatos eſſe. Anaxagorae, inter familiares ſuos de natura rerum diſſerenti, filii mortem nuntiatam tradunt; nihilque aliud ab eo reſponſum, niſi, ſe illum genuiſſe mortalem. praeclara vero vox, & vere digna, quae a tanto viro emitteretur. non enim ſane video, quid ſapientius, aut conſtantius dici poſſet. an adoleſcentem illum eſſe mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus adverſis admodum firmi ſignum fuiſſet. an angi ſeſe non ſua, ſed ſibi cauſa? num igitur ignorare ſe fateretur, quantis e malis elapſus eſſet filius? an ſe

quidem dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? ubi ergo hominis gravitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperitorum turba distabit? e quibus tamen saepe multi nec iis rebus anguntur, quae necessario eveniunt, nec, quo minus eveniant, cum communes omnibus sint, laborandum ullo pacto censent. Ille vero sapiens & vere philosophus, quem neque improvisus nuntius perculit, nec a disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summae indicem fortitudinis ac sapientiae. vellem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si qua interdum fortunae oppressit iniuria, nihil aliud iudices, quam prostratos illos ac penitus abiectos esse. quasi vero aliquid acciderit, quod vel ante ipsos nemini, aut, quod ipsis, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non eventurum fuerit. ac, cum maxime animo vigere deberent, tum praecipue non solum praeteritae patriaeque virtutis, sed etiam humanae legis, ac paene obliviscuntur sui. tantum in eorum animis mollities potest, ac servitus quaedam doloris atque tristitiae. An ego illum iudicare liberum possim, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil prae doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in se ipso; in temporibus, atque in fortuna, quae stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego vero istam non modo servitutem, sed paene captivitatem, & quidem miserrimam, censuerim. quid enim interest inter eum, qui vinctus ab hostibus, & carceribus conclusus, obsideatur, & eum, qui dolore captus, suo prorsus careat arbitrio? at ille quidem, etsi corpore serviat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur: qui vero do-

lori paret, nec valet corpore, & animo quam maxime laborat. non enim amicis frui, non reipublicae prodeſſe, non privatas res curare, non publicis conſulere poteſt. ita in otio, & quidem moleſtiſſimo, nec cuiquam paret, & tamen ſibi non imperat. qui cum aſſiduis & maximis prematur anguſtiis, alterum eſſe neceſſe eſt, ut quamdiu in dolore verſatur, ſemper miſer ſit : alterum fieri nullo modo poteſt, ut, niſi dolere deſinat, a miſeriis eximatur. Quanto ſapientius Xenophon, qui, cum ſacra ſolemnia perageret, maioremque natu filium in proelio apud Mantineam cecidiſſe audiret, coronam tantum e capite depoſuit, ſed in ſacris peragendis conſtanter perſtitit. ubi vero cognovit, fortiter pugnantem occidiſſe, coronam rurſus capiti impoſuit, deosque ipſos, quibus litabatur, teſtatus eſt, maiorem ſe ex filii virtute voluptatem, quam ex obitu moleſtiam cepiſſe. huic ego non dubitarim, quin omnia, quaecunque accidere poſſent in vita, nullam eſſent perturbationem allatura. qui enim usque eo in deorum cultu conſtans & firmus eſſet, ut neque filii morte nuntiata ab iis avocari poſſet, cur eum credam filii morte lugenda a deorum voluntate diſſenſurum fuiſſe ? aut qui virtutem filii vitae anteferret, non iure credi poſſit, illum & virtutis ſtudio incenſum, & patriae caritate impulſum, omnes moleſtias omnesque calamitates libentiſſime fuiſſe ſubiturum ? ſed quo rariores qui hoc modo animati ſint, hoc praeclariores viri. nihil enim ad laudem illuſtrius, quam in aeternam gloriam, aut in patriae utilitatem intuentem, aut ſaltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem, negligere humana. quae qui nimium curant, ii laudis ſtudium, civium commoda, denique omnia,

quae laudabilia putantur, prorſus e mente ac cogitatione eiiciant neceſſe eſt. neque enim humanis curis implicitus toto animo de patriae ſalute atque utilitate cogitare, aut laudem ſibi praeclaris actionibus comparare, vel egregii quidquam ſuſcipere, ac ſuſtinere queat. ſuis autem commodis ac rationibus proſpiciens & conſulens, cetera omittet, de ſe ipſo dies noctesque cogitabit. ita nec boni civis, nec boni viri fungetur officio. bonum enim virum decet, de ceterorum commodis aeque laborare, ac de ſuis; bonum vero civem, ſua omnia poſteriora habere, patriae commoda prima & maxima ducere. a quibus neque dolore, neque ulla omnino humana avelli perturbatione debemus. Periclem narrant hiſtoriae intra quatriduum duobus filiis, eximiae indolis adoleſcentibus, eſſe orbatum. qui usque eo fortis ac conſtans in luctu fuit, ut nihil prorſus de priſtino habitu cultuque deminuerit, ſed eundem, quem antea, in concionibus habendis morem ritumque ſervarit, nec unquam coronam e capite depoſuerit. de quo traditum eſt, nihil eum putaviſſe indignius futurum, quam ſi aliquod fracti animi ſignum moeroris cauſa muliebri more edidiſſet. fortem ſane hominem, & magna laude, aeternaque memoria digniſſimum; quem neque naturae vis, ad nimium ſaepe amorem trahens, potuerit de ſtatu dimovere, & ad dolorem abducere; nec liberorum deſiderium, quos tamen ſumme dilexiſſe dicitur, ulla ratione perturbarit. nec mirum. vera enim fortitudo inanes ſollicitudines eiicit ac depellit; opprimit cupiditates; imperat timori; nihil autem appetit, forti viro indignum; nec ab ulla re vel metu, vel inconſtantia repellitur. & quamvis excelſam elatamque naturam ratio ipſa, doctrinae praeceptis im-

buta, confirmet: quod Pericli, doctissimo homini, maximoque ingenio praedito sine ulla dubitatione contigisse, prorsus mihi persuadeo: ipsae tamen fortitudinis radices in animo praecipue insident. qui cum humana despicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, ullo pacto adhaerescit; facile fit, ut uberiores & maturiores fructus ferat, cum ad eum, veluti ad agrum optimum, cultura, ratio etiam accesserit conformatioque doctrinae. non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est. qualis enim nihil sentientis animi sensuque prorsus carentis esse fortitudo potuisset? Sed dolorem sentientes, ad eum opprimendum ac vincendum summam animi contentionem adhibebant, tantumque nitebantur, ut e pugna discederent superiores. verum enim illud est, nullam animo maiorem pestem, una remissione, posse contingere. qui si intentus est, seque ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissima tormenta facile discutit ac depellit: at remissione enervatus & effeminatus ita deprimitur & urgetur, ut se ad aequitatem nequeat extollere. Nec vero quisquam doloris impetum excipere ac fortiter perpeti posset, nisi se prius ad obsistendum comparasset; aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis acerrime ac fortissime restitisset. ex quo consuetudo fit, quae callum obducit animo, nosque contra omnes vel naturae, vel fortunae impetus armat. An censemus, Harpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memoriae mandatum est, edere potuisse, nisi prius in patientiae ac fortitudinis exercitatione saepissime versatus esset? nec sine maximo fructu, magnaque potius cum nominis sui gloria. tantum enim

fortitudine ac prudentia praestitit, ut acerbissimam iniuriam sine ullo plane doloris sensu pertulerit, & sese cumulate contra regis immanitatem ulcisci potuerit. nam, cum eius filium rex Astyages interfectum ad epulandum apponi iussisset, caputque ei post coenam allatum ostendisset, rogans, cuius ferae viscera in mensa comedisset; ille vero nihil perterritus, nec animo ullam in partem deiecto, Agnosco, inquit, quid sit actum, ac quidquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuntio. hoc autem immanissimum genus iniuriae tam dissimulavit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam evocare potuit: quo adveniente, cum exercitus imperator contra eum a rege missus esset, & regnum, & regem illi tradidit. itaque Astyages in Cyri potestatem, impietatis suae poenas daturus, redactus est. O factum omnium gentium ac seculorum memoria dignissimum! ex quo non modo qui dolori cedunt, ad patientiam ac fortitudinem excitentur; sed etiam Reges, quique hominibus imperant, ne quid impium aut indecens audeant, erudiantur. nam adversus iniustitiam atque impietatem tantum est odium, tanta invidia, ut ne ipsum quidem coelum aut sidera, etiam si homines velint, huiusmodi scelera pati, ac dissimulare possint. ac, si sera deorum vindicta sit, noluerunt tamen impios ipso in facinore adeo exsultare, ut non angore conscientiae fraudisque cruciatu, tanquam domesticis furiis, assidue vexentur. tantumque potest impietatis odium, ut tyrannum exstinctum ac saevissime excruciatum nemo misereatur, nemo doleat. nam adversus hoc hominum genus, nec in ullo praeterea, omnem prorsus vim omnesque stimulos amittit dolor. qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, mul-

to etiam magis consuetudine vincetur ; cuius tantae sunt vires, ut non modo perturbationes animi sedare, sed etiam naturae vim afferre, eamque saepissime immutare, ac penitus aliam possit efficere. cuius auxilio non modo doloris aculei, sed etiam fortunae fulmina depelli, ac contemni facile poterunt. Meditemur igitur, & omnino statuamus, nihil prorsus humanum esse dolendum : non mortem, quam iam optimam esse cognovimus : non egestatem, quae saepissime maximi boni causa a diis immortalibus tribuatur : non exsilium, cum orbis terrarum omnibus pateat : non cetera generis eiusdem, quae vulgi opinione gravissimis in malis numerantur. nullum enim tam grave malum apparebit, quin ex eo bonum aliquod multo maius multoque optabilius magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum : refertae argumentis ac rationibus paginae fere omnes : tanta autem exemplorum copia, ut nihil possit esse cumulatius. quae cum ita sint, qua iam re terreamur, aut cui dolori cedamus ? Dion certe, qui e Platonis schola defluxit, cum eius filius in atrium e tecto delapsus interisset, non modo non doluit, sed etiam in eo, quod tum forte agebat, constanter perstitit. quo facto iudicavit & vir sapiens, & Platonis discipulus, quid ceteros, qui sapientes haberi volunt, facere oporteat. At Traheaspas multo fortius. siquidem filii morientis, cum ferro traiiceretur, sine ullo prorsus dolore spectator fuit. Cambyses enim iratus & ebrius cum eius filium sagittis peteret, iamque pectus reclusum appareret, patrem iussit inspicere, num cor percussum esset. cui cum pater respondisset, iam cordi sagittam esse infixam : tum Cambyses, Numquid certam, inquit, habeo manum ? at pater, nul-

lo doloris ſigno dato, nec usquam converſa aut commota facie: Ne Apollinem quidem, inquit, certiores ſagittas emiſſurum crediderim. Quid hunc patrem putemus facturum fuiſſe, ſi filius in pugna fortiter dimicans occubuiſſet, qui nullius culpae conſcium filium crudeliſſime trucidari non doluerit? num credamus, filii mortem honeſtam, ac pro patria ſuſceptam, tali patri futuram fuiſſe iucundiſſimam? Nec tamen dubito, permultos fore, qui impium illum, ac paene viſcerum ſuorum carnificem vocent. Sed faciant ſane, ut lubet; dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis, ac devicti doloris eſſe praeclariſſimum. Quod ſi ita eſt, ut infirmos animos ſpectata ceterorum virtus erigat & confirmet, quem cenſeamus iam dolori conceſſurum, cum tam multos audiat, qui ſe ipſos in dolore ſuperarint. quocirca tam multa veterum exempla colligere vereor, ne ſupervacaneum, aut fortaſſe putidum videatur. quod ſi ceteris tantum, & non nobismetipſis, ſcriberemus, fortaſſe breviores in ſcribendo, in exemplis autem recenſendis etiam priores eſſemus. ſed ſit neſcio quomodo, ut ex aliorum caſibus ad mala noſtra ſananda medicinam colligamus. nobis quidem ita videtur: &, cum noſtro vulneri medeamur, mirari non debebunt, qui haec in manus ſument, ſi quid fortaſſe paulo expreſſum uberius invenerint. illud certe propoſitum habemus, ut omnibus nobiscum prodeſſe, omniumque dolori, quam accuratiſſime fieri poſſit, conſolationem afferre poſſimus. quamobrem his enumerandis noſtram valde imminui atque allevari moleſtiam experimur: ceteris idem optamus, ac, ſi dicere liceat, etiam ſperamus. nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus ſe legentes paene

obrui ſentient, ecquis ſe immobilem, aut in dolore inexorabilem praebeat?

Deſunt nonnulla.

Nec vero ignoro, nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur & opprimatur animus, ut a medicina refugiat, idque ſi ullo in caſu contingit, certe, cum dolore affligimur, maxime ſolet evenire. quod ex eo fit, quod erepti vel amici, vel affinis, vel filii cogitatio adeo nobis grata eſt, quod illum paene ante oculos conſtituere videatur, ut, etiam ſi dolorem refricet & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus; ac, ſi ad conſolandum remedia ſuppetant, tamen nihil minus, quam conſolantium verba, audiamus. falluntur ſane graviter qui ita agunt: ſed hunc errorem, quo magnopere delectantur, ſibi extorqueri nolunt. Quare ſuum unicuique ſtudium, ſuaque omnibus delectatio relinquatur. non enim vereor, quin, ſi minus in ipſo doloris aeſtu remediis utendum homines cenſeant, certe, cum modice dolor reſederit, ac ſe paulum quaſi remittere coeperit, ad exſtinguendas doloris reliquias monita praeceptaque noſtra adhibeantur. nihil autem utilius eſt, quam haec eadem in voluptate ac laetitia pertractare, atque in manibus habere. ſic enim & legi, atque ad verbum ediſci & penitus memoriae mandari poſſunt, ut, cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac prorſus elabi non facile queant. ita fit, ut, cum repente dolor invaſit, tum iis utamur: quae, niſi ante percepta & cognita ſint, impetu ipſo doloris incurrente, plane depelli atque excludi ſolent. ſenſimus hoc in nobis ipſis: nec parum nobis obfuit, hanc univerſam adverſus dolorem commentationem non multo ante animo ac mente percurriſſe.

quamvis enim permultos philosophorum libros vel de luctu, vel de morte satis accurate legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet; tamen hoc non ideo faceramus, quod eventurum putaremus, ut iis ipsis in nostro moerore uteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbitatis vi prosterneremur. quamquam postea tempore ipso factum est, ut dolor nec, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quae nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima; fructu autem ipso, quem praecipue quaerimus, gratiora fortasse & uberiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferre dubitationem possit, cur nihil omnino nostrorum morte dolere debeamus? credo, si quando nobis in mentem venit, magnam nos ex eorum, quos amisimus, opera ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinebit. mercenarius igitur dolor fuerit, quique non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex una proveniat utilitate. quid autem flagitiosius & indignius, quam eum, qui sic doleat, fateri oportere, cum tantopere alicuius morte crucietur, quod aliqua utilitate privatus sit, si nihil ex eius vita beneficii ac commodi se consecuturum speravisset, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas, aut Scythas, sed e media civitate nostra clarissimos & praestantissimos viros ac cives, qui non modo amicorum, cum quibus coniunctissime vixerant, sed etiam

liberorum, & quidem cariſſimorum, interitum ita fortiter & conſtanter tulerunt, ut cauſae nihil ſit, quin eos ſuperioribus Graecis comparare, atque etiam anteferre debeamus. atque hoc multo magis in illis mirandum fuerit, quod in eorum obitu ſe fortiſſimos & conſtantiſſimos praebuerunt, qui non modo ipſis utiliſſimi, ſi vixiſſent, ſed paene ſoli utiles ac iucundi eſſe potuiſſent. quid enim utilius filio? quid iucundius unico? at filium, & unicum Q. Fabius: praeterea conſularem, qui iam magnas res geſſerat, & maiores cogitabat, amiſit. neque ſolum non doluit, quod fortiſſimi animi fuit; ſed etiam mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenſeri poteſt. cuius orationem quis non admiretur, inſignem ingenii, iudicii, ordinis praeſtantia? quo modo ille vel ea, quae dixit, ſine luctu dicere, aut, quae ſcripſit, ſine dolore cogitare potuit? cum praeſertim hoc in illa laudatione & admirari, & obſtupeſcere ſoleamus, quod non, ut alii, de ceterorum fortitudine diſputat, ut ſuum ipſe dolorem aliorum exemplo minuat, ſed in filio haerens, illius maxime virtutes propriasque laudes, quae vel acerbiorem efficere doloris ſenſum poterant, longiſſimo ſermone perſequitur. quod ſingularis virtutis exemplum fortaſſe Horatii Pulvilli laudem magna ex parte deminuere videatur: quem tamen ſummum virum ſilentio praeterire nefas ducimus, cum in eo ipſo, quod filii mortem aequiſſimo ac fortiſſimo animo tulit, etiam Iovi Optimo Maximo, cuius aedem dedicabat, gratiſſimum feciſſe videatur. nam Pontifex, inter ſolemnium verborum nuncupationem, poſtem tenens, ut filium mortuum audivit, neque manum a poſte removit, ne ſacra dirime-

ret, nec vultum a populo avertit, ne ſuum potius dolorem, quam populi utilitatem ac ſalutem, cogitare videretur. Iam, quid L. Paullo inſignius, quid illuſtrius? qui filios pauciſſimis diebus duos ita perdidit, ut nullum paene doloris paulo acrius indicium ediderit; ac potius in ea concione, quam de rebus a ſe geſtis ad populum habuit, laetatus eſt, quidquid populo Romano immineret adverſi, totum id in ſe ipſum a diis immortalibus eſſe converſum. Cum Sulpicio vero Gallo quis neget actum eſſe praeclariſſime? cuius innocentiam, ſapientiam, militarem virtutem, etiam inſignis in obitu filii fortitudo illuſtraverit. quem ut nunquam lubens tacitum dimiſerim, ſic ad Catonem properans exſultare videtur animus, & quaſi in portum ex horrida tempeſtate delatus, in ſapientiſſimi viri nomine atque exemplo conquieſcere. neque enim maiori mihi admirationi eſſe ſolent clariſſimi hominis res geſtae ac virtus, non ſolum in luce patriae, ſed etiam in congreſſu hoſtium cognita, quam fuit illa in filii morte, praetoris deſignati, in oculis omnium civium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domeſticis miſeriis atque aerumnis facinora qui fortiter in civitate noſtra imitati ſint, caſusque fortunae graviſſimos patientiſſime tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius Rex, cum unicum ſummae pietatis ſummaeque virtutis filium amiſiſſet, dolorem prudentia pervicit, & eo ipſo die, quo filii rogum ſpectarat, curiam ingreſſus eſt, ſenatumque iuſſit convenire. Craſſus vero in eo proelio, quod cum Parthis commiſit, occiſo filio, tantum abfuit ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quod unius militis iactura tantopere commoveretur, hortatus

que sit, ut patriae virtutis memores, pro republica fortiter dimicarent, filii mortui ultionem sibi uni relinquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus & consularis, P. Crassi filii mortem & vidit & moderatissime tulit. Nec ab eius laude abfuit, ac fortasse Crasso praestitit, Cn. Caepio, qui Caepionem filium naufragio absumtum ita non doluit, ut eum ne leviter quidam vultu, aut ulla corporis parte commotum e familiaribus quisquam ullo pacto senserit. Iam quid Pisones, Scaevolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Ausidios enumerem? quorum singuli pluribus amissis filiis, vel uxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimarunt, & suam in illorum funeribus virtutem atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi, nominique Romano glorioſam fore putaverunt. Pudet in virorum gravissimis casibus repetendis longiori uti oratione, cum virorum maxime peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat ac vigeat maxime. quamobrem de feminis potius dicendum est, ut, cum eas fortissimas fuisse cognitum sit, tum pudeat viros, a mulierculis virtutis exempla petere, & ab iis ea virtute, quae ipsorum propria esse debeat, videri aliquando superatos. nam, si verum est, quod a Theophrasto alicubi proditum memoriae mandavimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, divina mente repletum, & coelestis indicandae sapientiae gratia tam multis undique collucentibus ornamentis illustratum ac depictum; in eo autem medio collocatos esse homines a deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur; deum vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine divinitus ac-

cepta utatur, desuper adspectare: hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin, quemadmodum populus Romanus in muneribus publicis invisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, favet iis, qui contemtum eius prae se ferunt; itidem dii immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita sollicitos, eiusque exitum detrectantes aspiciant, iis aliquo modo succensent; eos vero & caros habeant, & muneribus prosequantur, qui se e vita revocentur ipsi, vel suos revocari videant, alacres, laetique deo pareant, nihilque propterea mali sibi accidisse iudicent. quod si feminas praestitisse intelligimus; cur iis imbecilliores atque infirmiores videri velint viri? neque solum unam aliquam e multis feminam, sed totam gentem ac nationem, ut marium virtute, sic feminarum eximia quadam magnitudine animi praestitisse accepimus. Lacaenas enim matronas traditum est occisis filiis vulnera inspicere consuevisse; ac, si adversos vulneratos esse comperissent, laetabundas funus ducere, eosque in avita sepulchra inferre solitas esse: contra vero, quos aversis vulneribus concisos agnoscebant, ab iis refugientes, clam sepeliendos curabant, nec ullo prorsus honore funeris prosequendos statuebant. tantum in femineis quoque animis decus poterat & studium gloriae. qua ex gente etiam illud ad nos praeclarum dimanavit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, intuentem nec ingemere voluisse, nec coronam e capite deponere, sed ad comites conversam ita locutam: Quanto pulchrius & optabilius est, in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parta victoria vivere? At alia, filium in proelio interfectum audiens, Idcirco, inquit,

genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his feminis facias, aut quo non honore ac gratulatione dignas putes, quae de patriae dignitate, deque gloria ſollicitae, honeſtam mortem cuivis ſaluti ac lucro anteponerent! Age vero, num Lacaenis Romanarum virtus inferior? par fortaſſe, niſi malis etiam ſuperiorem appellare. quam fortis enim & quam magnifica illa Corneliae vox, quae duodecimo iam foetu amiſſo, cum Tiberium & Caium filios interfectos ſpectaviſſet, nullo timore perculſa, nulloque dolore confecta, Nunquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quae Gracchos pepererim. fortem vero feminam, & cuivis ex veteribus mentis praeſtantia ac magnitudine animi conferendam. non enim dolori conceſſit, ſed potius, cum virtute viciſſet, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quae C. Cottam filium in exſilium ſecuta, cum poſtea reverſum in patriam amiſiſſet, nemo eam lacrymantem poſt elatum funus vidit. parique fato Clodia uſa eſt, quae D. Brutum filium, conſularem, mortuum ſuperſtes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter, & patienti animo tulit. quae virtutis non vulgaria in feminis exempla mirari aliquis poſſit, qui ſexus imbecillitatem ac mollitiem cogitet. at vero, qui fortiſſimis genitas parentibus, & fortibus etiam avis maioribusque prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorem vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirat. Eſt ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut, illo amiſſo, ne prudentiam quidem retineamus? quae ſi ulla in nobis reſidet, nos profecto vel avitae, vel patriae virtutis admonet, nec de Piſonibus, Fabiis, Brutis, Marcellis cogitantes, quos

imitemur, & a quibus ortum ducamus, immemores esse patitur. Horum enim armis imperii fines producti sunt; horum sanguine parta ac stabilita libertas; horum denique labore ac studio respublica ad tantam pervenit sive bellicae laudis, sive domesticae virtutis gloriam. quorum in vestigia pedem ponere oportet, qui laudabiliter vivere, quique honestis in actionibus exerceri volunt, nec ullo mentis errore ad nimium dolorem, atque insaniam traduci. Nominavimus externos magnos clarosque viros: collegimus de nostris plurimos, quibus mortis sensus non modo non ingratus, sed etiam optatus & iucundus accidit. Addatur, si placet, etiam Theramenes, qui veneno epoto, maxima aequitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiae propinavit. Ergo ille in sua morte vir clarus & sapiens ludebat: nos in filiorum aut affinium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes atque addiscentes, praeclara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam, quae mortem hanc consecutura est, immortalem, beatam, a miseriis omnibus vacuam, negligemus? quamvis enim nudum corpus & exanime discedens relinquat animus, nec amplius liceat homini, qui e vita discedat, suis opibus, bonis, divitiis perfrui:

Astante, ut ille ait, ope Barbarica,
Tectis caelatis, laqueatis:

tamen multo maioribus & bonis, & opibus, quae nulla vetustas absumet, nulla vis eripiet, piorum mentes assidue potiuntur. Sed dimittamus & exempla clarorum hominum, & illorum virtutis impressam historiis memoriam: veniamus ad id, quod unusquisque sensu percipit, quantumque ex morte consequamur emolumenti ac

commodi, re ipsa factisque probemus. ex qua docendi ac disputandi ratione perspicue veritas eluceſcit, quidque hoc modo ſe habeat, vel illo, facile poteſt perſpici. Si quisquam eſt, qui ſecundos in omni vita rerum exitus adipiſci & conſequi poſſit, nihilque timeat adverſi, hunc nemo infitiari poterit, iure dicturum, ſi vitam ſibi morte multis partibus meliorem affirmet. atqui nemo eſt, qui non modo miſerias, atque aerumnas ab humana vita ſegregare, ſed ne ſemihoram quidem felicem ſibi ac beatam polliceri poſſit. Metelli ſibi fortunam ſperant omnes: Priami ſobolem ac regnum exoptant alii: quaſi non & Metellus tam multos nactus filios ac nepotes, cum maxime beatus eſſe poſſet, invitus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, ſummoque dolore confectum, hoſtilis manus interemerit. His vitam ſi mors aliquot ante annis ademiſſet, e multis eos miſeriis ac luctibus ſimul eripuiſſet. quos idcirco experti ſunt, quia vitam diutius, quam ipſorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miſerabiliter decantata:

Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam auferri,
Iovis aram ſanguine turpari.

quae non modo viſu, ſed etiam auditu acerbiſſima ſunt: quid putamus miſero regi, qui omnia & videre, & audire, & experiri coactus eſt? num ei multo melius eveniſſet, ſi vitam omnino multis ante annis, quam haec acciderent, amiſiſſet? Forſitan quispiam dixerit: multa, quae vivens nactus eſt, bona, cito decedens penitus reliquiſſet. ſed a malis etiam multo gravioribus, qualia multa ſecula non viderunt, feliciſſime liberatus eſſet. Ex quibus omnibus, multisque aliis perſpicuum eſt,

pervertere homines ea, quae sunt humanae fundamenta felicitatis, cum utilitatem a morte seiungunt, aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum, ex nostra civitate clarissimum & eloquentissimum virum matura mors quantis e molestiis, quantisque incommodis eripuit? nam, qua in patriam pietate fuit, ex iis malis, quae mortem eius consecuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagravit enim bello Italia, exarsit senatus invidia, nihil denique in civitate fuit, quod non eius temporis calamitatem luctumque persenserit. Nam quid fugam Marii, quid cetera, quae in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeque miseranda commemorem? quid reditum illum sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat. tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium caedem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & cives, incisas eorum cervices, in Rostrisque positas, qui multorum civium salutem ac dignitatem eloquentia peperissent. quam multos ex illa reipublicae tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quaesisse. O acerbum ac nemini non poenitendum reipublicae statum, conditionemque vivendi! cum eos ipsos, qui rempublicam suo labore, suoque sanguine auxerint, iuvarint, servarint, nusquam tuto nihilque magis, quam propinquorum manus ac gladios timentes horrescentesque videas: illorum autem, quorum ope atque auxilio servatus sis, cum horribiles miserosque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque afferre adiumenti queas. quis neget iis in-

fis, qui haec intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint, eos vero beatissimos iure omnes existimabunt: qualem fuisse L. Crassum, nisi res ipsa probavisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. Sed haec paulo antiquiora, quam ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendi possint. Pompeii autem, nostri familiaris, casu quid in civitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis ac mentibus perspectius & clarius? hunc, si mature exstinctus esset, nihil doloris, nihil invasisset mali. quod tam diu in vita mansit, idcirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus praebuerit. cui eo luctuosior fortunae acerbitas visa est, quo feliciore ac secundiore fortuna in omni vita usus erat. quis enim universis civibus aliquando carior? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitiis florentior? cui nihil prorsus ad summam absolutamque felicitatem, praeter honestum ac iucundum vitae exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunae possit iniuria. nisi malimus ad propriam mortalis vitae nimis asperam miseramque conditionem omnia mala revocare. qui enim amplissimis fortunis usus erat; nihil, nisi sublime ac beatum nec cogitare, nec optare consueverat; cui omnia vel ad usum, vel ad voluptatem supererant: bellum cum socero suscepit; deseruit domum; profugit ex Italia; & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio prudentiaque gessisset, cum vel maxime ingenio iudicioque excellere debuisset, sui paene oblitus

eſt. itaque imbelles & infirmas copias, tirones, collectitiosque milites cum robuſtiſſimis legionibus conferre non dubitavit; & amiſſo exercitu, ereptisque caſtris turpiſſime victus, in ſervorum manus vir ſummus & clariſſimus incidit. vita vero ut miſerabiliter privatus ſit, commemorare nihil eſt neceſſe: cum eo ipſo, quod, in tam miſeram fortunam delapſus, vitam cito amiſerit, minus fortaſſe miſer cenſeri poſſit. beatiſſimus autem obiiſſet, ſi, cum in republica florebat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copiis opibusque affluebat, e vita deceſſiſſet. cuius propagatio quantum illi moeroris ac luctus attulerit, non modo ſcribendo, ſed vix etiam cogitando conſequi quisquam poſſit. itaque hoc ſtabilito & fixo, mortem ſaepiſſime beatam homini contingere, non ſolum, quod nos in beatam vitam inducat, ſed etiam, quod multarum magnarumque miſeriarum ſenſu liberet, & a futuris vel calamitatibus, vel doloribus abſtrahat, quid iam relinquetur, cur non morte laetari, ac clarorum hominum virtutem, qui nullius interitu perturbati ſunt, imitari debeamus? An non optimam beatamque mortem iudicabat L. Brutus, cum, tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? item Decii, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes, ſeſe hoſtium telis obiiciebant? praeterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie, iuvandae patriae cauſa, fortiſſime profudiſſe memoriae proditum legimus. Et vero nihil fuit, quamobrem elato excelſoque animo homines vitam non deſpicerent, ut ſempiternam gloriam conſequi poſſent. nam cum nullo, vel certe minimo doloris ſenſu, quem morientes perferunt, infinitam laudem commutabant. huna

enim locum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quem supra perstrinximus, paulo uberius percurramus. Neque enim absurde dixisse mihi videtur is, qui morientium mortuorumque hominum statum & conditionem duabus potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmavit: quarum unam somnum statuit, alteram vero tempus illud, quod nostrum cuiusque ortum antecessit. & sane ita est, ut ex omnibus opinionibus, quarum errore duci vulgus solet, cum de morte loquitur, nulla plane ad veritatem videatur esse propensior. ita enim multi vivunt, ut praesentibus bonis fruantur; nec sane cogitent, quid paucis post annis vel ipsis, vel ceteris, boni aut mali possit evenire. Itaque saepe non opinatis morbis, perturbationibus, angoribus vexantur. mortis vero, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminiscuntur, ut ad se minimum illam pertinere, nec sua quidquam interesse existiment. qui, ut Panaetius Africanum dicere solitum tradit, ferociores equos domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, seque mitiores ac molliores praebere incipiant: sic ipsi in gyrum fortitudinis ac patientiae reducendi sunt, ne, si mors imprudentes oppresserit, perterreantur, planeque concidant. Sed nescio quo modo voluptate luxuque delinita hominum consuetudo de recta maiorum vita deflexit, eoque sensim delata est, ut nihil minus, quam verum, agnoscat, nec, cum aliquid agitur, rectum id, necne sit, magnopere cogitet. qua nulla maior pestis ac pernicies humanis rebus, valde iam labefactatis, potuit afferri. atqui, si in ullo homine, certe in his ipsis vulgare dictum & verum & acute cogitatum esse deprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi totos dies per inertiam

perdunt, atque ita vivunt, ut ſtertere potius, quam ullo pacto vivere videantur? dormiens autem ut nihil ſentit, nihil agit, nihil curat; ſic mortuus quid agere, quid curare, aut ſentire poſſit, haud ſane intelligas: itaque in fabulis, quos dii maxime adamarunt, eos, ne imminentem aliquam calamitatem ſentire cogerentur, ſi vigilaſſent, a diis immortalibus conſopitos eſſe accepimus. mortem igitur, ſiquidem ſomno ſimilis eſt, ſingulis noctibus induimus, &, cum in ſomno ſenſus ſit plane nullus, nullum etiam in morte futurum eſſe ſenſum, veriſſime ſtatuere debemus. quod ut ſenſu ipſo plane percipitur, ſic ne de altero quidem dubitari ullo pacto poteſt, quin, quales ante, quam oriremur, fuimus, tales etiam mortui futuri ſimus. mors enim quemadmodum ad eum, qui nondum ortus eſt, nihil pertinuit, ſic ne ad eum quidem, qui mortuus eſt, ulla ratione pertinebit. ad morientem vero vel nihil, vel parum certe pertinet. ſiquidem tam anguſto ſpatio, tamque brevi curriculo coercetur, ut, nec ſi velit quidem, vires ſuas nimium porrigere, aut explicare poſſit. Quae eſt igitur eorum oratio, qui tantum in morte dolorem ſe timere atque expaveſcere dictitant? quamquam non ſane video, quo modo aliter facere poſſint. qui enim mortem nunquam experti ſint, quam ſemel homo ſubiturus eſt, quo modo, bona, malane ſit, vere ſentire ac diiudicare poſſunt? Morientes aiunt cruciari, angi, diſtorqueri. quod in nonnullis fortaſſe animadverti atque obſervari potuit. in quo tum iſti aliquid dixiſſe videri poſſent, ſi hoc ex ipſo mortis ſenſu penderet. nam, ſi mors ipſa dolore ſuo corpus usque eo cruciaret atque angeret, ut haec doloris edere indicia cogeretur; negari profecto non poſſet, quin dolo-

rem non leviſſimum mors ipſa eſſet allatura. Cum vero huiusmodi cruciatus pauciſſimos angat, & eos maxime, qui intemperanter, flagitioſe, nefarie vixerint; nunc dubitari non poteſt, quin tales homines non mors, ſed admiſſorum ſcelerum conſcientia vexet, habeatque ſollicitos. qui enim ſe morituros nunquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cum ad ipſam mortem pervenerint, anguntur, non dolore moriendi, ſed quod e vita inviti diſcedunt. in qua cum omnia ſecunda feliciaque experirentur, ne ſecus mortuis accidat, valde vereri, ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem ſemper, tanquam praeſentis tempeſtatis portum, in ore, ac ſermone habuerint, quique ex huius vitae procellis, mortis beneficio, aliquando egredi, ſaepiſſime concupiverint, nihil libentius ac iucundius mentione ac nomine mortis accidit. Atque in iis etiam praeſtans planeque admirandum deorum munus agnoſcitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modo cum exiguo dolore, ut optare homines vulgo ſolent, ſed omnis plane doloris expertes ex hac vita egreſſos, ſine ulla dubitatione reperias. ex quibus Q. Fabius conſulatum adeptus, cum in curia praetereuntes ſalutaret, nihil dolens, nihil moleſti ſentiens, immo plane gaudens e vita diſceſſit. atque idem contigit A. Pompeio, cum in aede Iovis Capitolini ſacra feciſſet; itemque Thalnae conſuli, diis immortalibus ſupplicanti. quid hos in ipſo mortis articulo doloris expertos exiſtimes, qui paulo ante lacti vivebant, & in eo, quo moriebantur, puncto temporis, nihil lugubre teſtati ſint, nihil flebile dixerint? Morte, inquies, oppreſſi ſunt. at ſapientiſſimi & optimi viri; quibus mortem, tanquam beatae vitae initium, dii immortales largiri vo-

luerunt. quam eo fortasse iucundiorem ipsis fore videbant, quo minus eo tempore tantum boni exspectaverant, ac ne sperare quidem poterant. nam cum mors e divina voluntate tota pendeat, haud sane in hominis potestate esse possit, quo potissimum die, quaque conditione mori velit. Nec verum est, quod dicitur a quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus diem ac terminum divinitus esse constitutum: ut autem vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum vel intemperantia, vel negligentia contingere. nam, ut illud verissimum est, praefinitum esse vitae terminum a Deo, quem praeterire, aut ex quo egredi nemini liceat: sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora vitae finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sane esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem tribueremus. quae omnes plane virtutes, si hoc consequeretur, non modo inutiles, sed penitus inanes viderentur. cur enim prudentia uteretur homo, cur abstinentia, cur temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spatio vitam esset terminaturus? Ut diutius, inquis, vitam producere liceret. at, si vitae terminus fatalis est, nec immutari quidem posse necesse est. Sin voluntarius & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur, eundum omnibus a Deo constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat unusquisque ut libet. quid autem verius sit, Deus ipse viderit: hominem quidem scire arbitror neminem. stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte; boni autem tantum ex ea ad homines permanare, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem assequatur nemo. itaque hoc divinitus hominibus datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac

votis etiam conceptis ſaepe implorent. quid ita? quia bonam utilemque eſſe mortem, coguntur agnoſcere: malam autem aut acerbam eſſe nunquam poſſe, homini a natura inſitum eſt. itaque dolore perculſi mortem imploramus, eamque unam, ut miſeriarum malorumque terminum exoptamus. Admonet me locus, ut, cum neminem ipſa morte magnopere commoveri debere probatum ſit, iis praecipue dolendum nihil eſſe contendam, quos mors cum laude oppetita conſolari poteſt. ſatis enim diu vixiſſe putandi ſunt, qui vitam honeſte clauſerunt. eosdemque e vita abeuntes non modo laus, ſed etiam perpetua voluptas delectatioque proſequitur. quae ſane eo maior in animo exoriri ac vigere ſolet, quo latior alicuius in colendo officio vitaque honeſte ducenda manavit induſtria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo ſit, ideoque mentis & rationis munere, prae ceteris animantibus ornatus atque inſtructus, unde potius laudem ac voluptatem, quam ab honeſtis actionibus, petat? An, unde ortum duxerit, obliviſcatur? ille vero nec ſui oblitus eſt, qui recte vixit, nec iniquo animo mori poteſt, cum multos relinquat ſuae teſtes memoresque virtutis. quanto autem gaudio exſultare credendus eſt illorum animus, qui corporis admiſtione ſolutus, in coeleſtes ignes, ſempiternasque domos, unde exierat, revertit? profecto enim ex divina mente delibatos habemus animos, qui hac mole incluſi, tanquam terrae gravitate, ſic ipſi nimio pondere corporis opprimuntur. ubi autem ſoluti corporibus ad proprias ſedes evolaverunt, tum vere vivunt, nec libidini, voluptati, dolori ſerviunt; ſed ſui compotes, nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Recte igitur dictum

eſt, corpus terram eſſe; mentem autem, ignem de coelo ſumtum. id quod clarorum virorum acta cum virtute vita, praeclaraeque actiones facile teſtantur. quo modo enim aut omnia humanae vitae commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipſam laudis honeſtatisque gratia profunderet, qui nihil quidquam ad ſe, praeter haec ipſa mortalia, quae manibus contrectat, quae terit pedibus, pertinere cogitaret? verum haec non ita ſe habent. corpus enim e terra concretum, tamdiu terreſtrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipſam, unde ortum duxit, revertatur. animus vero, qui e coelo ſumtus eſt, ſempiternum quiddam & coeleſte appetit, nec iisdem, quibus corpus, finibus cogitationes coercet ſuas. itaque nunquam quieſcere, nec vere vivere putandus eſt, quamdiu corpore concluſus, invitus propemodum mortali labe terrenisque vinculis cohibetur. At illa quanti ſunt, graviſſimis vitae laboribus liberari, in mediis doloribus & aerumnis obdormiſcere, et quaſi emiſſos e moleſtiſſima vitae cuſtodia, in iucundiſſimam ſuaviſſimamque domum remigrare? huc enim pertinent, quae de piorum quiete, deque voluptate illa, qua egreſſi e vita perfrui dicuntur, diſputari a ſapientibus ſolent. qui cum intelligerent, non fortuito, aut temere fatos & creatos homines eſſe; nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amiſiſſent, et improbos, quorum in patrandis flagitiis ſemper eſt animus cogitatioque defixa: idcirco non eundem probis et improbis vitae terminum, nec eadem mortuis praemia ſtatuerunt. Qua nos recordatione potiſſimum refici ac recreari decet, qui cariſſimam filiam optimeque de nobis meritam ita vixiſſe ſcimus, ut ad

optimos mores, ſummamque prudentiam nihil poſſet accedere; & ita mortuam, ut in dolore, quem ex partu contraxerat, ſummam animi magnitudinem, ſummamque conſtantiam praeſtiterit. cuius mentio nobis, dolore iam, ſi non penitus exſtincto, certe magnopere levato, non ſolum acerba, ſed etiam iucunda accidit. qui enim aliter debet? cum nec ipſi quidquam accideret mali, nec ego ulla re, quae tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angi, aut perturbari debeam. Quid ergo mihi reſtat? nihil ſane, niſi, cum ea, divino potiſſimum beneficio vitae munere perfuncta ſit, ut ad eam maxime vivendi conditionem cogitationem meam mentemque referam, qua nunc ipſam perfrui credimus, ac ſi, quod aequum eſt, fateri velimus, etiam intelligimus. qua ex meditatione eo maiorem voluptatem percepturus ſum, quo meliore illa nunc ſtatu, quam quem vivens experta eſt, ſine ulla dubitatione perfruitur. quid enim boni non merita eſt, quae nihil unquam egit, ac ne cogitavit quidem mali, & iis angoribus ac malis, quae viventi obiecta ſunt, ita patienter perfuncta ſit, ut non ſecus de adverſis, quam de ſecundis rebus, diis immortalibus gratulari gratiasque agere ſoleret? &, cum nihil, niſi rectum honeſtumque cogitaret, tamen una conſcientia contenta, nec ſua benefacta in luce collocari, nec ſibi quidquam propterea laudis, aut gloriae deberi arbitraretur. Quae ergo ita animata fuerit, ut de ſe quidem minimum, de recta mente, ac de aequitate plurimum laboraret, an non diis ipſis cenſemus maxime gratam & probatam fuiſſe? in qua non ficta & adumbrata, ut in multis, ſed maxime ſolida & expreſſa virtutis elucebat effigies. nam, cum eam talem natura genuiſſet, ut, quod

pulchrum rectumque agnoſcebat, ſua ſponte ſequeretur: tamen eo non contenta, ſumma vi rationis prudentiaeque perfecerat, ut nulla re minus, quam natura duce, egere videretur. itaque qui eius inſtituta & mores paulo diligentius inſpexiſſet, qui regundae familiae ſollertiam, qui ſummum in cunctis rebus ingenium, ſingularemque doctrinam advertiſſet; haud fuiſſet ſane, quod aut virilem in intelligendis iudicandisque rebus prudentiam, aut exquiſitam patris familias ſollertiam requireret. itaque quibus maxime rebus egere ſaepe homines ſolemus, fortitudo & prudentia, hae ita in muliere abundabant, ut ſui moeroris medicinam non peteret foris, ſed in ſe ipſam ſpectans, ex ſua ſemper virtute penderet. Quanto autem graviores ac difficiliores animi morbi ſunt, quam corporis, eo magis mirandum eſt, talem exſtitiſſe illam, cuius fortitudini corporis mala parerent, prudentiae vero omnes animi morbi facile cederent. itaque quamquam ex calamitate temporibusque noſtris moleſtiae plurimum traxerit, nunquam tamen animo perculſam aut deiectam ſenſimus. angebatur patris exſilio, totiusque familiae luctum, bonorumque direptionem invita videbat; ſed matri tamen conſilio prudentiaque aderat, & rebus in magnum ſaepe diſcrimen adductis, reditus ſpem nobis afferre nunquam dubitavit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantundem ex filiae ſuavitate ac pietate ſolatii capiebamus. quod ut eſſet diuturnius, ſi commodum noſtrum, aut eam, quae omnibus antiquiſſima eſt, liberorum caritatem cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis ſolutam, omnibus exutam miſeriis, & immortalitatis compotem factam, animo reputamus, non modo in dolore conquieſcimus,

ſed etiam praecipue laetamur. quid enim mihi accidere laetius poteſt, quam de immortalitate animorum cogitanti, de filiae ſimul aeterna beataque vita confidere? animos enim eſſe immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur. faciam autem non invitus, ut ſapientiſſimorum hominum percurram hac de re ſententiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque vero haec ita diſputanda cenſeo, ut animos idcirco non interire probari poſſit, quod mortuorum corporibus vis quaedam ineſſe veneratione digna putetur, quae ſignificare debeat, non deleri morte animos, ſed immortalium animorum, veluti ſepulcra quaedam, mortalia corpora fuiſſe. quaſi non & maiora, & firmiora multa ſuppetant, quibus planum fieri poſſit, qui animos ſimul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnare. quod ſi auctoritas quaerenda ſit, quem graviorem nominare auctorem poſſum, quam eum, quem Apollo ipſe ſapientiſſimum omnium pronuntiavit? cuius teſtimonium tale fuit, ut divinos eſſe hominum animos, et eos, corpore ſolutos, in coelum remigrare, unde prius veniſſent, in omni ſermone aſſeveraret. in quo cum philoſophis illis conſenſit, quos quondam Italicos nominavit antiquitas, maximeque nobiles iudicavit. quorum ſemper conſtans fuit opinio, demitti animos e coelo, divinaeque mentis eos eſſe non ſolum munus, ſed etiam partem praecipuam ac propriam. quod ſi ſecus eſſe quisquam putet, haud ſane facile, quid multis & firmiſſimis in hanc ſententiam argumentis reſpondere poſſit, inveniet. Sic enim plane cognoſci, ac ſenſu ipſo diiudicari poteſt, ſummam eſſe paeneque incredibilem in animis celeritatem ac feſtinationem, cuius ope, quae corpus non

modo certo menſium, ſed vix etiam annorum ſpatio perficere, atque exſequi poſſet, ea ipſi non modo ſemel puncto temporis percurrere, ſed etiam ſaepius excogitare & repetere facillime queant. quod ſi mirum videtur, cur non admirabilius cenſeatur, meminiſſe animum tam multa, innumerabilibus ante ſeculis geſta; quae futura ſunt, cogitando proſpicere, ac non modo praeſentia, ſed etiam praeterita & futura, veluti deum, omnia complecti ac ſub oculos ſubiicere conari? quis dubitet, cum haec intelligat, eademque in ſe ipſo agnoſcat, divinum eſſe animum, nec, ſi divina aeterna ſunt, ipſum eſſe mortalem? cum praeſertim, duabus ex rebus, quae praecipue in animo ſunt, illius aeterna natura facile intelligi ac deprehendi poſſit. haec autem ſunt, motus, qui in eo praecipuus eſt, principium ac perpetuitas. cum enim ex ſeipſo moveatur, nec aliunde, ut cetera, principium motus mutuetur; ſumma autem in eo, quamdiu in corpore eſt, perpetuitas motus appareat, quippe quae etiam in dormientibus agnoſcatur & vigeat: idcirco dubitari nullo modo poteſt, quin divinus ſit, & ſempiternus futurus. & ſane ita eſſe ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quaedam animus eſt, ex ipſo Deo delibata ac profecta. quod ſi Deus immortalitate fruitur, cur eam partem, quam ex ſeipſo ſumſit, mortalem eſſe velit? quin hoc ipſo ſingularem & eximiam divinam eſſe vim indicandum putavit, quod non ſolum ipſe immortalis ſit, ſed etiam, quos velit, ſuae naturae compotes, & plane immortales efficiat. Corpus autem voluit eſſe mortale. nec immerito. cum e terrra, cuius mutationi ſubiecta natura eſt, initium duxerit, & in eam ipſam, vitae curſu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus a Deo, coe-

lum ipsum appetit : nam in eum locum, unde discessit, semper optat redire. terra autem, si cui appetenda, corpori soli est. at vero animis aeterna coeli sedes quaerenda, eaque propria illorum patria : siquidem animorum nulla in terris origo inveniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur. nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat ; quod & praeterita teneat, & futura praevideat, & complecti possit praesentia. quae sola divina sunt ; nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a Deo. singularis est igitur quaedam natura, atque vis animi, seiuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, coeleste & divinum est, ob eamque rem aeternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quaedam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque praedita motu sempiterno. itaque eandem aeternitatem animis quoque nostris, ex se ipsa exortis, impertivit. quorum ex cogitationibus atque operibus nihil aliud, nisi divinos esse illos & sempiternos, colligere possumus. nam si aedificiorum magnitudinem atque ornatum, si monumenta literarum, si pecuniae vim infinitam, in res maxime stabiles & admirandas effusam, si plurimarum maximarumque rerum adeptionem cogitare voluerimus, profecto intelligemus, haec nunquam facturum fuisse hominem, nisi diuturnitatem temporis ipsamque aeternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Iam ipsa gloriae cupiditas, honorum sitis, opum

ac divitiarum assidua procuratio, quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi vivendique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum detineri. Sed haec abiectiora atque humiliora, nec ullis, nisi sane angustis naturae terminis, circumscripta. Quid illa in primis gravia atque praestantia, nec ulli plane in terris degenti, nisi soli homini, tributa? contemplatorem esse ipsum coeli rerumque coelestium; frui magnarum obscurissimarumque rerum scientia, quae vel ad excolendos ad integritatem atque innocentiam mores, vel ad comparandam solis astrorumque cognitionem, vel ad exercendam in abditis obscurisque rebus memoriam mentemque pertineant. nonne haec ipsa tanta ac talia, divinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quam e coelo, delibatam ac deductam? An censemus, si una cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam aequo animo mori posse, aut tam iniquo, planeque invito stultos & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate beataque vita, quae mortem consequitur, disputavisse, itaque laeto ac libenti animo letale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum atque imperium vocaretur. At vero quorum animus in terra defixus haeret, qui nihil, nisi mortale terrenumque cogitant, eos plane repugnantes atque invitos e vita discedere videmus. nec immerito; cum animorum aeternitatem propius iam intuentes crucientur mirum in modum, quasi flagitiose actam vitam poena etiam sit immortalis consecutura. Atque illud etiam (o stultum hominem, dixerit aliquis, & naturae suae penitus ignarum!) nemini obscurum esse potest, ex ip-

sis etiam sacris caeremoniisque maiorum aeternam hominis vitam facile cognosci atque intelligi posse. neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas tamque varias sepulchrorum caeremonias posteris tradidissent, nisi cognitum perspectumque habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpus occidat, hominem ipsum penitus evanescere. itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanae vitae confectricem, nec ex ea sequi interitum; sed potius ad aliam multo feliciorem vitam iis, qui recte vixissent, ducem optimam solere exsistere. quicunque enim convenienter naturae vixerint, nec illam secuti sint malae consuetudinis corruptelam, quae divinitus datos igniculos exstinguit, vitiaque gignit & confirmat omnia, eos & viventes gloria, & e vita excedentes praemiis prosequi oportet. id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum atque aequissimum est. cui autem aequitatis antiquior cura, quam Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitae iniquitate Deo iniquus atque invisus evaserit, ad Deum certe evolabit. idque aeternitatis humanae vel maximum ac firmissimum argumentum est, solum hominem divinae voluntatis participem conscium que existere: ut, quamquam agrestibus silvestribusque in locis natus sit, tamen, ipsa docente natura, & esse Deum, & colendum ac verendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modo homines, sed ipsas etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiam erubescere oporteat! cognatum esse hominem Deo; nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse; nec quidquam esse aliud,

quod animo, e divina mente hausto, praeditum sit; tantamque inesse homini caecitatem atque socordiam, ut divinae cognationis immemor, aversetur migrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quam migratio ad coelestes superasque sedes, existimanda est. nec id solum ratione quadam aequitati veritatique consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maxime firmo stabilique consensu. Atqui eum, qui hoc pacto vivere, ac paene a seipso dissentire velit, meminisse certe oportuit, terram ipsam, omniaque, quae sub coelo sunt, divina voluntate regi, propterea quiddam nobis, quod observandum & addiscendum videatur, praescribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas inutilesque herbas edentem efferentemque vidit? quis animalia semper uberes foetus edidisse, nunquam sterilitatem passa esse, recordabitur? quod si haec ipsa secus se habent, nihilque in rebus humanis perpetuo firmum eiusdemque naturae optare licet: cur, quam in omnibus & rebus & animantibus vicissitudinem cernimus, eam ab homine seiungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobolem, honores, opes assequutus, diu tantis bonis frui potuerit; praeclare secum esse actum vere dixerit. Sed adversi tamen aliquid subeundum perferendumque relinquetur: demum oppetenda mors erit, quae eo levior esse debet, quod omnibus communis est, nec cuiquam singularis, aut praecipua: sed hoc quoque gratior, quod nos a multis erroribus abstrahit, quibus, quoad vivimus, in tanta opinionum varietate, assiduaque veri inquisitione perturbari saepe solemus, & ad ipsam cernendam fruendamque veritatem iucunde traducit. quo nihil beatius homini posse con-

tingere, satis, ut arbitror, ex eo suspicari possumus, quod innata est homini cupiditas scientiae: eius autem praestantia non sane video, qua alia in re, nisi in perfecta veritatis cognitione, posita sit. ex quo fit, ut veritatis cognitionem assecuti, perfecta absolutaque scientia potiamur: vereque dici potest, qui veritatem intueatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem vereque beatum esse. quod si beata vita quaerenda nobis est, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miseriarum gravitate premamur; quid illo homine stultius aut stolidius reperiri potest, qui ceterorum morte ita angitur, ut beatae vitae oblitus, miseram atque infelicem consectetur? profecto enim ita se res habet, ut, nisi mortis doloris-que timore liberatus sit, etiam si multas cognitas perceptasque virtutes habeat, rectumque & aequum omni plane utilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit. quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, isque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduus invisarum ac molestarum rerum metus? at quo modo felix aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatu metuque urgebitur? Quin eo miserior atque infelicior existimari debet, quod non solum sibi ipsi molestiam miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem ac vituperationem incurret. nihil enim nimio dolore deformius, nihil a viro alienius. &, si corporis pravitatibus vituperatio proposita est, vitiis ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiae? Illa vero & graviora sunt, & maiori animadversione vindicanda, quo nobiliorem, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupaverunt. quod si turpis dolor nimius & vituperatione dignus, certe illud consequetur, ut, qui nimio dolori

ſeipſum tradat, ne laude quidem ulla dignus cenſeatur. eſt enim ſeries quaedam maxime veritati conſentanea, ut ſententiarum, ſic rerum: & quemadmodum in ſermone, diſputationeque noſtra nectitur aliud ex alio, ita qui ſe una aliqua vel deformitate vel turpitudine implicari patitur, multis ſtatim miſeriis ac deformitatibus opprimetur. Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, idcirco dolorem omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras evellendas exiſtimare. eſt enim, quatenus homo doleat, &, (quod prudenter a Crantore dictum eſt,) ſive ſecetur pars aliqua corporis, ſive avellatur, ſenſus tamen adeſſe debet. iſtuc enim nihil dolere, fieri non poteſt, quin, quemadmodum feritatem corporis quandam, ſic animi ſtuporem maximum indicet. Sed nimirum illud eſt, quod improbamus, dolori nos ipſos ita tradere, ut in aliam fortaſſe graviorem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quemadmodum, qui nihil prorſus doleat, deſciſcere videatur ab hominis natura, quae morte perculſa, dolorem ac luctum aliquo modo indicare cogitur: ita, qui dolori nimis indulgeat, humanae naturae penitus obliviſci, communemque omnium conditionem recuſare iudicabitur. quibus rebus intelligitur, graviter peccare homines, cum vel ea, quae omnibus perferenda ſubeundaque ſunt, detrectare audent, vel, quid ipſos in vita deceat, quaeque ſequi aut refugere debeant, non cernunt ſatis. quod proprium prudentiae munus eſt: quam humanarum actionum moderatricem a diis immortalibus eſſe conſtitutam, inſitiari nemo poteſt. atqui huic tam praeclaro divinoque muneri plane obſiſtit, qui nimio dolore ducitur. non modo enim ſe ipſum ſine ullo fructu lacrymis ac triſti-

tiae tradit, ſed etiam omni plane conſilio ac iudicio vacat. ubi enim ratio, ſi ſe dolore auferri ſinat? ubi conſtantia, ſi ſibi ipſe repugnet, & in moerore iaceat? ubi denique humanitas, ſi ſe hominem eſſe oblitus, nihil ſibi cum morte commune eſſe contendat? Iam vero illud ſtultiſſimum, exiſtimare, quae ceteri homines libenti animo ſubeant, iis ſe non eſſe obſtrictum. quid enim? an ignorare quisquam poteſt, quanta inter homines cognatio ſit, quantaque ſimilitudo? etenim, niſi hoc verum fateremur, cauſae nihil eſſet, cur homo hominem conſilio, re, gratia iuvaret; ab hoſtium impetu ac laeſione defenderet. quod contra videmus accidere: ut, qui ab his actionibus avertat animum, non modo in vulgus improbetur, ſed etiam inhumanitatis ac feritatis accuſetur. certe enim non e marmore ſculpti, aut e robore dolati ſumus: eſt in nobis quiddam, quod pietate miſericordiaque moveatur, nec exſtingui ſinat illam, qua Diis proximi ſumus, iuvandi ac benefaciendi voluntatem. itaque inſitum homini atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamvis alienum, premi calamitate atque aerumna videat, crucietur animo, nec, ſi facultas ſuppetat, dimittendam putet illius ſublevandi occaſionem. quam enim ipſe, ſi eo loco eſſet, benignitatem ſibi impartiri optaret, ea ut in alium utatur, natura tacita quadam voce monere ac praecipere videtur. quae igitur ſibi evenire poſſe dubitet, ea, ſi contingant, cur angi ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa eſſe & omnibus hominibus proclivia, fateatur? quanto rectius ille, qui hominem ſe agnoſcit, nihilque humani a ſe alienum putat? itaque cum hanc ex animis noſtris opinionem, mala omnia non eſſe humana,

veluti immitem quandam & immanem belluam, extraxerimus, profecto minus misere minusque sollicite vivemus. relinquetur enim illa cogitatio, quaecunque accidant, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini evenire, quo funditus prosternatur. idque ita erit, si nobismetipsis non assentabimur, sed veritatem, qua nihil praeclarius, praestabilius, uberius esse potest, toto pectore amplectemur. haec enim illa est, quam assecuti, meliores multo efficimur, & ad perferenda incommoda, praeclaraque peragenda alacriores: cum nihil, nisi quod rectum & aequum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, expetimus. Ac mihi videor nimis etiam nunc anguste atque exiliter agere. qui enim latior obiici campus queat, in quo fidentius atque alacrius exsultare possit oratio? sed faciam impudenter, si medicinam deferens animorum, quam omnibus maxime utilem esse intelligo, ad meam unius delectationem sermonem omnem mentemque convertam. Dolorem igitur nimis acrem ac diuturnum fugiendum diximus. & quidem probabiliter, cum ex eo mala multa maximeque gravia soleant exoriri; contra vero nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum, multa & magna contrariarum rationum paria momenta agnoscantur. hoc enim si acciderit, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, unde nullum plane exitum viderem. Sed, quoniam haec ita se habent, contendo, vincendum esse animum, dolorique acriter obsistendum. sive enim nosmetipsos, sive vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine ulla dubitatione faciendum est. at, si ad mortuos ipsos animum traducamus, qui possu-

mus existimare, gratum illis fore, quod nimio dolore cruciemur? praesertim cum ex eo nihil ad illos utilitatis, sed permultum ad nos dedecoris atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos a nobis optare atque expetere arbitremur? nihil sane, nisi ut eos illustri memoria ac recordatione decoremus.

Nemo me lacrymis decoret,

ait Ennius:

Cur? quia volito vivus per ora virum.

quid igitur est causae, cur fletum lacrymasque recuset? nimirum ea gloria, quam se adhuc viventem assecutum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque luctum mortuis ingratum molestumque fore suspicemur, nec aliud eos a nobis quidquam flagitare credamus, quam, ut id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. haec autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio. quam si sermone laudationeque nostra immortalem efficere liceat, hoc uno de mortuis nos vel optime meritos existimare possumus. Quid, quod eum, qui sic doleat, ut recreari confirmarique non possit, ne divinum quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus omnia, iis pessimam referre gratiam. contra vero, qui deorum voluntati paruerunt, nihilque se, quod ab illis ultro daretur, moleste ferre declaraverunt, eos non solum viventes praecipua laude ornavit antiquitas, sed etiam e vita egressos perpetuo coluit honore. idque eo studiosius ac libentius, si quos intellexit cum deorum cultu exercitationem virtutis & praecipuam in mortales beneficentiam coniunxisse. scite profecto, ut cetera ferme omnia. quid enim maiori laude dignum, ex omnibus re-

bus humanis commemorare poſſimus, quam eum, qui vitam ducat cum virtute coniunctam, ad deorum cultum atque honorem, perpetuum in homines ſtudium ac pietatem aggregare? nec quidquam tantulum modo in eius animo exiſtere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti ſit conſentaneum? Nec aliam ſane ob cauſam perturbari omnem vitam errore inſcitiaque videmus, niſi quod, quae in hominis vita praecipua eſſe deberent, pietas erga deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis ac moribus, ea fere omnia negliguntur. eademque ratione, quae maxime vitare deberemus, ea ſtudioſe expetimus, caecoque impetu ferimur ad illa, quibus vita noſtra plane fera atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates inſatiabiles exoriuntur, quibus non modo ſingulos homines, ſed totas familias & univerſas funditus everſas civitates videmus: praeterea ſeditiones, inſidiae, diſcordiae, rerumque & hominum clades & interitus, ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque ſolum inſuavem, ſed acerbiſſimam effici neceſſe eſt. quod contra probis, virtutemque amantibus accidit. nam divinae voluntati obtemperantes, nihil in ſe ipſis, ſed in ea ſe ipſos ac ſua ponunt & locant omnia: neminem laedunt: omnes liberalitate, benignitate, caritate amplectuntur: nulla re cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatumque radicibus ex animo penitus evulſis. Nempe igitur eos, qui ita vixerunt, ut ſibi iucundi, diis grati, hominibus fructuoſiſſimi exſtiterint, divinis honoribus iure dignos maiores noſtri cenſuerunt; eosque cum diis immortalibus aevum agere ſapientiſſimus poeta non immerito cecinit. Nec tamen idcirco, quod eorum corpora in

coelum perlata credere ſapienter quisquam poſſit : quod quia natura non patitur, ut, quod e terra eſt, alibi, quam in terra maneat, ne credi quidem debeat, neceſſe eſt : ſed, quod eorum animi, tanquam hominum de diis immortalibus humanoque genere optime meritorum, in coelum putentur elati. quod de Romulo, urbis noſtrae conditore, memoriae proditum accepimus : quem ſingulare in genus hominum collatum munus tam praeclarae urbis condendae, in deorum numero collocavit. idque eo tempore, quo literis & doctrinis homines exculti facile fictum a germano, verum a falſo ſecernebant : ut credi non poſſit, quidquam illis perſuaderi potuiſſe, quod ullam ficti aut falſi imaginem prae ſe ferret. ſed, quod ille mortalis, eximia virtutis ac beneficentiae gloria conſecutus eſt, ut non ſolum immortalis, ſed deus iudicaretur : id ipſum aliis etiam tributum eſſe, ut inter deos recepti putarentur, cum exceſſiſſent e vita, annales veterum loquuntur. quod & apud Graecos prius contigit, & inde fortaſſe ad noſtros permanavit. nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridae, & feminae plurimae, quibus nunc inter deos locus eſſe praecipuus creditur, & hominibus nati & homines fuerunt. Sed, quod virtute praeſtiterunt, &, ut ceteris ad recte vivendum, beneque merendum praelucerent, laboraverunt, ideo eos hominum fama, beneficiorum memor, in conſeſſu concilioque coeleſtium collocavit. atque ipſos, quos vocamus maiorum gentium deos, aliosque quamplurimos, quos in deorum numerum retulimus, hinc a nobis egreſſos & in coelum profectos, facillimum erit agnoſcere. Maximum vero argumentum eſt, quod de illis credimus, id eſſe veriſſimum, quod & tantus tot ſeculorum docti-

ſimorumque hominum conſenſus, veritatis vox ipſa eſſe videtur, & quod tantae tamque praeclarae virtuti, quem alium congruentem locum tribuere oporteat, non ſane reperies. quis eſt autem tam demens, ut, quos innocentia, liberalitate, & ſingulari quadam ac praecipua virtute diis proximos intelligat, iis ſeiunctum a diis tribuendum locum cenſeat? &, cum hominis animus terrena reſpuat, ad ſupera ſemper feratur: qui non ſolum tacito naturae impulſu, ſed voluntate reque ipſa, ut quam maxime coeleſtibus ſimiles eſſent, praeſtiterunt, eos licebitne coelo eſſe privatos? Mihi vero eo iuſtius in coelo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus nituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodeſſet, ſuſcepit & pertulit? aut quid non doloris & calamitatis exhauſit? quis ergo hunc coelo excludi patiatur, cum eius virtuti ſempiterna gloria & laudis patuerit immortalitas? eademque ceterorum conditio eſt: quorum alius alio genere virtutis, omnes ſummis & ſingularibus vel in ipſos deos, vel in homines meritis praeſtiterunt. itaque tam egregiis eximiisque factis non infixas plumbo ſtatuas, non areſcentes triumphorum coronas ſatis diuturua perſolvere poſſe praemia iudicatum eſt, ſed florentiora ſtabilioraque munera quaeſita ſunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honeſtatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitae denique praetuliſſent. tamque id aequum eſt, quam illud decorum maximeque probandum, non easdem improbis ſedes, quas bonis atque integris, poſt mortem eſſe propoſitas. intellexerunt enim ex maioribus noſtris complures, qui ſapientia praeſtite-

runt, cum in diis aequitas praecipue vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam sceleraque aversentur, quique ea in vita exercuerunt, eos a se ipsis longissime seiungant. quod in vulgus edi, verumque existimari, non modo rationi conveniens, sed utile quoque in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum causam se a flagitiis ac facinoribus abstinebunt, quod impios ac nefarios homines a deorum concilio ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in coelum patere. nam vitiis & sceleribus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in coeno iacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, leni quodam ac facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem, pervolare. quod si ita est, certe nobis, quantum conniti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum atque elaborandum est, ut ne ab iis segregemur, quorum est proprium vita frui sempiterna ac beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debebunt, qui se ipsos diligere, convenienterque naturae volent vivere) nunquam committet, ut, quae ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoraturos esse deos, quae ipse agat, cum divinam naturam nihil praeterire credibile sit, aut illa probaturos, a quibus non modo dii, sed etiam sani homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid taetrius avaritia? quid detestabilius crudelitate? quae quamvis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt,

quam humanum illud erit, ſi omnia nobis bona omniaque commoda expetamus. atque in hoc comprimendae ſunt cupiditates, quibus trahimur perſaepe ad ea, quae virtuti adverſantur. quod facillime perficiet, qui tam glorioſi facinoris exitum ſecum ipſe aſſidue cogitabit. tantaque eſt huius cogitationis ſuavitas, ut, quod libenter alacriterque agimus, etiam ſine labore peragamus. idque in praeſtantibus laudisque appetentibus hominibus facile cernitur. quorum tanta eſſe ſolet vel in obeundis proeliis, vel in agendis cauſis, vel in contentionibus pro republica ſuſcipiendis alacritas, tantaque virtus, ut, quod in iis rebus periculi, aut laboris eſt, aut non ſentiant, aut pro nihilo ducant. magnum enim eſt contendentis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum ſolatium, ſpes futurae ac propinquae ſive utilitatis, ſive gloriae. neque id ſolum in magnis, ſed etiam in levioribus laboribus ac ſtudiis. quos enim curſus, quos venatio delectat, eos quamvis de via feſſos ac paene exanimes videas, nunquam tamen minus alacres minusque concitatos animadvertas. Iam, honorum cupiditas, quid non in noſtra civitate laboris, quid non ſollicitudinis negotiique faceſſit? quotus tamen quisque eſt, qui ſe vel labore defatigatum, vel prenſationis moleſtia curaque confectum audeat dicere? ſic, quorum oculos virtutis ſplendor occupavit, gloriaeque ſtudium animos delenivit, ii nec laborem ſentiunt, &, ſi tantus eſt, ut aliquando erumpat, eo tamen non magnopere moventur. toti enim in eo ſunt, ut proſint patriae, immortalemque ſibi nominis memoriam comparent. quam ſi quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem recte factorum conſcientia metiri velit, is certe divinos honores, qui claris viris

tribui consueverunt, nunquam negliget. etenim de diis ipsis, qui eosdem sibi honores asciverunt, pessime iudicasse videretur. tanta autem eorum, qui huiusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia, & aequitas agnoscitur, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, a certa ratione proficiscatur. quales numerare Lacedaemonas possumus, clarissimos & fortissimos viros, qui cives suos, mortem pro patria obeuntes, divinis honoribus afficere solebant. Quid vero illae omnis plane doctrinae omnisque sapientiae parentes Athenae? nonne Codrum, regem suum, ob pietatem in patriam meritaque illa, quibus excelluit, magno consensu in deos retulerunt? Atque haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros & fortes idcirco deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriae amore studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est; nec quidquam est aliud, quo magis ad recte honesteque agendum praestantis animi homines incendantur. quod optime agnovit, ac diutissime retinuit, omnium literarum praeclara custos & altrix Graecia: quae multos habet virtutis gratia factos ex hominibus deos, quorum alios fatentur novos; alios multis iam seculis receptos in coelum consecratosque contendunt; quam multi autem sint, qui reconditas eorum scrutantur literas, nosse fortasse possunt. Neque vero haec a me ideo copiosius disputantur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos esse credi velim; cum eos ipse quoque venerer, deorumque loco habendos putem: sed potius, cum tot apud omnes paene gentes immortalitate divinisque ho-

noribus affecti reperiantur, ut exacuam bonorum mentes ad ea promerenda, quae ſapientium iudicio ducuntur ampliſſima. nihil enim praeſtantius aut beatius accidere homini poteſt, quam eo loco donari, in quem ut aſcenderent urbis noſtrae conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen praetermiſerunt. ac, ſi privatae utilitatis, & commodi habenda ratio eſt, nullam aliam expetere aut optare vir ſapiens & eruditus, praeter hanc unam, debet. Templa vero publice vota & dedicata, quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloriae? cum omnes, qui deos illos, quibus templa voventur, publice colunt, fateri cogantur, & fuiſſe homines, & ad deos divinosque honores, una virtute fretos, aſcendiſſe. Nec mirandum eſt, deos illos publice coli, eorumque delubra & templa auguſte ſancteque exornari, qui vel patribus nati ſunt diis, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & ſanctus & religioſus eſt, maximeque pietati atque aequitati conſentaneus; ſic admirationis, aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur: ut iure ipſo naturae, qui deo ſatus, vel dea editus procreatusque ſit, deus eſſe debeat. at vero, qui homine patre, vel mortali matre natus eſt, hunc eſſe deum, & magnum quiddam videri poteſt, & dubitandi occaſionem, nec fortaſſe ineptam, multis afferre ſolet. non enim, ſi eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam poteſt: ſed, quod tantam virtutis eſſe vim velimus, ut vel natura ipſa eius unius ope immutetur, hoc illud eſt, de quo quaerere doctiores viri non immerito ſoleant, quibus ita reſponſum eſt, non immutari virtute natu-

ram : nec enim id, ſine prioris naturae corruptione, poſſe evenire : ſed, eadem in illis manente natura, evolare animum ad deos, & in eorum adſcribi concilium, cum immortalis ſit, & immortalitatis divinae particeps; corpus autem, ſuapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum eſt, nullo pacto ſuam exuere poſſe naturam, ut alienam induat. quamvis enim haec ipſa quaeſtio perobſcura videri ſoleat, nec omnino proclives, aut faciles habeat explicatus ; tamen, niſi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode, opinor, a nobis expoſita cenſeri poteſt. Et quoniam, quae in hoc genere praecipua cognituque digna ſunt, perſequimur omnia, (volumus quidem certe) praetereundum non eſt, quales quamque multae virtutes, erudiendorum hominum gratia, ſint honore deorum immortalium conſecratae. cuius rei finis eſt, publica utilitas : ut, quo honore virtutes ipſas decoratas videant, eundem ſe conſecuturos eſſe homines ſperent, ſi iisdem virtutibus excellant; quo in genere multum boni eſt in imitatione. libenter enim ea imitantur & perſequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quae ipſi appetunt, conſecutos vident. atque ex eo plerumque accidit, ut multis in rebus, quas antea ne cogitaverant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem ſe contulerint, multorum vigeat induſtria. quae cum paulo manavit latius, quantos progreſſus quantaque acquirat incrementa, nihil neceſſe arbitror commemorare. conſtat enim inter omnes, quae praeclara ducuntur, ea fere omnia a tenuibus initiis ſumſiſſe exordium. quod paulatim, imitatione progrediente confirmatum, ita increbruit, ut ne augeri quidem, aut exaggerari magis poſſet. quod ſi ulla in re

gratum nobis atque optatum esse debet, certe in complectendis provehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius. siquidem ex his informatio pendet educatioque vitae: quae cum recte instituitur atque excolitur, incredibile dictu est, quantos quamque uberes iustitiae, integritatis, omnisque amplissimae laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multae merito colantur, quod & ipsae cultu dignae sint, & multae ab iis ad universum genus hominum utilitates proveniant; quid sit, cur bestiae quoque ipsae ab Aegyptiis ferme omnes consecratae sint, scire sane velim. sit piscis in cultu, ac deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenii acie praeditos, nec tantis doctrinarum praesidiis instructos, ut, haec inepta ridiculaque esse, possint agnoscere. Aegyptii vero, omnibus affluentes eruditionis & scientiae laudibus, quo modo in tam inanem tamque absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boves, canes, lupos, feles, pisces in deorum numero habebimus? & quas nobis natura praesidii auxiliique causa animantes genuit, eas per inscitiam deos iudicabimus? quibus nihil foedius, obscoenius, lutulentius ne natura quidem ipsa viderit. Etiamne animalium monstra illa, a quibus hominum generi praecipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras & immanes belluas, in deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam invertere, & ima summis, summa infimis commutare? &, cum tantam in his imperitiam barbariamque agnoscamus, tamenne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque inscitia cepas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur e terra, in deorum numero re-

posuit Aegyptus. quae haud scio, cur longiori oratione refellere sit necesse. incredibilis est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quae non ista aspernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbi, procellae, si a nostris consecratae sunt, id antiquissimis populi Romani ritibus ac caeremoniis receptum & confirmatum est. quae tolli, aut perturbari, cum & satis firma ratione nitantur, & usu iam ipso confirmata & approbata sint, sine nefario scelere non possunt. Graeciam vero, quam paulo ante laudibus ornavimus, hoc loco non sane laudare possumus, quae Cupidines, & Amores, satis audacter & temere in gymnasiis aedibusque publicis consecrarit. Quid enim Cupidini aut Amoribus cum gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in deorum consecratione esse debet, nec, quod ullam vel leviſſimam aut turpitudinis, aut ullius omnino imprudentiae suspicionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus probitati pudorique contrariis numen esse potentiaque creditur. Qui ergo ad hominum vitam vel adiuvandam, vel excolendam atque exornandam aliquid attulerunt, quique virtutibus rerumque gestarum gloria praestiterunt, eos nemo dubitet, iure deos habitos, divinoque cultu affectos esse. Neque ego ullo pacto auderem hoc primus prodere. non enim tam studiose, quae laudari possunt, appeto, quam reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel levioris culpae redundare. Cum vero & mares & feminas complures in deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus atque agris augustissi-

ma templa veneremur: assentiamur eorum sapientiae, quorum ingeniis & inventis omnem vitam legibus & institutis excultam constitutamque habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus: nec a nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur, rei tam iustae ac debitae ratio reposcetur. iure enim feciſſe putandi sunt, qui, ne quem virum, aut feminam praeclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam venerandamque esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu venerationeque dignos cognovimus, eos pateremur silentio praeteriri. Neque hoc de te una, mea Tullia, dictum volumus, cuius exstabunt virtutis, prudentiae, doctrinae, continentiae, ad omnem aeternitatem impressa vestigia, sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademtam velim dicere, cum illucescat menti meae quotidie magis praeclarissima nominis tui tuarumque virtutum gloria. vigebis autem memoria, quamdiu monumenta exstabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsae laudis testimonia: quae sempiterna fore, cum praestantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persolviſſe officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decoravero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra vero si qua erit ex ea re consolatio, quae magna certe erit; aut, si qua laus ex paterna pietate, mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel me-

moria repetere libentius possum, quam me in eam, quam summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quam maxime pium gratumque esse: cum praesertim in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos liberalesque sese & maiores nostri, & exteri praebuerint. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecraverunt Aegyptii, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in coelum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum coetu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Tu ergo in eo ipso fano, quod ad nominis tui memoriam ac cultum, votum dedicatumque est, & laudari te & coli senties. maxime autem laetaberis in eo, quod & eum tibi, quem maxime debui, honorem persolverim, & me simul iniquissimo fortunae imperio penitus exsolverim. nosti enim, quam semper alacri fortique animo cunctis casibus restiterim: ut ne me quidem, pulsum patria, omnique plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere ac deiicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertaverim, quaeque mea fuerit in iis refutandis frangendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios civitatis nostrae casus curiose notaverunt. Cum vero, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque adversus me ipsum vi ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam gravi accepto

vulnere, plane dolore percuſſus atque afflictus eſſem. Nunc autem & praeceptis ſapientiae adverſus omnem fortunae vim confirmatus, &, te conſecrata, in coelumque recepta, tanta affectus voluptate ac laetitia, quantam animo capere maximam poſſum: exſultare plane videor, victorque de fortuna ac de omni prorſus dolore triumpho. Tu ergo, quando me inſigni & excellenti tuarum laude memoriaque virtutum, tam praeclare iuviſti, nunc ab hominibus ſeiuncta, non me deſerens, ſed aliquando reſpectans, perduc eo, ubi tua tandem collocutione conſpectuque fruar: ut & parenti tui amantiſſimo, quam potiſſimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem multoque iucundiorem congreſſum noſtrum futurum intelligam, quam inſuavis & acerbus digreſſus fuit.